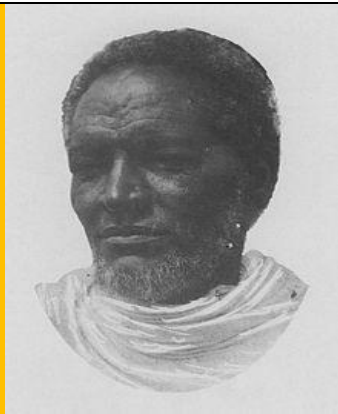

Remembering unique Eritreans in contemporary history

*A biography
Of
Dejazmatch Bahta Hagos of Segeneity*

By
Azmatch Ghebremichael Girmu

*Scanned, compiled and edited
By
Emnetu Tesfay*

Stavanger, Norway

June 2014

Introduction

This is a collection of biographical data of **Dejazmatch Bahta Hagos** from Wikipedia and other electronic sources. I have formulated a short biographical sketch of **Bahta Hagos** who is one of Eritrea's legendary military heroes. In Eritrean history, he is well known for his resistance against foreign invasion. He was born in the mid-1800s in the town of Segeneiti, Akele Guzay region.

“Bahta, Bahta of Segeneiti, master of the Italians, master of Segeneiti. Could a lion be born to a woman?” This was part of a song which told the boldness of an Eritrean hero whose revolt in December 1894 brought on an independence struggle against early colonialism.

Degiat Bahta became frustrated and could not accept the conduct of the Italian colonial government and their soldiers. In the evening of 14 December 1894, he began his revolt against the Italians. After gathering his people at the market, Degiat Bahta issued a call for resistance and said, “The Italians curse us, seize our land. I want to free you. Let us drive the Italians out and be our own masters.”

Following that, **Degiat Bahta**, with his brother **Sengal** and his son **Ghebremedhin**, cut telegraph wires north to Asmara and arrested Lieutenant Giovanni Sanguineti, a new Italian resident at Segeneiti. On hearing the news, **Baratieri**, the Italian general and governor of Eritrea, who was in Keren supervising dealings with the Mahdists, telegraphed Asmara ordering major Petro Tosselli to march his battalion down to Segeneiti. **Degiat Bahta Hagos** (whose horse was also known as **Aba T’mer**) was killed while fighting against the Italian Colonial Army on December 19, 1894. Because of his influence at the time, after his death, the Italian colonial government banned his burial fearing that his grave would become a source of further rebellions. However, his body was secretly interred in a grave by his loyal friend, **Soquar Bahro Digma**, in Halay and later moved to Segeneiti in 1963. Following Eritrean independence in 1991, his remains were again interred in December 2007 with full honours in recognition of his struggles.

Below is a scanned copy of Dejazmatch Bahta Hagos's biography written in Tigrinya language. The book is in paperback format with 125 pages and contains all necessary information from early childhood to his death. The author of the book is **Azmatch Ghebremichael Girmu** and **ato Berhane Abraha** is named in the cover book as sponsor. The book is published in 1997 by **MBY**. I took the liberty of scanning the book and make it available to researchers online.

Further reading

TEKESTE, Negash (1986): *No Medicine for the Bite of a White Snake: Notes on Nationalism and Resistance in Eritrea, 1890-1940*, University of Uppsala. ISBN 91-7106-250-5 MELLI, B (1899): *La colonia Eritrea dalle sue origini fino al 1. marzo 1899*, Luigi Battei. (Italian) BERKELEY, G. F.-H (1902): *The campaign of Adowa and the rise of Menelik*. Reprint, Negro University Press. ISBN 0-8371-1132-3

ደግያት ባህታ ሓጎስ ሰገነደቲ

አገማች ገብረሚካኤል ግርመ.

ብሔላዊት እቶ ብርሃኑ አብርሃ

መሐበሪ አርእስቲ

መቼድም	5
ምዕራፍ 1 ትውልዲ ደግያት ባህታ ሓጐስ	6
ምዕራፍ 2 ንእስነት ደግያት ባህታ	8
ምዕራፍ 3 ጠባይን ባህርይን ደግያት ባህታ	9
ምዕራፍ 4 ናይ ሰንይቲ እምባጋሮ ምት ፊታውራሪ እምባዩ አርእያ	11
ምዕራፍ 5 ዘመተ ዓላ፡ ራስ አርእያ ተሳዒሮም ራስ አሉላ ተሾመ	21
ምዕራፍ 6 ደግያት ባህታ እንካብ ዓገመዳ ንሃገረ ሓባብ	26
ምዕራፍ 7 ደግያት ባህታ አብ ምድሪ ሓባብ ቍ 1	30
ምዕራፍ 8 " " " ቍ 2	31
ምዕራፍ 9 " " " ቍ 3	32
ምዕራፍ 10 ካብ ምድሪ ሓባብ ንምጽዋፅ አተዉ	34
ምዕራፍ 11 ደግያት ባህታ ሓጐስ አብ ዓገመዳ	38
ምዕራፍ 12 ደግያት ባህታ ካብ ዓገመዳ ንሰሓርቲ ዘመተ	40
ምዕራፍ 13 ካብ ዓገመዳ ንሰንይቲ	43
ምዕራፍ 14 ብመንግስቲ ዝተወሰነ ወርሓዊ ደምዝ	45
ምዕራፍ 15 እንካብ ደግያት ባህታ ቀሚሽ ሽመት ዝተቐበሉ	47
ምዕራፍ 16 ልጅ ገሹ ወዲ ፊታ ገብራይ አይዕጠቕን በሉ	48
ምዕራፍ 17 አኼባ ሰንይቲ ምኽሪ ዘመተ ዓድዋ	50
ምዕራፍ 18 ዘመቻ ዓድዋ	51
ምዕራፍ 19 እንዳ ባሕረነጋሲ ሓድጉ ሰንይቲ	53
ምዕራፍ 20 ደግያት ባህታን በዓል መስቀልን	54
ምዕራፍ 21 ማእሰርቲ ፍታ ተስፋይን ልጅ ገብረመድህንን	55
ምዕራፍ 22 ደግያት ባህታ ማህዩ ዘመቲ	58
ምዕራፍ 23 እንካብ ደግያት ባህታ ቀሚሽ ሽመት ዝተቐበሉ	60
ምዕራፍ 24 ደግያት ባህታ አብ ምድሪ አሽሁ	61
ምዕራፍ 25 ደግያት ባህታን ደግያት ደበብን	62
ምዕራፍ 26 ባሻይ ካሕሱ ወድሓጐስ ንምት ተሓጽዩ	63
ምዕራፍ 27 ሞት ባሻይ ካሕሱ	65
ምዕራፍ 28 ግራዝማች ተኪኤ ሃብተማርያም (አሸናፊ)	67
ምዕራፍ 29 ባሻይ ህብትዝጊ ወድ ጠብም	68
ምዕራፍ 30 ደግያት ባህታ ኪእሰሩ ተሓሰበ	69
ምዕራፍ 31 ደግያት ባህታን ጣልያንን ዘቀያየመ ተማባር	72
ምዕራፍ 32 ንትልንቲ ሳንጉኑቲ ኪእሰሩም መደቡ	75
ምዕራፍ 33 ኩናት አቕርዶት	76
ምዕራፍ 34 ሓጀር እትብሃል ፋይቶት	77
ምዕራፍ 35 አብ አደራሽ ደገዝማቲ ቀዳማይ	78
ምዕራፍ 36 አብ አደራሽ ደገዝማቲ ካልአይ	80
ምዕራፍ 37 አብ አደራሽ ደገዝማቲ ሳልሳይ	81
ምዕራፍ 38 ባእሲ ደግያት ባህታን ጣልያንን	82
ምዕራፍ 39 ነገር መልማል ሰብ	83
ምዕራፍ 40 ሓደ ፖለቲከኛ ጣልያንን ደግያት ባህታን	85
ምዕራፍ 41 ናይ ደግያት ባህታ ሰፊይቲ ክዳን	88
ምዕራፍ 42 መሬት ኮንቸሰዮኝ ኮነ	89

ምዕራፍ 43	ደገዝማቲ ብጣልያን ልቦም ከም ዝቐረፈ.....	91
ምዕራፍ 44	ደግዖት ባህታ ንረሲደንተ አሰሩዎ.....	92
ምዕራፍ 45	ጉዕዞ ንትግራይ (መጀመርያ ጉጅለ).....	93
ምዕራፍ 46	ሞያ እንዳ ባሕረነጋሲ ተመልሶ.....	97
ምዕራፍ 47	ጉዕዞ ንትግራይ (ካልኣይ ጉጅለ).....	98
ምዕራፍ 48	ዝውቲ ማዕረባን ሰገደትን ተቐጸለ.....	99
ምዕራፍ 49	ደግዖት ሚካኤል ወድ ተማኑ.....	100
ምዕራፍ 50	አብ ሓላይ ዝሞቱ.....	102
ምዕራፍ 51	ብዘበን ደግዖት ባህታ ዓመጽ እምበር ፍትሒ አይነበረን (ቀዳማይ).....	104
ምዕራፍ 52	ብዘበን ደግዖት ባህታ ዓመጽ እምበር ፍትሒ አይነበረን (ካልኣይ).....	105
ምዕራፍ 53	ባሻይ እማን ወዲ ከንቲባ ዘርኡ.....	106
ምዕራፍ 54	ገንዘብ ደግዖት ባህታ.....	108
ምዕራፍ 55	ግብረ አክለጉዛይ.....	109
ምዕራፍ 56	ኩናት እሹሩር.....	110
ምዕራፍ 57	ደቂ ዓንዱ ዝ እገልቶ.....	111
ምዕራፍ 58	ደግዖት ባህታን ግራዝማች ተኪኤን (እሹሩር).....	112
ምዕራፍ 59	ደግዖት ባህታን ግራዝማች ተኪኤን	113
ምዕራፍ 60	ኩናት ሓላይ.....	115
ምዕራፍ 61	ደግዖት ሚካኤል ተማኑ ዝሕመዩዎ.....	119
ምዕራፍ 62	አንጻር ደግዖት ባህታ ዝመሓሉ.....	121
ምዕራፍ 63	መዓልቲ ሓላይ.....	122
ምዕራፍ 64	ንደግዖት ባህታ ዝቐበሩ.....	123
ምዕራፍ 65	አብ ሓላይ ዝወደቁ ጀጋኑ.....	124

መሰል ደራሲ ብምሉኡ ዝተሓለወ እዩ።
All right reserved

መቼትም

እዚ ቀሪቡ ዘሎ ታሪኽ ደግሶት ባህታ፡ ብኸምዚ ዝበለ ስፍሓት ንመጀመርታ ዝወጽእ ዘሎ ጽሑፍ ኢዩ። ደራሲ ኣዝማች ገብረሚካኤል ግርሙ ኢዮም።

ኣዝማች ገብረሚካኤል ግርሙ ነዚ ጽሑፍ ሓደ ግዜ ምስ ጸሓፍዎ ተመሊሶም ዝኣረምዎ ኣይመስሉን። ብሃንደበት ዘቋረጸ ዘይተወድኦ ምዕራፋት እውን ኣለዎ።

ጽሑፍ ብብዝሒ ሓበረታኡ ካ ኣገዳሲ እንተኹነ፡ በዚ ሎሚ ኣጥሪናዮ ዘሎና ናይ ሃገርነት ዓይኒ እንኪጥመትሱ፡ ብዙሕ ዚንቀፍ መዳያት ዘሎ ኢዩ። ንደራሲን ንናይ ደራሲ ኣረኣእያን ከም ዚውክል ጥራይ ጌርካ ኪውስድ ይግባእ። ናይ ደራሲ ኣተሓሳስባ ካብዚ ናትና ኣብ ዝተፈልየ ደረጃ ዝማዕበለ ስለ ዝነበረ።

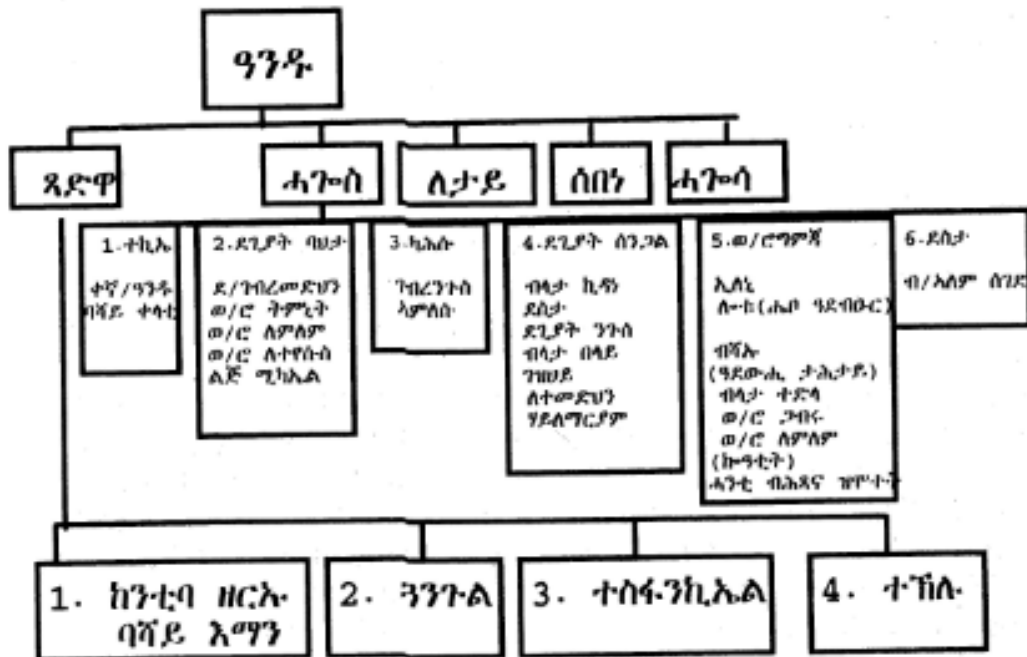
ኣዝማች ገብረሚካኤል ግርሙ፡ ካብ ኣብነም ኣይተ ግርሙ ወዲ ሹሞ መርሖን ኣድኦም ወ/ሮ ሰንበቱ ንል ኣይተ ክፍላይን ኣብ በራቂት ዓባይ ተወልዱ። ዝተወልድሉ ዕለት ብ1 ጥቅምቲ 1893 ዓ.ም ከም ኣቋጻጽራ ግእዝ ኢዩ። መባእታ ትምህርቶም ምንባብን ምጽሓፍን ትግርኛ፣ ኣምሓርኛ፣ ግእዝ ከኣ ካብ ቁምሶም ኣባ ተወልደብርሃን ዓንዱ ኣብ ዓዶም ኣብ በራቂት ዓባይ ተማህሩ። ጸኢሖም እቲ ብግዜ መማህላቲ ኢጣልያ ኣብ ኤርትራ ንኤርትራውያን ዝፍቀድ ዝነበረ ትምህርቲ ወዲኦም ከም እስክሪቭኖ (ጸሓፊ) ሰራሕ ጀመሩ። ኣብ ዝተፈላለየ ናይ መማህላቲ ኢጣልያ ኣብያተ ጽሕፈት ኣብ ኤርትራ ኸኣ ነዊሕ መዋዕል ሰርሖ። ብዛዕባ ታሪኽ ብዝነበሮም ዝነበለ ምኽንያት ኣዝማች ግርሙ፡ ንናይ መላእ ህዝቢ ኤርትራ ዝምልከት ሓረጎት ትውልድን ካልእን ጽሑፍም ኣለዉ። እዚ ዝነበለዎ ታሪኽ ደጊያት ባህታ ሓደ ካብ'ቲ ገና ብግብእ ዘይተጸብጸበ ብዝሕ ዝበለ ጽሑፋቶም ኢዩ።

ኣዝማች ገብረሚካኤል ግርሙ ብ17 መጋቢ 1961 ከም ኣቋጻጽራ ግእዝ ካብ'ዛ ዓለም ተፈልዩ።

ምዕራፍ 1

ትውልዲ ደጊያት ባህታ ሓጎስ።

ደጊያት ባህታ ብወገን አቦአም፣ ወዲ ሓጎስ ሹም ዓንዱ እንካብ ገዛ እገልቶ (ሰንይቲ) ኢዮም። ብወገን እንኳም ድማ ወዲ ወይዘሮ ውናኡ ንል ሹም ሞሳዝጊ እንካብ ገዛ ጸሊም (ደግራ-ልብኤ) ኢዮም። ኣብ ማእከል ወለዶም ብጽቡቕ መዕበያ ዓበዩን ጎብዙን።

አቦታቶም ብሃብትን ብመንፈዓትን ስሙያት፣ ውሩያት፣ ፍሉጣት ነበሩ። ንኣብነት ዝሾነና እኳ ኣይተ ሓጎስ ወዲ ዓንዱ ምስ ጸድዋ ሓምም ሓቢሮም ንመረታ ገይሾም፤ አዋልድ መረታ «አያ ሓጎስ ሰኒ ጭርሓ፣ ኣሓስ እኳ ናይ ሓውኻ ይበዝሓ፣ ጉራደኻ ሰብኣይ ምሳሓ» ኢላተን ደረፋሎም ይበሃል። ኣይተ ሓጎስ ኣብ ኣምባጋሮ ሞቲ። ኣይተ ዓንዱ ዓይኖም ሓባል ስለ ዝነበረ ኸእ «ዓንዱ ሓባል» ተባሂሎም ይጽውዑ ነበሩ። ኣይተ ዓንዱ ሓባል ከስ ዳብራት (ተስቶት) ዓብዑር ብኣሸሁ ኣናጽዓኑ እንካብ ባሕሪ (ባጽዕ) ጨው እናምጽኡ ይነግዱ ነበሩ። ሞ፤ በዚ ንግድ'ዚ ዝተላዕለ ሃብቲ ሓይም ብዓል ብዙሕ ቅርሺ ኮኑ።

ሓደ ዘመን፣ ሽግርን ጥምየትን ኣብ ሃገር ወሪዱ ነበረ። ሞ፤ ኣብ ክንዲ ምሉእ ወረዳ ዓዶም፤ ምሉእ ግብረ ዓመት ሃገሮም

ንንጉሥ ከፈሉ፣ ሞት አብ ክንዲ ዓደቦ ዓቢይ ሞያ ስለ ዝገበሩ ዓደቦኦም ከኣ ኣብ ዋዕላ ብኣዋጅ ኣብ ሕጊ እንዳባ ኣጽሒፎም «እንዳ ዓንዱ ሓባል፣ ኣፎም ምስክሮም» ዝብል ዓቢይ እምነት ኣንገሩሎም።
ኣይተ ዓንዱ ንደቆም «ገንዘብ ኣቦና በሊዕካ ኢልኩም ንሰብ ኣይትኸሰሱለይ ንዝሃበኩም ተቐበልዎ ንዝጠለመ ሰቓ በልዎ» ኢሎም ተላብዮም ሞቲ ይበሃል። ኣይተ ዓንዱ ንሓጉስ፣ ንጸድዋ፣ ንሊታይ፣ ንሰበነ፣ ንሓጉሳ ወለዱ።

ደጊያት ባህታ ከስ ትውልዶም እዙይ ክኸውን ኣንከሎ፣ ወይዘሮ ግምጃ ዓባይ ሓውቶም ጥራይ ዘይኮናስ ብዙሕ የፍቅርወን ስለ ዝነበሩ ብስመን «እነ ሓው ግምጃ» ኢሎም የዝምሩን ይፍክሩን ነበሩ። ወይዘሮ ግምጃ ማለት ከኣ ሰበይቲ ኣይተ ክፍሎም ወዲ ገረድ እንካብ ገዛ ማይ ዒላ (ሰንይቲ) እኖ በዓል ብላታ ተድላ ኢየን። ደጊያት ባህታ ሽሕ እኳ «ሓው ግምጃ» ይብሉ እንተ ነበሩ፤ ስም ፈረሶም ከኣ «እባ ጥመር» ኢዩ ዝነበረ።

ንእሰነት ደጊያት ባህታ

ከምቱይ አብ ላዕሊ ዝተባህለ ደጊያት ባህታ ምስ ሃብታማት ወለዶም ብጽቡቕ መዕበያ ዓበዩ። ብርቱዕ፣ ድልዱል፣ ሓይለኛ፣ ተበኣሲ፣ ተቓላሲ ነበሩ። ንኣብነት ዝኾነና ሓደ ጊዜ ሓደ ጽጋበኛ ደጉዘታይ ጉበዝ ዝኾነ በዓል ደጉዛይ፣ ሰብኣይ ምስ ብጽቱ ሓቢሩ ብካልእ ጉዳይ ኣቢሉ እግረ-መንገዱ ብኸተማ ሰገነይቲ እንኪሓልፍ ከሎ ጊዜ፣ አብ ጥቓ መንገዱ እኩባት ደቂ ዓዲ ማለት ደቂ ሰገነይቲ ርእዩ ገጹ ናብኣቶም ገልቢጡ መንገዱ ሓዲጉ ብዓቢይ ንዕቀትን ትምክሕትን «ሰለማርያም፣ መን ኣሎ ንፋዕ ምሳይ ዝቃለስ» እናበለ ብዓብይ ድምጺ ጨደረ፣ ነደረ እሞ፣ እቶም ኣብኡ ተኣኪባቶም ዝነበሩ ደቂ ዓዲ ሰባት ከሉም ሰሚዓቶም ከብቅዑ ሰቕ በሉ፣ መልሲ ከይሃቡ ትም በሉ።

ደጊያት ባህታ ግን ሻቡ ጊዜ መንእሰይ ጉበዝ ነበሩ፣ ሞ፣ ኣብኡ ምስቶም እኩባት ደቂ ዓዲ ሰለ ዝነበሩ፣ ተባዕ ደፋር እውን ብምኽኻም ሓቦ ሓዚዞም፣ እዙይ ደጉዘታይ፣ ዶ አብ ማእከል ዓ ድናን ርስትናን ይፍክረልና፣ ይንዕቀና፣ የናሸወና ኢሎም እንካብ ብጽቶም ተፈልዮም ተላዲሎም «አንታ ንዓ፣ እነ እኒኹ ማርያም ትመሳሕ» ኢሎም ተንሲኦም ገጠሙሉ። ንሶም ገና መንእሰይ ጉበዝ ክነሶም ምስ እቲይ ጠላዕ ድልዱል ጉበዝ ሰብኣይ ደጉዘታይ ቃልሲ ተጠማጠሙ። ደፋር ሓቦኛ መንእሰይ ባህታ ጉበዝ ከኣ፣ ክልተ ሰለስተ ግዜ ናብ የማን-ጸጋም ሸው ሸለውለው ኣቢሎም ኣብ ባይታ ኣብ ምድሪ ጸሕ ኣቢሎም ሸብለልዎ፣ ኣንጸልዎ፣ ደርበይዎ።

ብከሉ ብረገድ ቃልስን፣ ግድልን፣ በትርን ጉያን ዝኣከል ንባህታ ኣሸኒፊዮ ዝብል ሰብ ፈጸሙ ኣይርከብን ነበረ። ንምሳሌ እኒ፣ ዔራ ድኣ ዳሕራይ ኣብ ታሪኽ ምድረ ሓባብ ኣብ ምዕራፍ 6 ከነንብቦ ኢና እምበር፣ ናይ ሓባብ ገዛኢ ደግለል ብፈረስ ኪጋልብ ከሎ ባህታ ግን ፈረስ ኣብዮም ማዕረ በዓል ፈረስ ብእግሮም እናጉየዩ ዝተዘምታ ኣሓ ተኸቲሎም ኣብ ዶብ መሬት ከረንን ሓማሴንን ምስ በጽሑ መለሰወን።

ጠባይን ባህርይን መልክዕን ደጊያት ባህታ።

ደጊያት ባህታ ሃይማኖታዊ፣ ዕጉስ፣ ቁራጽ፣ መስተውዓሊ፣ ሕጹብ መዓንጣ፣ ንፈታዊአም ጠቅሚ፣ ንጸላኢአም ተቆያሚ ነበሩ። ነገር ከይጀመሩ ሓባኢ፣ ሓሳቢ፤ ከፍጽማ ኢሎም ንዝወሰንዎ ነገር ምኽሪ ሰብ ሰሚያም ሓዳጊ አይነበሩን። ዝወሰንዎ ነገር ፈጻሚ ዘይተወላወሉ፣ ምኽሪ ሰብ ዘይተቆባሊ፣ (ብዘይካ ናይ ደጊያት ሰንጋል ሓዎም) ፈሪሃ እግዚአብሔር ዝሓደሮም፣ ብደቂ ሄዋን ዘይታለሉ፣ በዓል ሃይማኖትን ጸሎትን ነበሩ። ብሓጺር ቃል መንፈሳዊነትን ጀግንነትን አጣሚሮም ዝሓዙ ምሉእ ዘይጉዳል ሰብአይ ነበሩ፣ እናበሉ ዝፈልጡዎቶም ዘርከቡሎም ሰባት ይናገሩ።

እንተኾነ እድልዎ ፍትሒ ዘይብላቶም ሹማምንቲ ገዛእቲ ብጹአን ኢዮም፣ ሓደ ፍጡር ወዲ አዳም ሰብ ዝኾነ ብዘይ ሓንቲ እንታ አይፍጠርን ኢዮም፣ ብፍትሒ ረገድ (ብአጉል ምኽሪ) አይነሓዱን ነበሩ። ፍትሒ ሓሓደ ግዜስ ይጉድሎም ከም ዝነበረ ብዙሓት ሰባት የዘንትዉ። «ብዘበነይ ይጥዓም ይብላዕ ወገኑይ» በሃሊ፣ ሚዛን ፍርድም ናብ ሰበ-ሰጋእም አድላዊ ነበሩ ዝብሉ ሰባት አይተሳእኑን። ዝኾነ ኾይኑ ከምቲይ ኩላትና እንፈልጦ ሹመኛን ዳኛን ተሓማዪ ኢዮም ኣብ ካልእና ንሕለፍ።

መልክዖም፡- መልክዖም መልክዕ ምሉእ ሰብአይ ቁመቶም ነዊሕ ጉልበት፣ ሕብሮም ቀይሕ፣ ሕቡን ብዓል ግርማ፣ ተሓፋራይ፣ በዓል ምሉእን ጽቡቕን ኣካላት፣ ኣእጋሮም ቀጢን (ብርኪ ኣሞራ) ክሳዶም ነዊሕ፣ ደረቶም ሰፊሕ ነበረ። ኣእጋሮም ቀጢን ስለዝነበረ ከኣ ጸላእቶም ተሓቢአም «እግሪ ሔሮ» ይብልዎም ነበሩ። ሒሮ ማለት ቀጢን ገመድ ማለት ኢዩ። ብዛዕባ ቅርጺ ሰውነቶም ዝኣክል ሓደ ግዜ ሓደ ናይ ፖለቲካ መኩንን (ኦፊሰር) ዝኾነ ጣልያን፣ ንደገዝማቲ ከምዙይ በሎም «ደገዝማቲ ሓደነገር ክሓተካ፣ ብኸመይ ነገር ኢዩ ንሰኻ ካብ ካልእት ሕልፊ ብኸሉ ነገራት ምሉእ ዝተፈጠርካ?» ኢሉ ሓተቶም። ንሶም ከኣ «እወ ኣቦይን ኣደይን ብጹሓት እኸላት ምስ ኮኑ እዮም ዝወለዱኒ» ኢሎም ሓጺርን ደረቕን መልሲ ሃብዎም፣ ተደነቐሎም ይበሃል። መልክዖም ስእሎም ኣብ ብዙሕ ጋዜጣታት ዲኖ ተኸዲኖምን ርእዮም። ግን ሓሶት ንሶም ኣይኮኑን፣ እቲይ ስእሊ እቲይ ናይ ሓደ ቀጢን ማዕቋቕ ሰብ ስእሊ ኢዩ፤⁽¹⁾ ሓቂ ስእሎምን መልክዖምን ግን፣ ሉካ ደይ ሳበሊ (Luca dei Sabelli) ብ ኣብ ዝጸሓፎ መጽሓፍ ጋቢ ተገምገሞም ንርእዮም፣ ደቆም ደቂ ደቆም ከኣ ልክዕ ንየእም ይመስሉ።

ጠባዩም፡- ጀግንነትን መንፈሳዊነትን ደረቦም አጣሚሮም ደሚሮም ዝሓዙ ሰብአይ፡ በሊሕ፡ ደረቆ፡ ካብ ሓሳቦም ዘይዕጸፉ፡ ተመኽሮም ዘይጸድፉ፡ ናብ የማን ጸጋም ዕጽፍጽፍ ልውይውይ ዘይብሉ፡ ዘይለማለሙ፡ ሓሞት እምበር ማይ ዘይብላ ከብዶም፡ ንዘይበደሎም ሰብ ዘይብድሉ፡ ምስ በደልካዮም ግን ተኢጋሊ ነበሩ። ንፈለማ ሓባኢ ተዓጋሲ ቀልጢፉ ዘይፈጸሚ ነበሩ፡ ነገር ግን ሓንቲ ጊዜ እንተድኣ ብቐራጽነት ተቐይሞም እንድሕሪ ከገብራ ኢየ ኢሎም፡ ወሲኖም ግን ኣየድሕርሕሩን፡ ብቶሎ ቀልጢፎም ፈጸሚ ኢዮም ዝነበሩ። ማለት ሰብ ግደፍ ተጋጊኻ ኣሎኻ'ሞ ተመለስ ኢልዎም ምኽሪ ሰሚዖም ንዝወሰንዎ ነገር ኣይገድፉን ነበሩ። ቐራጽ ኢዮም ዝነበሩ። ብሓቂ ኸኣ «ኣባ ጥመር» ሲጋውን መንፈሳውን ብሓደ ጠሚሮም ዝሓዙ ዘይጉዳል ምሉእ ሰብአይ ነበሩ። ምሉእ ዘይጉዳል ዝሓዙ መበሊና ከኣ ቈራጽ፡ ብቶሎን ብቐኑዕን ኮይኑ ዝተራእዮም መንገዲ ወሳኒ፡ ጉዳዮም ፈጸሚ፡ ናብ የማን ጸጋም ገልበጥበጥ ዘይብሉ ዘየወላውሉ፡ ብፍርሓት ወሽለኽለኽ ዘይብሉ፡ ለምላም ለዝላዝ ሰብአይ ስለ ዘይነበሩ ኢዩ።

ምዕራፍ 4

ናይ ሰነድቲ እምባጋር፡ ሞት ፊታውራሪ እምባዩ አርአያ።
መባእታ ታሪኽ

ሓጸይ ቲወድሮስ አብ እምባ መቐደላ ብገዛእ ሸጉጦም ሰትዮም ብሰኑይ ማዕዶት 6 ሚያዝያ 1868 ዓ.ም ብዘመነ ዮሃንስ ወንጌላዊ ዓረፉ። ሓጸይ ዮሃንስ እንካብእም ሸፊቶም አባ ብዝብዝ ካሳ እናተባህሉ ንአውራጃ ትግራይ ይህውጹ፡ የናውጹ፡ ይብጽብጹ ነበሩ። ንጉሳዊ ሓዋርያ 5 ሐምሌ 1863 ዓ.ም ንሓጸይ ተኸለ ጊዮርጊስ (ቅድም ዋግሹም ራስ ጉበዜ ዝበሃሉ ዝነበሩ) ዘማእም አብ ኩናት ሰዲሮም ብሰንሰለት ብሩር አሲሮም፡ አብ እምባ ሰላማ አስፈርምዎም ከብቅዑ ድሕሪ 6 ወርሒ ምስንዳው ዝእክል ብዕለት 13 ወርሒ ጥሪ 1864 ዓ.ም (1872) ብስም ዮሃንስ 4ይ ንጉስ ጽዮን ንጉስ ነገስት ዘኢትዮጵያ ተባሂሎም ብኢድ አቡነ አትናቲዎስ ቅብኢ መንግስት ተቐቢሎም ዘውዲ ጸዓኑ። ካብ ዕለት 10 ክሳብ ዕለት 13 ብወርሒ ሕዳር 1868 ዓ.ም (1875) 15-18 Nov ምስ ሰራዊት ቱርኪ (ግብጺ) ምስ አራኪል በይ አብ ጉዳጉዲ (መረብ) ተዋጊእም ሰዓሩ። ብ 28 ዩካቲት 1868 ዓ.ም (7/3/1874) ሰራዊት ናይ ቱርኪ እንደገና መጽኤ እሞ፤ ብ 17 መጋቢት 1868 ዓ.ም ምስ ወዲ ናይብ ምስ ኢስማኒል ሑሰን ፓሻ አብ ጉራዕ (መጸሉ) ተዋጊእም ሰዓሩ። (ታሪኽ ጉዳጉዲ-ጉራዕ ተመልከት) እዙይ ናይ መጀመርያ ዘመነ መንግስቶም መሰረት ዝሊርና ናብ ናይ ደግያት ባህታ ሓጉስ ታሪኽ ክንምለስ።

ፍታውራሪ እምባዩ አብ አከለ-ጉዛይ፡- ሓጸይ ዮሃንስ አብ መጀመርታ ዘመነ መንግስቶም፡ ግዝአት አውራጃ አከለ-ጉዛይ ንኣኮእም ንራስ አርአያ ዓቢይ ሂደምዎም ነበሩ። ራስ አርአያ ድማ ብዙሓት ውላድ ደቂ ነበሩዎም እሞ እቶም ደቆም ከምቲይ ናይ ሻዑ ልምዲ ሃገር፡ አብ ትሕቲ አቦእም ብተወራጅነት ብተመረሕነት ብወረዳእምን አውራጃእምን ተካፊሎም የመሓድሩ ነበሩ። እንኳን ወዲ ራስ አርአያ ዚእክል ኣደ መስፍን ይትረፍስ በቲይ ጊዜ እቲይ ኣደ ማንም ወዲ ጉይታ ወዲ ዓበይቲ ኢየ ዝብል ኣኳ አብ ልዕሊ ገባሩ ምስ ሓሻኸሩ ኮይኑ እንካብ ኣደ ዓዲ ናብ ኣደ ዓዲ እናተዘዋወረ፡ ስብሕቲ፡ ቅርሺ ኣምጽእ ድርጎ ብልዒ መስተ መዓር ቀርብ ይብል ይእዝዝ ነበረ። ገሊኦቶምስ እኳ ሕሉፍ ሓሊፍዎም ካልእ ከይተርፎም ርስሓቶም ከራግፉ ጓል ሄዋን ከይተረፈ ኣቐርብ ዚብሉ ኣይሰኣኑታን ነበሩ።

ፊታውራሪ እምባዩ ከኣ ንኡስ ወዲ 20 ወይ 26 ዓመት ዝዕ ድሚኡ መንእሰይ ጋመ ነበረ፡ ሞ፡ እንካብ ወረዳ ጉራዕ (እገላ

ሐመስ) ናብ ወረዳ ደቂ ድግና ኪመላለስ እንከሎ፡ ንደቂ ሰንይቲ ገንዘብ ሃቡ በሎም። ደቂ ዓዲ ከም ዓቕሞም ዝሃቡዎ ገንዘብ ውሒድዎ ተሰሪ ሓደሮ። ህዝቢ ሰንይቲ ከእ «ተሰሪ መጸእምና፡ እንጌራ አለቅሓና» ዝተባህለ ምስላ ረኸቦ። ዓቀይቶት ብወገኖም ከእ ነቲይ ዝቐረበሎም ብምንዓቕ፡ እንጌራ ረቐቐ፡ ጸብሒ ሓመቕ፡ ጸባ ቐጠነ፡ ዱቃ ሰዋ አሰር ውሃ ኮነ፡ እናበሉ አብ ዝተምርሕዎ ገዛ ንቈልዓ ሰበይቲ ኪሸግሩ ሓደሩ። ብሻቡ ጊዜ ደጊያት ባህታ «ኢያ ባህታ፡ አቦይ ባህታ» እናተባህሉ ከም ማንም ተራ ሰብ ይነብሩ ነበሩ። እንካብዙይ ንደሓር ኢዩ ሰሞም ኪለዓልን ኪገንን ዘለዎ።

አባ ገብረማርያም ወዲ ዘወልድን፤ አይተ ህብትዝጊ ወዲ ተስፋማርያምን ቈሰሉ።
ዓርቢ መዓልቲ ብወርሒ ጥቅምቲ 1876 ዓ.ም ኢሒ ዓዲ (ሰንይቲ) አለዳ ጸባ ኪሕለባ እንከለዋ ጊዜ አብ ቅርዓት ጓሶትን ዓቀይቶትን ብጸባ ሃባ አይህብን ዝአክል ተጋጨዉ እሞ አውያት ኮነ። ወዲ ዓዲ ብሓቦ ተላዲሉ በትሩን ሰሕለቲን ሓዙ ተሰለፈ። ዓቀይታይ ከእ ብወጉ ጠበንጃኡ እናለጎመ ናብ ጉይታኡ ናብ ፊታውራሪ እምባዩ ተአከበ። ክልተ ሰልፊ ኮነ፡ እኒ በዓል አባ ገብረማርያም ወዲ ዘወልዲ (ወልቃይተታይ) አባ ገብረ ኢጋዕዝት በዓል ሰግሊ (ትግራይ) ካልኣት ዓበይትን ሕፋራትን ካህናት ካቶሊክ (ደቂ ብጹእ ድሓረ ቅዱስ አቡነ ያዕቆብ) አባኡ አብ ሰንይቲ ይርከቡ ነበሩ። ሞ፡ ልብሲ ክህኑቶም ለቢሶም፡ መስቀልን ዲያቆንን እምራሖም፡ (ልብሲ ዲያቆን ለቢሶም መስቀል ሓዞም ዝነበሩ ደጊያት ሚካኤል ወዲ ተማኑ ብንኡሶም ተማሃራይ ከለዉ ኢዮም) ንዞም ክልተ ወገን ሰልፊ ኪዓርቁ አብ ማእኸላቶም ቆሙ። አባ ገብረማርያም ወዲ ዘወልዲ ካብ ዓቀይቶት ዝመጽኤ ጥይት አብ የማናይ ኢዶም ተወቂዖም ቈሰሎም፡ የንቀጥቅጦም ነበረ።

ንቕሩብ ጊዜ ረጊኣቶም እንከለዉ፡ አይተ ህብትዝጊ ወዲ ተስፋማርያም ወዲ ገብሪት፡ ሓው ገረድ እንካብ ገዛ ማይ ዒላ (ሰንይቲ) እንካብ ሰልፊ ተነጺሎም፡ «አዓዩ ህብታይ፡ (አቦ ጋብር) እዘን ደቂ ሎምስ እምበር ኩናት አይፈልጣን ፈራሓት ኢየን፡ እንካብዘን ተጋሩ ክንፈርሕ! ሓርቢ ምወጽኤ ቈርበተይ ዝባነይ፡ ሃዩ እነ ክጅምረልኩም» ኢሎም ዝባኖም አርእዮም ኩናቶም እናምበጥበጡ፡ ናብ ሰልፊ ዓቀይቶት ተጋሩ አቢሎም ከዱ አተዉ። ሓደ ዓቀይታይ ነፍጠኛ ብጥይት ጉድኖም ዘበጠም። ደም እናፈልፈሉ ናብ ሰቦም ተመልሱ። ሰቦም ተቐቢሎም ካብ ዝተወገለሉ ቦታ ዝባን ሰንይቲ ናብ እንዳ ቀሺ ነጸረአብ ገዛ ሓውያ (ሓሙእም) አእትዮም አደቀስዎም።

ዝቕሰሉን ዝሞቱን ደቂ ሰገይቲ።

ብድሕሪ ተኹሲ ነፍጥን ጠባቢን ከኣ ዝበርትዔ ኣውያትን ሚላትን ኮነ፡ ተኹሲ ጠባቢን ተሰሚዑ ብሃገሩ ረዳኢ መጽኢ፡ ተኣከበ። ወዲ ዓዲ ጨከነ፡ ብረት ስለዘይብሉ ከኣ ሓዘነ። ዓቀይቶት ሰብ ብረት ብምኃሩም ድኣ እምበር ብዝሓምስ 8 ዝኾኑ ኢዮም ዝነበሩ ይበሃል። በትራይ ወዲ ዓምለሎም ዝተባህለ ሓለቓእም ኣምርሖም፡ ንደቡብ ዓድሰራዊት ገጾም ኣንቁልቁሉ፡ ሞ ሃደሙ። ፍታውራሪ እምባዩ ኣምባጋሮ ኣብ ዝተጀመረሉ ጊዜ ዓቀይቶቱ (ወተሃደራቱ) ኪዘርፉ የማነ ጸጋም ተበታቲኖም ስለዝነበሩ 7 ርእሱ ጥራይ ኢዩ ሻቡ ዝነበረ ይበሃል። ዓቀይቶት ተጋሩ እናሃደሙ ከለዉ ግና፡ ብሃንደበት ጠበቕ ኢሉ ንዝቐረበም ንዘርከቦም ሰብ ግን ካብ ብነፍጢ ምትኳስ ኣይዓረፉን። ደቀባት ሰብ በትርን ስሕለትን ኩናትን ጥራይ ስለዝነበሩ ከኣ ዓቀይቶት 7 ሰብኣይ ብነፍጢ ኣውደቑሎም። እንካብዚኣቶም ከኣ 1ይ ዓንጉል ወዲ ጸድዋ ወዲ ዓንዱ (ወዲ ሓወቦኣእም ንደግዖት ባህታ) 2ይ ተኸሉ ወዲ ጸድዋ፡ ወዲ ዓንዱ (ሓው ዓንጉል) 3. ዓንደብርሃን (ገዛ እገልቶ) ኣቦ ኣይተ ሸፋ 4ይ ሃውኪ ወዲ ህብታይ (ገዛ ባሕረነጋሲ ተመልሶ) 5. ሰንጋል ወዲ ህብትዝጊ (ገዛ ሓውያ) ሞቱ። እንከሎ ዝቕሰሉ ሸውዓተ ኣቢሎም ይኾኑ።

ደጊያት ባህታ ካብ ደግራ መጽኡ።

ሻቡ ግዜ እዙይ ኩሉ ኪፍጸም እንከሎ ደጊያት ባህታ እንዳ ኣኮታቶም ኣብ ደግራ-ልብኢ ሓዲሮም ነበሩ፡ ሞ፡ ኣምባጋሮ ከምዚኸውን፡ ህውከት ከም ዚፍጠር ከምዚግበር ብነብሶም ስክፍታ ሓዲሮም ስለ ዝነበረ ወጋሕታ ኣውያት ምስ ሰምዑ ጊዜ ብጉያ ንዓ ዶም መጸኢም ዋልታን ኩናትን ኣቐብሉኒ ኢሎም መሳርሒኦም ተቐቢሎም ተዓጢቑም ንዓቀይቶት ኪከታተሉ እንከለዉ ጊዜ፡ በዓል ዓንጉል ደቂ ሓወቦኣእም ከምዝሞቱ ሰሚዖም ካብ ልክዕ ዝሓለፈ ጉህዮም ሓዚኖም፡ መዓንጥኦም ሓሪሮም፡ ኣብ ልቦም ጭካኔ ኣትይዎም፡ ነቲይ ዝጓዩን ዝከታተልን ዘሎ ህዝቦም ብቋንቋ ሻሆ ዝበሮም «ረዘንቲ መሓቢንያንዩ፡ ዓንጉል ደራኪንያዩ» ትርጉሙ፣ ሹመኛ ኣይትግደፍዩ፡ ዓንጉል ሞይቲዩ፡ እናበሉ እናደፋፈሩ ብዓውታ ድምጺ ተናጊሮም ኩብቕዑ፤ መቐም ጉያያይ ኢዮም ዝነበሩ፡ ሞ፡ ሓነኣም ኪፈድዩ ክትትሎም ቀጸሉ።

ደጊያት ባህታ ንፊታውራሪ እምባዩ ቀተልዎ።

ፊታውራሪ እምባዩ ኣብ ዘይፈልጦ በረኻ ቀልቀልን ዱርን፡ ጽንኩርን፡ ጸድፍን ዝኾነ ቦታ ምስ ሓሻኸሩ ኣትዩ፡ ዝበዝሑ ዓቀይቶቱ ነንፋንጣኦም በበኒኖም ተበታቲኖም እንከለዉ ጊዜ፡ ንሱ

ሕንቀኝቶች፤ ልምሉም ለሰላሳ፤ ንኡስ ወዲ እምበይተይ ኮይኑ ምጉያይ ምህዳም ሰኢኑ፤ ደኸሙ ቀሩብ ርእሱ እንካብ መቻብር ቁላዑ ዝበሃል ቦታ ዝባን ሰንይቲ ዘሳጉጉዎ ክሳብ ዓራዥረ እትበሃል ምድሪ መሬት እንዳ ጸሊም (ደግራ-ልብኤ) ኣብ ደቡብ ሰንይቲ ገጽ ዕዋነት ዘሎ ቦታ እንኪበጽሕ ሸውዓተ ርእሱ እንከሎ ደጊያት ባህታ ኣርኩብዎ።

ፍታውራሪ እምባዩ ገጹ ገልቢጡ ተቐበሎም። ንሱ ኣቐዲሙ ፍርሓትን ራዕድን ብዝመልእ ኣገባብ ብጥይት ኣብ የማነይቲ ምናት ኢዶም (ብርኪ ወይ መዕጸፍቲ ኢዶም ቁሲሎም) ቀሊል መውጋእቲ ሸንጠፍ ኣበሎም። ደገዝማቲ እናተተከሰሎም እንከሎ ብድፍረት ኣርኪቦም ብጸጋማይ ኢዶም ብኩናት ትንዕ ድንዕ ምስ በልዎ ጊዜ ኣደ ናይ ፍታውራሪ እምባዩ ጋሻ ገግሪ «ጉይታይ ንዓይ ቅተሉ ወእዲ ንጉስ'ዶ ይቕተል ወርቂ ሃቡ ይበሃል እምበር፤ ገንዘብ እንተደሊኹም እንሆ» እናበለ ብኣፍ-ልቡ ተደፊኡ እናቃባጠረ እናተላማመጸ ተናገረ ብዝከላሎ ለመን፤ እንተኾነ ኣይኮነሉን።

ደገዝማቲ ግን ናይ በዓል ንንጉልን ብጸቶምን ኣሕዋቶም ሞት ሰበብ ዝኣከል ኢዩ ዘምጽእምን ዘቐጠዎምን እምበር፤ ከም ፍታውራሪ እምባዩን ተኸተልቲን ገንዘብ ሃሪፎም፤ ሃብቲ እንዳማቶም ኪዘርፉ ስለ ዘይቐሉን፤ ዘይተዓጥቁን ብምዃናም፤ ዘምጽእምን፤ ዘዕጠቕምን ቀንዲ ኣሳብ ብምፍጻም፤ ኩናት ወርቂሮም ንፍታውራሪ እምባዩ ፈልዮም ኣብ ከብዱ ወግእዎ። ነፍሰ ስጋኡ ምስ ተፈልየ ከኣ ባዕሎም ቁጽሊ ኪለዓው ቁሪጾም ኣብ ልዕሊ ሬሳኡ ኣውደቑሉ።

ኣደኣደ ሰባት ከምዘውርይዎ።

ገሊኦቶም ዝወሓዱ ሰባት ከምዚብሉ ከኣ ምስ ደጊያት ባህታ ኣቢሮም ንዓቀይቶት ዘሳጉጉ ካብ ዝነበሩ ፈለማ ንፊታ. እምባዩ ዝወግኦ ናይዝጊ ወዲ ገብረስላሴ በዓል ሰንይቲ ካብ ገዛ እንዳ ከንቲባ ሹምድኣን ኢዩ ይብሉ፤ ገሊኦም ከኣ ኣቐዲሙ ንፊታ. እምባዩ ዝወግኤ ስሙ ዘይቀራሕ በዓል ዓደንጉፎም ኢዩ እምበር ባዕሎም ደገዝማቲ ኣይኮነን፤ እንተኾነ ግዳስ እቲይ ፈለማ ወጋኢ፤ እንተ ንዓኣም ፈሪሁስ ይኹን ወይ ደም ከይልቃሕ ፈሪሁስ ይኹን ንፊታ. እምባዩ ምስ ወደቐ ጊዜ ደጊያት ባህታ «ናተይ» ምስ በሉ እቲይ ብሓቂ ወጋኢ «እወ ባህታ ኣወይ ኣቕኻ ናትካ ኢዩ» በሎም ወይ ሰቕ ኢሉ ኣጽቀጠ እምበር እናበሉ ዘዘንትዉ ኣይተሳእኑን። ዝኾነ ኾይኑ ከተማ ሰንይቲ ዓዲ ሻራ፤ ዓዲ ወገይ ወገንካ፤ ዓዲ ዕቡያት፤ ዓዲ መን ከማና ዝብሉ ዓበይትን ነኣሸቲን ዝኣከበት ተሓማይት ከተማ እያ፣ ጥሻራ በብጋንታኽ ከተውራ፤ ሓቂ ዛንታ ከትደፍን ትኸእል ኢኻ። ዘይኸውን ዘይውጸእ መሳልል

ድህ ግዲ ከይንዎም እምበር፤ ከምቲይ በዓል አቦታትና ከናሽዉ ኪብሉ ንበዓል አቶ ወልደአብ ወልደማርያም፤ አቶ ሃይለ ግብረተ ወካልን ደቂ ኤርትራ አይኮኑን ደቂ ትግራይ ኢዮም ወዘተ. ዝብሉ ዝነበሩ እንካብ ሰገነይቲ ገሊጾም ገዛውትስ ንደጊያት ባህታ ከናሽዉ ኪብሉ አይወዲ ዓድናን ምበልዎም ነይሮም፤ ዘይከውን ድህ ሽይኑ እምበር። ዝተራእየ አይኸወል፤ ዝተገብረ አይቅበር። ዝሸነ ሽይኑ ከምብል ድህ በለ እምበር አይተደፍእን ከምዚበሃል፤ ጸሓፍ ታሪኽ ንሹሉ ዝሰምየ አዋህሊሉ፤ ንጽሑፋት መርሚሩ፤ ከም ወሓለ ሰበይቲ መንፊት ስለ ዘእተወሉ፤ መመልኢ ዛንታ ድህ ኢልና እዙይ ዝጠቐስናዮ እምበር፤ ገባራኡን ወዓሊኡን «ናተይ» እንካብ በለ «ግዳይ» ናይ ደጊያት ባህታ ከምዝሸነ ብብዙሓት አፍ ይንገር ነበረ። ደጊያት ባህታ እውን ዘይደሞም ክቐብሉ፤ ክሰደዱ አይምደለዩን።

ንፍታ. እምባዩ ብስርዓት እቕበርዎም።

ናይ ካልእ ሰብ ዕላልን ወረን ገዲፍና ከሰ፤ ፊታ. እምባዩ ምስ ዓረፊ፤ ብድሕሪ እዙይ ደጊያት ባህታ በፍታ ክንፈን እምጺእም ካህናትን ንዋዩ ቅዱሳትን እቕረቦም ብፍትሓትን ብኸብረትን፤ ብዘይ ነፍጡ ብረቱ ካልእ ኩሉ ዕጣቕኑን ሽልማቱን ከይገፈፉ አልዒሎም አብ እንዳ ቅዱስ እስጢፋኖስ ቤተ ክርስትያን ዓደንገፎም እቕበርዎ። ፊታ. እምባዩ ዝተቐብርሉ መቓብር፤ ክሳብ ቁሩብ ዘመናት ተፈልዖ ብዙሓት ሰባት የለልይዋ ነበሩ። ፊታ. እምባዩ ብሰንኪ ጽጋብ ዓቀይቶቲ ብኸንቱ ሞተ ኪበሃል ይከኣል። ሕግን ፍትሕን ስርዓትን ነጊሱ አሎ እናተባህለ ከሎ፤ ስርቅን ዘረፋን እንተዘይነብር እዙይ ኩሉ አይመኸተለን።

አብ ዓደንገፎም (ጽንዓደግለ) መቓብር ፊታ.እምባዩ ሰቦም ሓዞም ዘሸጉዓቲ ከእ፤ ከንቲባ ዘገርጊስ ዝተባህሉ በዓል ማዕረባ (ሓደግቲ) ኢዮም ዝብሉ ከእ ረኺብና። እቶም ዝሞቱ ደቂ ሰገነይቲ ድማ፤ አብ ዓደም እንዳ ቅዱስ ሚካኤል ሰገነይቲ ተቐብሩ።

ዓቀይቶት ፊታ. እምባዩ

ምስ ፊታ. እምባዩ ዝጸንሑ ዓቀይቶት ጋሻ ዣግሬታት (ጋሻ ዝሓዙ) አይሞቱን አይተቐትሉን። ከምቲይ አብ ታሪኽ መጻሕፍቲ ናይ ሃጸይ ቴዎድሮስ እንረኽቦ፤ ሃጸይ ምስ ተሳዕሩ ጊዜ አማኸርቶም ዝነበሩ፤ ሹማምንቲ፤ ነቶም ሰንኪ ዘምጽኡ ኩናት ዘሰዓቡ እንግሊዛውያን ምሩኻት ዕዉራት፤ ንቕተሎም፤ ንለክሞም ኢሎም እንተ መኸርዎም፤ ሃጸይ ከእ እነ ጥራሕ ድህ ይመዉት ይሰዋእ እምበር፤ ነዞም ብአጸብዕ ዝቐጸሩ እንግሊዛውያን እንድሕሪ ቐቲልናዮም፤ ህዝቢ ኢትዮጵያ ብምሉኡ ኪጠፍእ ኪድምሰስ ኢዩ

ኢሉም ኢበዩን ምኽሪ ሹማምንቶም ስለ ዝነጸጉን ሓጺይ ቴዎድሮስ ንህዝቢ ስለ ዘድሓኑ ከሳብ ሎሚ ዝምስገኑን ዝነሓዱን ዘለዉ፡ ከማእ-
 እውን ደጊዖት ባህታ ለባምን መንፈሳውን ስለ ዝነበሩ ነቲይ ቀንዲ
 ድሕ ቀቲለ ናብ ሰደተይ ይኸይድ እምበር ህዝበይ እይውድእን
 ብማለት ነቶም ምስ ፊታ እምባዩ ዝጸንሑ ወተሃደራት ሹማምንቲ
 ተጋሩ እይተንከፍዎምን፤ እዙይ ግብሪ እዙይ ከሓ ካብ ወለዶ ናብ
 ወለዶ ዘመስግኖም ዓቢይ ግብረ ሰናይ ኢዩ።

እቶም ምስ ፊታ እምባዩ ዝነበሩ ከሓ ንራሰ ኣርኣያ ኪነግሩ
 ከረድኡ ናብ ዓዶም ሃገሮም ተበታቲኖም ድሕ ከዱ ማለት ሃደሙ
 እምበር ኣብ ክንዲ ጐይቶእም እይተኸላኸሉን እውን ይበሃል።
 ድንጋጸን ሰንባደን ሓዲሩዎም ነይሩ ይኸውን። ሹሙ ከምዝጠፍኦ
 ንህቢ ከምዝበታተኑ ከሓ ርግጽ ኢዩ። ገሊኦቶም ከምዚብሉ ከሓ ደቂ
 ዓዲ ተዓጢቆምን ብቐራጽነት ጨኪኖምን ስለዝነበሩ ነቶም ዓ
 ቀይቶት እናተኸታተሉ፤ ኣናሰዓቡ፤ ብዝፈልጥዎ ኣቋራጭ መንገዲ
 ኣብ ዘዘርከቡዎም ቦታ ቀቲሎሙሎምስ ኣብ ዘዝወደቐዎ ሰፍራ
 ፈፊሕሮም ቀቢሮምዎም ይበሃል። ሓቂ ኪኸውን ይኸእል ኢዩ።
 እንተኾነ ጸሓፍ ታሪኽ ክንደይ ከምዝሞቱ ኣበይ ቦታ ከም እተቐብሩ
 ኣጸቢቐ ኣረጋጊጹ ዝፈልጥን ዝእምትን ኣሙን ዜናዊ ስለ ዘይረኽብ፤
 ንዳሕረዎት ኣጸርቶም ኣረጋጊጸም (ዳሕራይ ግዳ ኪርከብ?) ንዝጸሕፉ
 ጸሓፍቲ ታሪኽ ይገድፈሎም ኣሎ። ሞ፤ ኣብ ገዳማት ዝርከብ ጽሑፋት
 እናኸድካ ምምርማር የድሊ።

ሻቡ ጊዜ ዝተደርፈ

ሻቡ ጊዜ ብመሰንቆ ደርፍን ብዙሕ ይበሃልን ይግጠምን ነበረ።
 ንኣብነት ቁሩብ ክንጠቅስ።

ሽራራ ኣዲም፤ ሽራራ ኣዲም፤
 ይዋጋእ እምበር ሰብኣይዶ ይሃድም።
 ወዲ ዓዲ ምስ ተዓጥቀ፤
 ምድረ-ሰማይ ኣንቀጥቀጠ።
 ወዮም ሰብ ነፍጢ ወዮም ተጋሩ፤
 ኩናት ከይገጥሙ ሻቡ ሓፈሩ።
 ከይሰምዑና ድሕ እዞም ሓደግቲ፤
 ወዓልና ድሕ ጸቡቕ መዓልቲ፤
 ተጋሩ ተላሕሱ በጃ ሰገነይቲ።
 መጺእም ዝነበሩ ተጋሩ ኪዘርፉ፤
 እንኳን ኪዘርፉ፤ ዝነበሮም ተገፈፉ፤
 ሚካኤል ጸንሖም ኸፈቱ ኣፉ።
 ኩናት ባህታ ከይዱ ተወርቂሩ፤
 ደም ድሕ ተቐብኢ ደም ተጋሩ፤

ዝተረፉ ከኣ ነፈጹ በረሩ።
 እምባዩ ሞተ ሃይሙ ተጋሩ፤
 ከትርእዮም ከሎኻ ዝመስሉ ወኻሩ፤
 ወዮም ተጋሩ ብጓሂ ሓረሩ።
 ወዮም ዓቀይቶት ጀመርቲ ተከብቲ፤
 ደቂ ዓዲ ኣጽለሎም ወልደሚካኤል ሰገነይቲ፤
 ንጭቁን ብርሃን ንዘራፊ ጸልማት ለይቲ።
 ምራን ለቕታ ምራን ለቕታ፤
 ቀታል እምባዩ ጅግና ኢያ ባህታ።

ደጊያት ባህታ ንጊዚኡ ዓዶም ለቐቹ።

ራእሲ ኣርኣያ ዓቢይ፤ ላዕላዊ ናይ ኣውራጃ ኣከለ-ጉዛይ ጠቐላሊ ገዛኢ እንከለዉ ኣብ ትሕቲእም ብዘይካ ደቆምስ እኒ ደጊያት ባርያጋብር (ኣቦ ደጊያት ገብረስላሴ በዓል ሓሓይሌ) ካልኣት ዓበይትን ሓያሎ ሹማምንትን በብኸፍሉ በብወረዳኡ ንግዝኣቶም ከከፊሉም ሸይሞምሉ ከም ስጋ ኸብቲ ጉዝዮምዎ ነበሩ። ራእሲ ግን ዝበዝሕ ግዜ ኣብ ጥቓ ጃንሆይ (ሃጺይ ዮሃንስ) ኣብ መቐለ ኢዮም ዝቐመጡ ዝነበሩ። ናብ ግዝኣቶም ዝኾነ፤ ናብ ኣውራጃ ኣከለ-ጉዛይ ሳሕቲ እንተ መጽኡ ከኣ ዋና ሰፈሮም ኣብ ጉራዕ፤ ኣብ ኩዓቲት ኢዩ ዝነበረ። በቲይ ጊዜ እቲይ ናይ ጽንዓ ደግለ በዓል ቁጽሊ ሹም ኣሕዋት ኣይተ ወልዱ ወዲ እማን (ካብ እንዳ ባሕረነጋሲ ሓድጉ፤ ዓበይቲ ከንተብቲ) ዝበሃሉ ዓቢይ ወረጃ ሰብኣይ ነበሩ።

ፊታ. እምባዩ (ወዲ መሳፍንቲ) ሞይቲ ተባሂሉ ኣብ ከሉ ሃገር ተኣውየ፤ ተወርየ። ደጊያት ባህታ ንዓዶም ዝገደደ ጉድኣት ከምጽኡላ ብማለት 50 ወይ 60 ርእሶም ኮይኖም፤ ቤተ-ሰባምን ከብቶምን ሒዞም፤ ንባሕሪ ወዓሊታ ገጸም በረኻ ኣተዉ። ከምኡ ድማ ካልኣት ደቂ ጽንዓደግለ መዓት መንግስቲ ከይወርዶም ፈሪሐም፤ ምሳእም ደድሕሪእም ንባሕሪ ገጸም ተጓዕዙ። ኣውራ ዝፍራሕ ዝነበረ ከኣ ራስ ኣርኣያ ሒነ ወዶም ሰራዊቶ ከም ኣሞራ ከዩወርዶሎም ነበረ።

ናይ ራእሲ ኣርኣያ ቃል ምሕረት።

ራስ ኣርኣያ ዓቢይ እንካብ እቶም ካብ ሞት ዘምለጡ ዓቀይቶትን ሓሻኸርን ካልኣት ሰባትን ምኽንያት ኣማውታ ፊታ. እምባዩ ዋና መንቀሊኡን ቀንዲ ምኽንያቱን ምስ ፈለጡን፤ ኣጸቢቑም ምስ ተረድኡን ጊዜ፤ «ኣነ ምስ ቀተልቲ ወደይ ጽልእን ባእስን በቀልን ደምን የበለይን፤ ወደይ ብበደሉን ብጽጋቡን ኢዩ ዝሞተ።»

ደም እምባዩ ወደይ ደም በጊዕ ይኹን፤ ምሒረ አሎኹ። ሕነ ከፈዲ
ኢዩ ዝብል ከይግነ» ኢሎም ብአዋጅ ንኹሉ ቤተ-ሰባም እንጊሮም
ድላ ተቐመጡ እምበር ሓቀኛን ለባምን መስተውዓልን ብምኻራም
ናይ ፍዳን ሒነን ምልክት ሓንቲ ክፍላት አይገበሩን።

ደጊያት ባህታ አብ ዓዶም ብሰላም ይቐመጡ ነበሩ።

ብዙይ መሰረት እዙይ ከአ ልዑል ራስ መንገሻ ዮሃንስ
ብድሕሪ ኩናት ሓላይ ብ 1894 ስድራ ደጊያት ባህታ ንትግራይ
ምስ ተሰዱ ጊዜ «አቦታትና ዝሓደግዎ ደም ኢዩ ኢልኩም
ከይትብቀልዎቶም ደምም ደመይ ይኹን» ቢሎም እንጊሮም ንስድራ
ደጊያት ባህታ አብ ሰብአ (እገላ ወለሰቲ፤ ትግራይ) ብሰላም
ተቐቢሎም ብኸብሪ አብ ፍሉይ ቦታ አቐመጥዎም ይበሃል።

ደጊያት ባህታ ምሕረት ንጉስ ረኪቦም ምስ ኩሉ ቤተሰባም
ከሳብ ዘመን ዓለ 1873 ዓ.ም አብ ዓዶም ብሰላም ይቐመጡ ነበሩ።

ሓዘን ሃጸይ ዮሃንስ፤ ንራስ አርአያ ዝሓተትዎም።

ሃጸይ ዮሃንስ ሞት ፊታ. እምባዩ አብ ኩተማ መቐለ እንከለዉ
ሰሚዖም ከብቅዑ፤ ብኢድ ደቂ ዓዲ፤ ዓዲ ጽንዓደግለ ምማቲ ብዙሕ
እሕዚንዎምን አጉህይዎምን ስለ ዝነበረ፤ ካብ ሓዘን ካብ ንሂ ዝተላዕለ
ንራስ አርአያ አኮኦም ጸዊዎም «እኮይ አርአያ አቕጽሩ እስኪ፤
ከንደይ ኢዮም ደቅኹም» ቢሎም ሓተትዎም ይበሃል። ራእሲ
አርአያ ድማ ብዘይካ ደጊያት ተድላ አባጉበን ንኻልእት ቆጺሮም
ነገርዎም። ንደጊያት ተድላን አባ ጉበን ወዶም ካን ዘይቈጸርዎምን
ዘይቈርሑዎምን ምኽንያት፤ ተቐይሞምሉ ግዲ ነይሮም ኮይኖምስ
አይወደይን በልዎ ይበሃል።

ብድሕሪ እዙይ ደጊያት ተድላ አባጉበን ብቕጥዓ ተላዲሎም
ተንሲእም፤ «ስምዑታ ዓደቦይ እንድርታ፤ እነ'ያ አቦ አይደሊ»
ኢሎም አብ ቅድሚ ጃንሆይ ፈከሩ ነደሩ ይበሃል። «እነ'ዶ አቦ
ይደሊ በለ አባጉበን» እናተባህለ ከሳብ ሓዚ አብ ትግራይ ይትረት
ላሎ።

ብድሕሪ ሞት ፊታ. እምባዩ ዝኾነ ነገር።

ዓድታት ሓደግቲ አውያት ሰሚዓቶም፤ ዘንጊዓቶም ረዳኢት
መጽኡ። ነገር ግን እንካብ ሰንይቲ ሃዲሙ ዝመጽኡ ሰብን ከብትን
ብሕውነት ተቐቢሎም አቐመጥዎም፤ አዕቆብዎም ይበሃል። ደቂ
አሽሩር (ጽንዓደግለ/ሰያሕ/) ግን ከይትልከሙና ኢሎም
አብዮምዎም ይበሃል። እዙይ ግን ዘይእመን ዛንታ ኮይኑ ይሰማዕ፤
ምኽንያቱ አሽሩር ዝተባህሉ ደቂ ጽንዓይ፤ ጽንዓደግለ ከነሰም

ነሕዋቶም ኪላብዩ፤ ማሕልፎ ደቂ ሓዲግ-ሓደግቲ ኪቀበልዎም ማለት ንሰማዒኡ ዘገርም ኢዩ።

ዓርኪ ኣይተ ወልዱ ወዲ እማን (ናይ ጽንዓደግለ በዓል ቈጽሊ) ወርሒ ለይቶ ዝተባህለ ውሩይ መላቓሳይ በዓል ማዕረባ ክበረ'ዎ፤ ካብ ረዲኤት ደንጉዩ መጺኡ ነዞም ዓርኩ ኣይተ ወልዱ «እንቋዕ ሞጉሰኩም» ኢሉ ቅርብ ኢሉ ሰዓሞም። እሞ ኣይተ ወልዱ ግን ተቈጢዖም ጉንዲ እዝኑ ጸፍዕዎ፤ ወርሒ ለይቶ ኣይተሓጉሰሎምን፤ ተጸፊዑ፤ ሓዚኑ ተመሊሱ ኣብ ዓዱ ቀንዩ ከብቅዕ ፤ ኣብ ሓደ ኣስበሮም ዝተባህለ ዝሞተ ሰብኣይ ቀብሪ መጺኡ፤ መጀመሪያ ደጊያት ባህታ ምስልቀሱ ብድሕሪኡም ከምዚ ዚሉ ሓዘኑ ዝገልጽ መልቀስ ገጢሙ ኣልቀሰ።

እኼባ ቀብሪ ምዉታት ደቂ ሰገይቲ።

ብድሕሪ ሞት ፊታ. እምባዩ ናይ እቶም ምሳኡ መዓልቲ ዝሞቱ ደቂ ዓዲ ደቂ ሰገይቲ፤ ከም ልማድ ሃገር ብሓባር እኼባ መዓልቲ ገበሩሎም'ዎ፤ መላቓሶ ኣልቀሱሎም። እቲይ ዝረኽብናዮ መልቀስ ደጊያት ባህታን ወርሒ ለይቶን ከኣ ኣብዙይ ነስፍሮ። መልቀስ ደጊያት ባህታ፡-

ንዓ ንንጉል ኢሎም ከይምለሱ፤
ንዓ ተኸሉ ኢሎም ከይምለሱ፤
ንዓ ዓንደብርሃን ኢሎም ከይምለሱ፤
ንዓ ሃውኪ ኢሎም ከይምለሱ፤
ንዓ ሰንጋል ኢሎም ከይምለሱ፤
ዓቢይ እምባ፤ እንድሕሪ ፈሪሱ፤
ዓቢይ ገረብ፤ እንድሕሪ ተጋሂሱ፤
መሬት ዓድና እንድሕሪ ተጣሒሱ፤
ደጊም ደም ሞያ ተዓቢሱ።

ብድሕሪ እዙይ ወርሒ ለይቶ በዓል ማዕረባ (ካብ እንዳ መኸዳይ) ፈሪሑ ሱቕ ኢሉ ጸኒሑ ከብቅዕ፤ ደጊም እንቋዕ ድኣ ደገዝማቲ ባዕሎም ንመልቀስ ጀመርዎ እምበር ኢሉ ተዓጢቑ ደው ኢሉ መልቀስ ደርጉሑ።

መልቀስ ወርሒ ለይቶ፡- ወዮ ኣስመሮም፤ ወዮ ኣስመሮመ፤
ሰገይቲ ዓድኻ፤ ምዕላብ ግመ፤
ዓደንጉፎም ዓድኻ ምዕላብ ግመ፤
ከይበጽሓካ ኣብራኽይ ደኸመ፤
ከይርእየካ ኣዲንተይ ሓሚመ፤
ከይርእየካ ኣዲንተይ ገሃመ፤

ምሽት ዓርቢ ልቦይ ተቆጸመ፤
 ዓርከይ ኢሉ ዘይዓርከይ ሰዒመ፤
 እንታ ወዲ ራስ አርአያ ንኡስ ጋመ፤
 ነፍሱ አሕሲሙ ዘይነፍሱ ዘሕሰመ፤
 ብሰንክኻ ጉንዲ እዝይ ተሃሪመ።

ወርሒ ለይቶ ብፍላይ ንደጊያት ባህታ ኢሉ ዝጠመሉም።

ወዲ ሓጎስ ወዲ እዞም ሰላጥን፤
 ወዲ ዓንዱ ወዲ እዞም ሰላጥን፤
 ንወዮም ደጓው ንወዮም ዕያጥን፤
 ዝበርካዮም ግዲ ንፈሰን ጥራጥን፤
 ምጥን ኢዩ ምስ ሰናድር ምጥን፤
 ምጥን ኢኻ ምስ ጉራዶ ምጥን፤
 እንተ ምቕጣንሰ ባህታ ድኣ ይቐጥን፤
 ቀታል ወዲ ንጉስ ዘይብል ዕጥንጥን፤
 ንሓዋሩ ዝኸውን ድኣ እይፈልጥን።

ዘመተ ዓላ፤ ራስ አርኢያ ተሳዲሮም ራስ አሉላ ተሾሙ።

ብ 1870 ዓ.ም አብ አምባቦ ዝተባህለ ቦታ ንጉስ ሸዋ ምኒሊክን ንጉስ ጐጃም ተኸለሃይማኖትን ተዋጊኦም፤ ንጉስ ሸዋ ንንጉስ ጐጃም ስዲሮም ማሪኹምዎም ምስ ተባህለ ጊዜ፤ ብጊዜ ኸረምቲ ከተዓርቑዋቶም ሃጸይ ዮሃንስ ዘመቻ ሓሰቡ። ንራስ አርኢያ ዓቢይ ድማ ከሰንይዎም እንካብ ግዝኣቶም አንካብ አከለጉዛይ ጸውዕዎም።

ራስ አርኢያ ዓቢይ ግብሪ ዓመት አውጺኦም ከብቅዑ፤ አብ ምቅማጦም ምትክኦም ብላታ ጸሓዩ ዝበሃሉ ሓዲጎም ናብ ጃንሆይ ዘለውዎ ሃገር ተጓዕዙ። ዝቐረየ ግብሪ ዓመት አስዕቡሉይ ኢሎም አዘዙ። ሲያሕ ዝተባህለ ወረዳ (አሽሩር፤ ሔቦ፤ ዓዲ ቕንጺ፤ ማይዓ .ላ) ዝግብእም ግብሪ ከፊሎም ነበሩ። አንተድኦ ጽንዓደግለ ብፍላይ ሰንይቲ ግን ትግራዊይ ንዓዱ እንድሕሪ ተመሊሱ፤ ርሒቑ ከይዱ አይምለሰን ኢዩ ብምባል ግብሪ እምቢ አይንኸፍል ኢሎም አበዩ። ኪኸፍልዎ ዝግብእም ዝነበረ ግብሪ 36 ቅርሽን ፈረቓን ኢዩን ዝነበራ።

ደቂ አሽሩር ንደቂ ሰንይቲ ከሰቡ።

ሃጸይ ዮሃንስ ንኸልቲኦቶም ንጉሳት አተዓሪቕም ተመልሱ። ንራስ አርኢያ አንካብ ሹመቶም ግዝኣቶም ስዲሮም ምሉእ መረብ ምላሽ ንራስ አሉላ ሸይሞም ሰደድዎም።

ራስ አሉላ ብዓድዋ አቢሎም ንሰራዩ ተሳጊሮም ኩዶ ፈላሲ ሰፈሩ። ሰብ አሽሩር ከኣ ንሕና ግብሪ ግቡእና ከፊልና ከነብቅዕ፤ ሰንይቲ ከተማ ሰለምንታይ ከይከፈሉ ይተርፉ ብማለት ብቕንኣት ወደቦ ተሳዲሎም 1ይ አይተ አድሓኖም ወዲ ዘርሓንስ 2ይ ባሻይ ክፍሎም ወዲ ከንቲባ ክፍለየሱስ 3ይ አይተ ስብሓት ወዲ ከንቲባ ዘርኡ 4ይ ግራዝማች ተኪኤ ወዲ ሃብተማርያም 5ይ አይተ ዕንዳይ ወዲ ዘርአብሩኽ ዝተባህሉ ሓሙሽተ ሰብኣይ ናብ ራእሲ አሉላ ንኹዶ ፈላሲ ከይዶም፤ ግብሪ-ንጉስ ዘይከፈሉ ሽፍታታት ሃገር አለዉ፤ እንካብ ባሕሪ ሎሚ ወርሒ ሰኑ ሳጊሞም አብ ጐልጐል ዓላ ተዘርጊሖም ተሰጢሖም አለዉ ኢላቶም አመልከቱ።

ሰብ አሽሩር ብተንኮሎም ካብቲ ሲያሕ ዝኾነ ናብ ሰርከዓት ዝተባህለ ጽኑዕ ቦታ አጸጊዖም ከብቅዑ፤ ንደቂ ሰንይቲ አደይ-መደይ ኢሎም ኬጥቅዑ ዝሓሰብዎ ዝአለምዎ ተንኮል ከኣ ንኸልኣት ገርሂ ደቂ አከሉ-ጉዛይ ለከሙ።

ከብቲ ሰገይቲ ተዘምታ።

ሰብ ሰገይቲ ባሕሪ ሓግዮም፤ ግንቦተ-ሰነ ከበላ ሃሪሙዎም ዓላ ከአ ባዕርን ለምለምን ኮይናትሎም ምስ ካልእት ሰባት ሓቢሮም ንሕና ደሓን አሎና ኢሎም ሰፊሮም እንከለዉ፤ ራስ አሉላ ብሰብ አሽኑር ተመራሐም ሰራዊቶም ሒዞም ከይተወርዩ ከይተሰምዑ ብለይቲ ብገሰጋስ ብእገላ ሓመስ ገይሮም ጎልጎል ዓላ ወጋሕታ ሓደጋ ወዲቛሞም፤ ላማ-ጤላ ዝረኽብዎ ኩሉ፤ ናይ መን ከይበሉ፤ ናየናይ ወረዳ ምዃኑ ከይፈለዩ ሙልጭ አቢሎም ዘመቲዎ።

ዓቀይታይ ዘሪፋ ተኻፈለን፤ ገሊአተን ከብቲ ብማይ-ጸዕዳ፤ ብቴድረር፤ ሃዘሞ አቢለን ንትግራይ ተሳገራ። ገሊአተን ከአ ብሰላሕ ደቂናዞ፤ ወቐርቲ አቢለን ንሓማሲን ገጸን ወሰድወን። ራእሲ አሉላ አብ ሰውሒ በረንታንቲ ድንኳኖም ተሺሎም ሰፈሩ። አብኡ ውን ዕ ዳጋ ከብቲ ገይሮም ከረሙ። ዘመን ዓላ ዘመን በረንታንቲ ተባህለ።

ዘመን ዓላ፤ አውያትን ረዳኢትን።

ጎልጎል ዓላ ራእሲ አሉላ ዘሚቶሙዋዩ፤ ተባሂሉ ናብ ኩሉ ወገን አውያት ተገብረ። ሃገር ፍርሕን ሽብርን አተዎ። ዝበዝሓ ከብቲ ጽንዓደግለ ብሕልፊ ድማ ናይ ሰገይቲ ነበራ። ሞ፤ እኒ ደጊያት ባህታ ዘለዉዎም ሓያሎ ሰባት፤ በትርን ስሕለትን ኩናትን ሒዞም እንካብ ሰገይቲ ኪለዓሉ እንከለዉ ጊዜ፤ ባሕሪ ነጋሲ ጎሎም ወዲ ተወልደመድህን ዝተባህሉ በዓል አውሊዕጸሩ በጋጣሚ አብ ጥቓ ዓዲ ተጓፍዎም። « ሕደጉ ንደሓር ተመለሱ፤ ብኸንቱ ከይትጠፍኡ፤ አሸምባይ ዶ ምስ ምሉእ ሰራዊት ራእሲ ክትገጥሙ ይትረፍስ ከንዲ ሓደ ሻለቓእም እኳ አይትኸእሉን፤ ሽሕ እኳ ንሰኻትኩም ጸላእተይን ሰብ ደመይን እንተኸንኩም፤ ብመዓልተይ ድእ እጽበየኩም እምበር ጥፍአትኩም አየሐጎሰንን» ኢሎም አብ ቅድሚእም ቋረኦም ንሲሶም ለሚኖም ንደሓር መለሱዎም። ብሻቡ ጊዜ ደጊያት ባህታ ከም ማንም ተራ ሰብ ነበሩ።

ባሕሪ ነጋሲ ጎሎም ሰብ ደመይ መበሊኦም ከአ ካልእ አይኮነን፤ እንታይ ድእ ገሊአቶም ሰብ ሰገይቲ ካብ ወገን ገዛ እገልቶ ንሓደ ንኡስ ሓዎም ቀቲሎምሎም ነይሮም ይበሃል ስለ ዝነበረ እዩ።

ከብቲ ምስ ተዘምታ ደጊያት ባህታ ዝጠምዎ።

ደጊያት ባህታ ብዘመን ዓላ ራስ አሉላ ከብቶም ምስ ተዘምታ ጊዜ ዝጠምዎ ግጥሚ ክንጠቅስ ንፈቲ፤ ብ 1874 ዓ.ም ዘመን አካሒዳ (ወይ ዘመን ጸሓይ) ራስ ወልደሚካኤል ንራስ ባርያኡ «አባ ጋላ» አብ አስመራ ምስ ቀተሉ፤ ጸሓይ ከረሙ፤ ረሃብ ጥሜት ኮይኑ፤ ንዓመታኡ ዘንገዳ ተመልኤ። ዘመን ዘንገዳ ከአ ተባህለ።

ብቕዱስ ዮሃንስ መዓልቲ እብ ሓሊቦ (መረታ ሰበካ) ራስ ወልደሚካኤል ተሳዕሩ። ከምቲ እብ ላዕሊ ዝበልናዮ፣ እክለ-ጉዛይ ብፍላይ ጽንዓደግለ ግብሪ ምኽፋል ከሊኣቶም ተባሂሉ፣ ራስ ኣሉላ ትግራይ ሓግዮም ነይሮም እብ ዖና እትበሃል መሬት ሓሊቦ መጀመርታኦም ሰፈሩ። እባኡ ንራስ ወልደሚካኤል ሓዘዎም። ንወርሒ ሰኑ ካብ ባሕሪ ንዶግዓ ኪሳግሙ ከብቲ እክለ-ጉዛይ ዓላ ክበሩ፣ ወሪዶም ዝመትወን። ተመሊሶም በረንታንቲ ከረሙ። ከብቲ እክለ-ጉዛይ እብ ዕዳጋ በረንታንቲ ክሸየግ ክሕረጃ ከረማ። እባኡ ከፊምም ንቐውቡ ራስ ኣሉላ ዓዲ ተኸላይ ሰፈሩ፣ ቀጺሎም እስመራ ሰፈሩ።

ናይ ደጊያት ባህታ ናይ ሓዘን ግጥሚ።

መቸም ደቂ ላምካ፣ ዘዕበኻየን ደቂ ኣሓኻ፣ ማሙቕ ናይ ግዛኻ ደምቤኻ እብ ርእሲ ምኺነን፣ ልክዕ ከም ደቅኻ ከም ውላድካ ካብ ኣብራኸካ ከምዝወጽኦ ኮይነን ከምዝቐጥሩ ማንም ሰብ ዝፈልጦ ኢዩ፣ ሞ፣ መልቀስ ዘይግብኤን ኣይኮነን።

እንቲ እሻሕ ላመይ፣ ዳዕቦ ላመይ፤

ድሓን ውዓል ዘይትብልኒ ከመይ፤

ተሳጊርኪ ከትሓልፍዮ ደመይ፤

ግብሪ ከይኸፍል ከም ቀደመይ፤

ግብሪ ከይኸፍል ከም ዓለመይ፤

ኣለወኛ እምበር ወጺኡኒ ስመይ፤

እንትን መዓል እሻሕ መዓል ዳዕቦ፤

ሓደዶ ሰኣንክን ደርባይ ሓዊ ኩቦ፤

ኣሕለፍናክንዶ ኣሓና ተጸጊዕና ጉቦ፤

ኣጥፋእናክንዶ ኣሓና ሰኣን ጉቦ፤

ትግራይ ወሰዱኸን ከንዲ ካዕቦ።

‘ካዕቦ’ ዝተባለ ሰለ ንግጥሚ ኪጥዕም ኪሰማማዕ ኢዩ እምበር፣ በቲይ ሻቡ ግዜ ግብሪ ንጉስ ‘ካዕቢ’ ኢዩ ዝበሃል ዝነበረ፣ ንኣብነት ብሻቡ ጊዜ 120 እንተላም ንወረዳ ሓደግቲ ጥራይ ብፍላይ ግብሪ መዲቐኦም ነበረ፣ ሞ፣ ኣይተ ፍስሓ ዝተባህሉ በዓል ማዕረባ 30 ካዕ ቢ ከፊሎም ይበሃል። ከምኡ ከኣ ከንቲባ ዑቕባሚካኤል ዝተባህሉ በዓል ሓዲሽ ዓዲ (ሓደግቲ) 30 ካዕቢ ግብሪ ዓመት ከፊሉ። ዳርጋ ከልቲኦቶም ናይ ምሉእ ሓደግቲ ከፊልዋቶ ይበሃል።

ነዙይ እብ ላዕሊ ዝተጠቐሰ ግጥሚ ዝገጠመ ባህታ ኣይኮነን፣ ካሕሱ ሓዎም ወይ ባርያኦም (ኣገልጋሊኦም) ኢዩ ዝብሉታ እውን ኣይተሳእኑን። ዝኾነ ኮይኑ ድሕሪ እዙይ ደጊያት ባህታ ቤተ-ሰባም ሓዘም ብዝመጽእዎ መንገዲ ንበረኻ ወዓሊታ ገጸም ረሓቑ።

ዝተዘምታ ከብቲ

ወየን ዝተዘምታ ከብቲ እሞ ማእለያ ቀጽሪ ዘይብለን ከብቲ ከምቲይ ቅድሚ ሓዚ ዝጠቐስናዮ ዝበዝሓ ንትግራይ ገጸም ወሰድወን። ዳሕረዎተን ማይዕዳጋ እንከለዋ ቀዳሞተን ጐልጐል ሃዘሞ፡ ጸረና በጺሓተን አቦራ ተኸሉ መንገደን ይርእያ ነበራ። ገሊአተን ግን ብሰሳሕ ደቂናዞ ወቐርቲ አቢሎም ንበረንታንቲ አውጽእወን። ሓሓሪዶምን መመሪጸምን እውን ይበልፅወን ነበሩ። ዝተረፉ ከኣ ንሓንቲ ከብቲ ብሓደን ብኸልተን ቅርሺ ሸጡወን። ብኣታተን ዝኣከል አብ በረንታንቲ ዘይተሓሰበ ዕዳጋ ከብቲ ቆይሙ ዓሚሩ ነበረ።

ራስ አሉላ ንሸፍታ ከባርሩ ተባሂሉ ንሰንይቲ አተዉ። በዓል ጠለ-በጊዕ፡ ቀልዓ-ሰበይቲ፡ ናብ ገገረቡ አተወ፤ ሃደመ፤ ተሓብኤ። ደድሕሪኡ አባራሪ ፈረሰኛ ለቐቐሉ። ዘርከቡወን ዝኾና ጤለ-በጊዕ ገፊፎም አምለሱወን፡ ዘረፉወን፡ በሊዶም ወድእወን። ንምሳሌ እኳ፡ ሰብ ማይ ሓራሳት እንዳ ሓይለአብ ዝተባህሉ 7 በትሪ አጣል ዝነበራኦም። ንሓላይ ደርዓ አቢሎም አርሒቕም ከህድምወን ንበረኻ ገጸን ገና ሃፍ ከየበልወን እንከለዉ፡ ፈረሰኛ አርኪቡ መለሰን እሞ ተወርሱ፡ ተለከሙ። ራስ አሉላ አብ ትሕቲ ሓንቲ ነዋሕ ኩርባ ምድያባ ጽግምቲ ዝኾነት ጠረር ደይቦም፡ በረኻ መተተን ሓኻይቶ እናተመልከቱ ዝተሓብአ ጤለ-በጊዕ አዝመትወን። እታ ጠረር ክሳብ ሎሚ «ራስ አሉላ ዝወዓሉላ» (ዝዘመቱላ) ተባሂላ ትጽዋዕ አላ። አብ ልዕሊ ሓቦ አብ ዓቕብ እተሰቐለት እትመስል ነዋሕ ጠረር ኢያ።

ራስ አሉላ ዝወዓሉላ ነዋሕ ጠረር ሓካይቶ? (ሓቦ)

ራስ አሉላ ባዕሎም ሰብ ሰንይቲ (ጽንዓደግለ) ከቲቶም ኪቃወሙ ኪከላኸሉ ተዓጢቑም ተቐረቦም አለዉ ምስ ሰምዑ ጊዜ፡ ቁሩባት ፈረሰኛታት አኸቲሉም ንሰንይቲ አቐንዑ። አብ ዓዲ ዝጸንሑ ቁልዓ ሰበይቲ፡ ጤለ በጊዕ አምራሑ ናብ ምስራቕ ወገን ንማይ ሓራሳት፡ ሓላይ፡ ደርዓ ገጹ ሃደመ። ከማኡ'ውን ከምቲይ ቅድም ዝበልናዮ፡ ሰብ ማይ ሓራሳት እውን ከም መዓል እንዳ አይተ ሓይለአብ በዓል 7 በትሪ ጤለ በጊዕ ዝአመሰሉ ካልኣት ካብ ዓዶም ኪሃድሙ እንከለዉ ተዘሪፎም ተኸቲሮም፡ ተወሪሮም፡ ተወሪሶም ጥራዮም ተረፉ።

ራስ አሉላ ዘመናዊ ናይ ርሑቕ እቕሪቡ መርኣዪ ዝተማህዘ መረጸን ሓዞም አብታ ዝተባህለት ጠረር አብ ጐድኒ ጐቦ ዝበቐለት እትመስል አብ ልዕሊ ሓቦ ጥቓ ሓድሽ ዓዲ ሓላይ እትርከብ ጠረር¹ ወጺኡም ነተን አብ ዱርን ገደልን ተመሺጎም ዝተሓብኡ ሰብ ጤለ

¹ እታ ንዞ፡ ጠረር ብርቃቕ ኢያ። (ና፡አ፡አ)

በጊዕ ብመረጸን እናተመልከቱ ንዓቀይቶም እናሓበሉ እከቡዎም።
እዞን ዝበልናየን ጤለ-በጊዕ ተዘሚተን ተሪፈን ብዓቀይቶት
ተሹብኩበን ኪጐዓዛ እንከለዋ፣ ዳሕረወተን ማይ ሓራሳት ከለዋ
ቀዳሞተን ገዛ ሓውያ ሰገንይቲ በጽሓ ይበሃል።

ምዕራፍ 6

ደጊያት ባህታ እንካብ ዓገመዳ ሃገረ ሓባብ

ደጊያት ባህታ ከሰ፡ ራስ አሉላ ብደጉዓን⁽¹⁾ ብቐላን ባዕሎም ብርእሶምን ብሓበልትን ሰለይትን ሰራዊትን እናለእኹ ንህዝቢ ምስጨነቕሉ ጊዜ፣ ከም አራዊት አብ መጻወድያ፣ ከም አብዑር አብ አርዑት ራስ አሉላ እንካብ ዝኣቱስ፡ አምላኽይ አሚን ዝመጽእ ጊዜን ዕድልን እናተጸበኹ እንካብ በረኻ ዓደቦይ (ምስራቓዊ ቆላ) አርሒቐ ናብ ምድረ ሓባብ (ምዕራባዊ ቆላ) ንጊዚኡ ተሰዲዶ ምቕማጥ ይበልጸኒ፤ ይሕሸኒ፤ መዓልተይ ከጽበ ኢሎም አስተውዒሎም ሓሲቦም ከብቅዑ፡ ስድራቤቶምን ከብቶምን ሓዞም ንምዕራባዊ ቆላ ንመታሕት ሓለፉ፤ ሰገሩ።

ከንቲባ ሓሚድ፡ ከንቲባ ባህታ።

ኣያ ባህታ እናተባህሉ አብ ሃገረ ሓባብ ምስ በጽሑ ጊዜ፡ ከንቲባይ ሓሚድ ሹም ሓባብ ብኸብሪ ብፍቕሪ ተቐበሎም። ከንቲባይ ሓሚድ ብሻቡ ጊዜ ወዲ 40 ዓመት ዕድመ አቢሎም ይኸውኑ ነበሩ። ከንቲባይ ሓሚድ ጉዳን፡ ሕፋር ገጽ፡ ቁመቶም ሓጺር ነበሩ ይብሉታ። ንኣያ ባህታ ከኣ ባዕሉ ከንቲባ ሓሚድ «ከንቲባ ባህታ»⁽²⁾ ቢሉ እውን ሰመዮም፡ ሸሞም። ቅድሚ ሻዑ ኣያ ባህታ፡ ኣይተ ባህታ ተባሂሎም ይጽውዑ ስለ ዝነበሩ እንካብዙይ ዕለት እዙይ ንደሓር ከንቲባ ባህታ ተባሂሎም እናተጸውዑ፡ ንህዝቢ ሓባብ ሓበንን ዋልታን ጸግዕን ግርማን ኮይኖም፡ እንካብ ጐረባብቲ ወረዳታትን ዓ ሌትን ወረርቲ ጸላእቲ (ከም እኒ መንሳዕ ዝአመሰሉ) ኣኸበሩዎምን ኣሕፈሩዎምን። ከንቲባ ባህታን ከንቲባይ ሓሚድን ስለ በብጥቕማቶም፡ ብሓንሳብ ሓቢሮም ብምቕማጦም ኣፍን ማንካን ኮይኖም ተፋቐሩ። ተኸባበሩ ድኣ ኣምበር ከም ተጸጋዕን መጸግዕን መጠን ኣይነበሩን።

ደጊያት ባህታ አብ ሰደት።

ደጊያት ባህታ ሓደ ጊዜ አብ ሓልሓል ቦጐስ፣ ከረን፣ ዓዲ ተክልየስ፣ ዓዲ ተማርያም አብ ካልእን ላዕልን ታሕትን እናተገላበጡ 8 ወይ 10 ዓመታት ዚኣክል ተቐመጡ። አብ ውሽጢ እዞን ዝበልናየን ዓመታት ደገዝማቲ ብሰላም ኣይዓረፉን። ሀ. ብሰራዊት ራስ አሉላ እናተሃድኑ ለ. ናብ ዘመተ እናወፈሩ። ሐ. ሓደሓደ ግዜ ድማ 3-4 ርእሶም ኮይኖም ከም ማንም ተራ ወተሃደር ተመሲሎም ንሰገንይቲ ዓዶም ስለ ዝኣተዉ። መ. አብ ማእኸል ሰፈር ራስ አሉላ ይኣትዉ ነበሩ።

እንካብ ኮሉ ድማ እንካብ መሲንጀር ፓሻ (ብስም መንግስቲ ምስራቲርኪ) ከረን ዝገዝእ ዝነበረ ከምኡ'ውን እንካብ እቶም ካብ

ንጉስ ሸፊቶም ንዓለም መሲሎም በረኻ ዝላተዉ ሹማምንቲ ከየዓህልልዎም ብዙሕ ይስከፉ ነበሩ።

ሀ. ብሰራዊት ራስ ኣሉላ እናተሃድኑ ዝበልናዮ ምኽንያት ብሰም ናይ መንግስቲ ቱርኪ (ግብጺ) ንቡጉስን ከረንን ዝገዝእ ዝነበረ ሙሲንጀር ፓሻ (ታሪኹ ተመልከት) ከይሕዞም ሰግኣት ነበሮም። ራስ ኣሉላ ንሙሲንጀር ፓሻ «ባህታ ሓጉስ ዝተባህለ ኣብ ውሽጢ ግዝኣትካ ይቐመጥ ኣሎ እሞ ኣሲርካ ሃበኒ» ኢሎም ብምስጢር ልኢኹሙለይ ነበሩ። ግሱ ከኣ «ባዕለይ ኢዱ ኣሲረ ክህበካ ኣይከኣለንን ኢዩ፤ እንተኾነ ግዳ ባዕልኻ ከም ጥበብካ ብልሃትካ ገርካ እንተ ሒዝኻ ግድ የብለይን ሰቕ ትም ኢላ እርኢ» ኢሉ መልሲ ስለ ዝሃበም ራእሲ ኣሉላ እንካብ ኣስመራ ወልደ እሴይ ዝበሃል ሰላይ ንቡጉስ (ከረን) ለኣኹ። ከንቲባ ባህታ ኣብ ሓልሓል ኣብ ሰፍራ ማሕበር (ሚስዮን) ካቶሊካውያን ላሃሪስቲ ተጸጊዖም ረኽቦም። ኣቐዲሞም ይፋለጡ ስለ ዝነበሩ ከኣ ከንቲባ ባህታ ብጽብቕ ተቐቢሎም ምሳኦም ኣቐንይዎ። ባሻይ ተስፋይ ዝተባህሉ ወደከለታይ፤ ኣብ ከረን ምስ ማሕበር ላሃሪስቲ ተቐማጢ ዝነበሩ፤ መስተውዓሊ ለባም ሰብላይ፤ ነገራት ወልደእሴይ ተመልኪቶም ሰላይ ከም ምዃኑ ጠርጢሮም ክቐትልዎ ኢሎም፤ ምስ (ደጊያት) ሰንጋል ሓጉስ ሓው ጸጊያት ባህታ መኸሩ። ከንቲባ ባህታ ግን ኩነታቱ ሰሚዖም «ሕይወት፤ ግደፍዎ እንካብቲይ ዝመጽኦ ይመለስ ኣይትተንክእዎ፤ ኣይትተንክፍዎ ካብና በሊዑ ሰትዩ ኣብ ክፍኣትና እንተ ወዓለ ከኣ፤ ጸሓን ኣምላኽ ኣሎና» ኢሎም ብጽቡቕ ኣፋንዮም ሰደድዎ።

ወልደ እሴይ ምስ ተመልሰ፤ ዝርኣዮ ዝኾነ ነገራት ኩሉ ብልሓትን መንገድን ገንዘብ ምእንቲ ኪድልብ ብሰፊሑ ንራእሲ ኣሉላ ጸወዮም። ራእሲ ከኣ ኪድ በል ብዝረኣኹን ዝፈለጥኹን መግባዒ ኣቢልካ ሰራዊት መሪሕካ ኣትሕዞ ኢሎም ወተሃደራት ለዚዞም ለኣኹ።

ሰራዊት ራእሲ ከምስሉ ቅድም ንኣቕርብ ገጸም ሓሊፎም ከጠቲ። ደግለል ዘሚቶም ከብቅዑ፤ ንዓኣተን ማለት ንዝመትወን ማእለያ ቊጽሪ ዘይብለን ከብቲ ኩብኩባም ንመጋርሕ ሰፈር 'ከንቲባ' ባህታ (ምድሪ ሚሲዮን) ሓደጋ ወዲቐም፤ ኣብኡ ዝረኽብወን 8 ዝኣኹላ ከብቲ ደግያት ባህታ ዘሚቶም፤ ንጓስኢን ቀቲሎም ንኹለን ብሓንሳብ ኣኪቦም ንኹተማ ከረን ኣተዉ።

ደጊያት ባህታ መቐም ጥርጥረኛ ኢዮም ዝነበሩ። ወልደእሴይ ሓደጋ ጸላኢ ከምጽኣለይ ኣይተርፍን ኢዩ ብማለት ኣቐዲሞም እንካብ መጋርሕ (ከብትን ጓሳን ጥራይ ሓዲጎም) ኣብ ከተማ ከረን ኣትዮም። ኣብ ጥቓ ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ሚካኤል ከረን ዘላ በራኽ ቦታ ምስ ወተሃደሮም ተቐማጦም ሰፈሮም ዝኸውንን ዝመጽእ ነገርን ይምልከቱ ነበሩ። ኣብ መጋርሕ ሰፈሮም ተኹሲ

እናፍጥን ጢስ ትኪ ሓዊን ርእዮም ጸላእቲ ከምዝመጽኡም ፈሊጦም ናብ እግሪ ዕርዲ ሙሲንጀር ፓሻ ቀሪቦም ተሰለፉ። ሙሲንጀር ፓሻ ግን መቸም ጉቦ ከይበልዔ አይተረፈን ይኸውን እዎ። ከም ምስጢራዊ ውዕሉ፣ አብ ትሕቲ ዕርዲ ንዝእጉድ ባርዕ ከምዘይረእየ ዓይኑ ሸፊኑ ሰቕ በለ። ጸሊም ዝኾነ ጽጋበኛ ወተሃደሩ ግን (ወዲ ኤርትራ!) ነፍጡ እናለጎመ እናተዓጥቀ ምስ ወተሃደራት ደጊያት ባህታ ተጸምቢሩ፣ ተሓዊሱ አብ ትሕቲእም ምሳእም ተሰለፈ።

ከብቱ ዝተዘምትኦ ደግለል ከኣ እንካብ ዓዱ ብጅንጉላ ፈረስ እናጋለበ ወገኑ አኹቲቱ ደድሕሪ ከብቱ ኪረድእ ጠበቕ ኢሉ አርኪቡ ምስእም ተሰለፈ። ደጊያት ባህታን ደግለልን ከኣ ሓቢሮም ከብቶም ጢራቶም ከምልሱ ኪከላኸሉ መደቡ።

ሰራዊት ራእሲ ዝዘመትወን ዝዘረፍወን ዝቀምዕወን ማእለያ ቊጽሪ ዘይብለን ከብቲ አምራሖም ንአውራጃ ሓማሴን ገጸም ገሰገሱ። «ከንቲባ» ባህታን ደግለልን ከኣ ሰቦም አኹቲቶም አኹቲሎም ተኸታተልዋቶም። አብ መንጎ ጉዕዝእም ደግለል ንደጊያት ባህታ «ከይትደከምስ ፈረስ'ዶ ክህበካ?» በሎም፣ ንሶም ከኣ «እንካብ ፈረስ ብእግሪይ ኢዩ ዝሰልጠኒ» ኢሎም ብእግሮም መማዕሪ ፈረሱ እናጉየዩ አብ ዶብ ምድሪ ሓማሴን ከይበጽሑታ ከለዉ ንጸላእቶም፣ ወረርቶም፣ ቀማዕቶም አርኪቦም አባሪሮም ከብቶም አምሊሶም ንኸረን አተዉ። ደግለግ ንሃገሩ፣ ደገዝማቲ ንሓባቦም መምስ ምሉእ ጥሪቶም ተፈላለዩ። ደጊያት ባህታ ብሙሲንጀር ፓሻ ግብረ እከይ ብዙሕ ሓዘኑ፣ ቀሓሩ። ሙሲንጀር ፓሻ እውን ብወገኑ፣ እቲይ ሰዉር ሓሳቡ ስለ ዘይሰመረሉ ዘይተላኻዓሉ ሓዘኑ ይበሃል።

ለ. ናብ ዘመተ ይወፍሩ ነበሩ፣ ዘበለና ምኽንያት ከኣ ምእንቲ ሕዝቢ ሓባብ ደቂ አሰገደ ሓገዝ ኢሎም ሓያሎ ዘመቻ ከምዝበሩ ዘይከሓድ ርግጽ ኢዩ። ንአብነት ዝኸውን እንካብ ብዙሕ ብቐሩቡ ሓደ ከንጠቅስ። ዜና ደብረ ሲና አብ ገጽ 56 ከምዙይ ዝብል ጽሑፍ ነረከብ። «ደጊያት ባህታ ሰገነይቲ ከንጉስ ሸፍቶ ነበረና፣ ሓባባች ይዞ መጥቶ ደብረሲና ዘረፉት፣ አሰር ሰው ሞተ፣ ሶስት ሴቶች በዓረር ቆሰሉ 500 ከብት ተዘረፈ፣ የቤተ ክርስትያን ገንዘብ ግን ያን ግዜ አልሄደም። ራስ ኢሉላም መዘረፏን ሰምተው ሰራዊታቸው አስከትለው ወርደው ሓባብን ሁሉ ዘረፉትና አጠፉትም፣ ለሰራዊታቸው እንዲህ ብለው አወጁለት፣ የሓባብ ሰው ስትገድል ሳለህ፣ የደብረሲና ብድር እያልክ ግደለው ኣሉት። ከተዘረፈው ከብት ከተዘረፈው በግና ፍየል ከአሰር አንድ ለደብረ ሲና ሰጡ። ዳግመኛ ለገዳም መጠበቅያ ሊሆን ብለው 20 ነፍጥ ሰጡ።» ይብል።

BATA AGOS, LEGGENDARIO CAPO DELLA RESISTENZA.

ምዕራፍ 7

ደጊያት ባህታ አብ ምድሪ ሓባብ፤ ቀ.1

ደጊያት ባህታ አብ ሓባብ ሰደቶም ከለዉ፤ ፍቕሪ ሃገርም ተናገሩ።

'ከንቲባ' ባህታ አብ በረኻ ምድሪ ሓባብ ላዕልን ታሕትን ኪሰደዱ እንከለዉ ጊዜ፤ ፍቕርን ናፍቆትን ሃገርምን አይጐደሉምን ነበረ። በቱይ ጊዜ እቱይ እንካብ መንግስቲ በብምኸንያቶም ከዲዓቶም ዝነበሩ ከም እኒ ደጊያት ባህታ ሰገይቲ እኒ ባላምባራስ ካፍል (ክፍለ ኢየሱስ) ወዲ ጐፋር በዓል ደምበላስ፤ እኒ ተድላ አባፋንጃ ዝበሃሉ ሓያሎ ወተሃደር አኸቲሉም መታሕት ዝእክል ሰፊሕን ገፊሕን ሃብታም ሃገር ረኺባቶም ላዕሊ ታሕቲ እናበሉ ከም ልበም እናተወናጨፉ፤ ህዝቢ የበሳብሱ ይብዝዝዙ ይወሩ ነበሩ። ሃገር ኩናት ኪሰናዶ ቀሪቡ ምስ ረአዩ ጊዜ ሓደ መዓልቲ ብጸወታ እተላዕ ለ ሓደ እንካብአቶም ዘረባ አልዲሉ «አነስ እንካብ ሓጸይ ወይ ራእሲ አሉላ ሰዲርም ዝሰምዕን ንሶም ዝገዝኡናንስ ድርቡሽ፤ ቱርኪ፤ ምስሪ፤ ሰዲሩ ኪበሉኒ ንሱ'ውን ኪገዝእና ምፈተኹ» ኢሉ ተዛረበ። 'ከንቲባ' ባህታ ከአ ትቕብል አቢሉም «አነስ እንካብ ድርቡሽ፤ ቱርኪ፤ ምስሪ ሰዲሩ ዝበሉኒ፤ ሓጸይ ወይ ራእሲ ሰዲሩ ኪበሉኒ ድእ እፈቱ እምበር፤ ብጓና ብጸላኢ እንካብ ዝግዛእስ ናብ ዓ ደይ ከይተመለስኩ አብዛ ሎሚ ዘለኹዎ ሃገር ሞይተ ምትራፍ ይሕሸኒ» ኢሉም፤ ብድንጋጽ ብዝሓት ፍቕሪ ሃገርም ሓዲርዎም፤ ግብሪ ከየወፈዩ ደፊኖም ወዓሉ እናበሉ፤ ሻቡ ጊዜ ምስእም ዝነበሩ ሰባት ይደግምዎ ነበሩ።

መቸም ከምቱይ ኩላትና እንፈልጦ፤ ሰላይ አብ ኩሉ ከምዘይሰኣን መጠን፤ ወረን ዘረባን ከያዳይ ገያሻይ ኢዩ። ነዙይ ወግዲ-ጸወታ እዙይ ዝሰምዑት ዑፍ ንራእሲ አሉላ ነገረቶም። ራእሲ ከአ ሰሚዖም ከብቅዑ ደስ ኢልዎም ብሓቂ ባህታ ወዲ ሓጐስ ናባይ አትዩ እንተዝዕጠቕስ፤ ግዝእት ምሉእ አክለ ጐዛይ ምሃብኩዎ ነይረ ኢሉም አብ ቅድሚ እኩባት ሰባት ተናገሩ።

'ነዛ ቃል እዚአ መሊሳ ወያ ዝበልናያ ዑፍ ወይ ብጸይታ ካልእ ዑፍ አብ እዝኒ 'ከንቲባ' ባህታ አእተወታ። ድሕሪ'ዙይ ደጊያት ባህታ መቸም ጥርጥረኛ ኢዮም ዝነበሩ። «ያህ-ያህ፤ አየ ደጓዑ አመሎም ኢዩ፤ ንማሕላ ከም ጥሕሎ ኢዮም ዝውሕጥዎ፤ ከማኡ እናበሉ ጠቢርም ጠባቢርም፤ ምሒሎም መሓሒሎም፤ ጥሒሎም ጠሓሒሎም፤ ኢያቶም ዝጠልሙ፤ ሞ አይእምንን አይእትውን አይዕጠቕን» ኢሉም ተዛረቡ።

ምዕራፍ 8

ደጊያት ባህታ አብ ምድሪ ሓባብ ቍ.2

ንደጊያት ባህታ ሓሻኸሮም ንምቕታሎም መኽሩሎም።

መቸም አብ ኩሉ ዘሎ ኢዩ ንበሎ፣ ሓሽከር ወተሃደር ምስ ጸገብ፣ ውኅ ቀልቢ የብሉን ይበሃል። ሓቂ ከምዝኾነ ከአ ብዙሕ መረድኢ ንረኽበሉ። ስለዚ አብ ቀንዲ መዛረቢና ክንምለስ ሓሻኸሮ ደጊያት ባህታ እንካብ ጽጋብ ዝተላዕለ ከማኡ'ውን ናፍቕት ስድራ ቤቶምን ዓዶምን ዝተላዕለ ንበሎ፣ ገሊአቶም ሓሻኸሮም «ክንደይ ጊዜ ደድሕሪ ባህታ ካብ ሃገር ናብ ሃገር፣ ካብ በረኻ ናብ በረኻ ከም ዱር ኣራዊት ክንክርትት ኢና፣ ንቕተሎ ድኣ፣ ምስ ቀተልናዮ ነፍብ ዘድለየና ንብተን ወይ ከአ ዓድና ንኣቱ» ኢላቶም መኽሩ፣ ቀመሓሓሉ ይበሃል።

እንካብ ብዙሓት ሓደ ነጂል ቀዳድ ዳስ፣ ሰነፍ ንፋስ ዘእቱ ለይሰላንን ከምዚበሃል ሓደ ካብቶም ዝመኽሩን ዝመሓሉን ሰባት ናብ ጸገዝማቲ ከይዱ ብሕቡእ ተራኽቦም፣ «ጐይታይ፣ ከምዙይ ኢልና ክንቀትለኩም ሓሲብና ሰሚርና ተማሓሒልና ነርናስ፣ ሓደ ባሻይ ፍታው ወዲ ገብራይ ዝበሃል በዓል ዓደባውር (ሓደማቲ) ግን «እነ ሞት ይኹነኒ ከይነግረልኩም፣ ምምሓል ግን ንባህታ ንቕተል ኢለ ኣይምሕልን» ኢሉ ንሱ ጥራሕ ንበይኑ ኣብዩና ተሪፉ እምበር፣ ካልኣት ኩላትና ክንቀትለኩም ምሒልና ነይርና» ኢሉ ብምስጢር ብሕቡእ ተዛረቦም ይበሃል።

ደገዝማቲ ቃል ነጂል ቀዳድ-ዳስ ሰሚያም ኩበቅዑ ንባሻይ ቁታው ወዲ ገብራይ ኣጸዊያም ክትቀትሉኒ ያኢ ተመሓሒልኩም ነይርኩም? ዘመደይ ዓጽመ-ስጋይ እመነይ ከለኻስ ንምንታይ ዘይትነግረኒ? ብማለት ብጽኑዕ ሓተትዎ። ንሱ ግን ሓንቲ ነገር ለይፈልጥን ላይረኣኹን ላይነበርኩን፣ ላይሰማዕኩን፣ ነቱይ ዝሓሰወልኩም ሕተትዎ ኢሉ ደጋጊሙ መለሸሎም። እንደገና ጸገዝማቲ ኣጥቢቕም መላሊሶም ሕቶ እናቕረቡ ኣጨኒቕም ኣጽቢቦም ምስ ሓተትዎ ባሻይ ፍታው ከአ ዝገብሮን ዝምልሾን ሸጊርዎ ጨኒቕዎ ስለ ዝነበረ፣ «ንዓይ እንታይ ግበር ትብሉኒ፣ እንኩ ነፍጥኹም፣ ንሳ ኢያ ገንዘብኩም፣ ካልእ ዝሃብኩምኒ እትእውዱኒ የብልኩምን እትገብሩኒ ነገር ሓንቲ የብልኩምን፣ ደኣን ወዓሉ» ኢሉ ቃሉ ከየውጽኤ ዝተገብረ ከይነገረ ነፍጦም ደርብዮሎም ንሃገሩ ተላዕለ። እንተኾነ ደገዝማቲ ጸዊያም ለሚኖም መለሰዎ። ነዙይ ነገር እዙይ ዘዘንተዉ ባሻይ ተስፌ ዝተባህሉ በዓል ሔቦ (ስያሕ ጽንዓ ደግለ) ፍሉጥ ተኳሳይ ሃዳናይ 'ኣባ ጸርግፍ ተስፌ' ተባሂሎም ዝጽዉዑ፣ ሻቡ ጊዜ ምስ ደጊያት ባህታ አብ ሓባብ ዝነበሩ ናይ ዓይኒ ምስክር ኪኾኑ እንከለዉ፣ ዳሕራይ ጊዜ ባሻይ ተስፌ ኣብ ኣሰመራ ንኣዝ ገብረሚካኤል ግርሙ ብቐሎም ኣዘንተዉሎም።

ምዕራፍ 9

ደረያት ባህታ አብ ምድሪ ሓባብ፤ ቍ.3

ብዛዕባ መርዓ።

ደረያት ባህታ አብ ምድሪ ሓባብ ተቐሚጦም እንከለዉ ጊዜ መቐም ካብ ዓዲ ወጺኡ ርሒቑ አብ በረኻ አብ ሰደት ዝተቐመጠ፤ ሰብ ኩሉ ጨካን ቈራጽ እዩ፤ ደገዝማቲ ካብ ድላዮም ምንም ከይበኹሩ ከይጉደሎም ሓሳባት ልቦም ሓንሳብ ባዕሎም ሓንሳብ ብወተሃደራቶም ገቢሮም ካብ ዓዶምን ንዓዶምን ይሰዱን የምጽኡን ይፍጽሙን ነበሩ።

ንኣብነት አብ ዓዲ ሓባብ እንከለዉ መርዓ ወ/ሮ ትምኒት ንሎም ምስ ባላምባራስ ንጉሴ ወዲ ከንቲባ አሰበሮም (ማዕረባ) ገብሩ። ከማኡ ውን መርዓ ወ/ሮ ጋብሩ ንል ክፍሎም (ማለት ንል ግምጃ ሓውቶም) ናብ ብላታ ተኪኢ ወዲ ወልዱ ሓሸከር በዓል ዓ ዲ ቀይሕ ዓረት መርዓ ገበሩ። ናይ ካልእ ጉዳዮም ውራዮም ቈጺርካ እይውዳእን ኢዩ። አብ ከንዲ ብሚስን ብስዋን ውራዮም ዘሕልፍዎ ከእ ብመዓርን ብርዝን ብጸባን ገዓትን ጠስምን ጉዳዮም የሕልፍዎ ነበሩ ይበሃል።

ደገዝማቲ ቅድሚ ሰደቶም ከእ ደረያት ሰንጋል ንኣብ ሓዎምን ብላታ ተድላ ወዲ ክፍሎም ወዲ ገረድ (ወዲ ግምጃ ሓውቶም) ክልቲአቶም አዋልድ ደቂ ድግሳ (ደቂድግና) ተሓጽዮም ነበሩ፤ ሓደ ጊዜ ንሶምን ሰንጋል ሓዎምን ካብ ሓባብ ገስጊሶም ንድግሳ አትዮም፤ ንወለዲ አቦታት ሕጹያት ብምቕራብ ንሕጽይቲ ሰንጋል ንወ/ሮ ለቲ ብምጥቃስ ሕጽይትና ሃቡና በልዎም። አቦታት አዋልድ ከእ «ከመይ ገይርና ንልና ደቅና ንህበኩም? ንሰኻትኩም ሸፍታታት ንጉስ እናተባሃልኩም ንሕና ገበርቲ ንጉስ ክነስና ትሕድርትና በበይኑ ስለ ዝኾነ ንብረትና ከይንውረስ ንዓርስና ከይንድምሰስ፤ ከይንቕተል ከይንስቀል ንፈርሕ ኢና፤ ሞ በዙይ መዓልቲ እዝዩ (ወይ ጽባሕ ንበሎ) አብ ከምዙይ ዝበለ ሩባ ማይ ደልሚ አሰኪምና ማይ ውረዲ አምጽኢ ኢልና ምስ ከብትና አሓና ባዕልና ንሕና ክንልእኻ፤ ንሰኻትኩም ከእ አባኡ አድቢኹም ተሓቢእኩም ጸኒሕኩም ውሰድዋ ዘርፍዋ፤ ነቲይ ምስ ከብቲ ዘሎ ሓዋ ከእ ቀስ ኢልካ ርአዮም ጥራሕ እምበር ከይተእዊ ከይትዛረብን ክንብሎን ክንመኽሮን ኢና» ኢላቶም እፋኑዉዎም። ከማኡ ከእ ገበሩ።

ደገዝማቲ ምስ ሓዎም ሕጽይቶም ሒዞም ከስ ብደሓን ብሰላም አብ ሰፈሮም ንሓባብ ተመልሱ። በዙይ ርክብ እዙይ ከእ እንካብ እዘን ሕጽይቶም ዝነበራ ደሓር አማኒቶም ሰበይቶም ዝኾና ንልጅ ደሰታ ንብላታ ኪዳን ዝበሃሉ ደቂ ደረያት ሰንጋል 2 ወዲ ካብኤን ተወልዱ። ከማኡ ከእ ካልኣት ሰቦም አብ ዓዲ ሓባብ ዘይርከባ

አብቅልቲ ካብ ዓዶም ካብ ደግዓ ገዚእም ተሻይጦም ይወስዱ፤
ይመላለሱ፤ ይሸጡ፤ ይልውጡ፤ ይንግዱ ነበሩ ይበሃል።

አብ ሓባብ እንክለዉ ጊዜ ወተሃደራቶም ዝነበሩ ቀለቦም ከኣ
ለታ-ሃድን፤ ሲጋ-ዓጋዘን፤ ሲጋ-ከብቲ፤ ከምኡ'ውን ጸባን መርዓን ገዓ
ቶን ጠስምን ነበረ ድኣ እምበር ከም ናይ ዓዶም ካልእ እኸለ ወይ
በለስ ኣይክበረን።

ምዕራፍ 10

ካብ ምድሪ ሓባብ ንምጽዋዕ ኣተዉ።

ደጊዖት ባህታ ካብ ምድሪ ሓባብ ናብ ጣልያን ንምጽዋዕ ኣተዉ።

መባእታ፡ መንግስቲ ጣልያን መጀመሪያ ዓለብ(ዓለም) ወሰን ባሕሪ ኤርትራ መርገጽ እግሪ ብኣባ ዮሴፍ ሳፕቶ ጽዕረት ክምለሱ፡ 'ማሕበር ባሕረኛ ሩባቲኛ' ብዚብል ጉልቡብ ሰም ብ1861 ዓ.ም.ፈ ማለት ብወርሒ ሕዳር 1854 ዓ.ም እንኳብ ናይ ዓለብ ደቀባት ዝነበሩ ክልተ ኣሕዋት እንኳብ ሱልጣን ኣሰን ቢን ኣሕመድ ዓንፋሪን ካብ ሱልጣን ኢብራሂም ቢን ኣሕመድ ዓንፋሪ ብ6 ሽሕ ቅርሺ ማርያ ተረዛ (ኣብ ገሊኡ መጻሕፍቲ ክ.ብ. 8 ሽሕን 1 ሚእትን ቅርሺ ማርያ ተረዛ ይብሉታ) ኣብ ዓለብ ዝርከብ ኣብ ማእኸል ኣምባ ገንጋን ሉማሕን ዘሉ ቦታን ዙርያኡን ገዚእም ከብቅዑ፤ እቲይ ንከምሰሉ ንፎርማሊቲ ዝቐመ ማሕበር ባሕረኛ ሩባቲኛ ተረፉ፡ መንግስቲ ጣልያን ብጋህዲ ብ 1871 - 1872 ዓ.ም (1879-1880) ነቲይ መሬት ኣብ ኢድ ኣእትዩ ጨቢጡ ሓዙ ናይ ርኽክብ ተግባር ተፈጸመ።

ጣልያን መትከል እግሪ ምስ ረኽቡ መሳፍሒ ሰለ ዝደለዩ ነታ ብውሑዳት ወተሃደር ግብጺ እትሕለው ዝነበረት ርእሲ ምድሪ (ራስ መዱር) እትበሃል ጸባብ ደሴት ምጽዋዕ ብጀነራል ቫሊቃ ኣዝማችነት ወይ ሕልቅነት ዝምርሑ ካብ 800 ከሳብ 1000 ዚኣክል ሰራዊት ኣብ መርከብ ኣሰቲላ፤ ከም ንዓለብ ዝሓልፉ ኣምሲላ ብ 1877 ዓ.ም (1885) ብዘመነ ሉቃስ ወንጌላዊ መንግስቲ ጣልያን ሰዲዳ፡ ደሴት ርእሲ ምድሪ ኣትያ ናይ ግብጺ (ቲርኪ) ሰንደቕ ዓላማ ኣውራጃ መንግስቲ ጣልያን ናታ ሰቐለት። ጸላእቲ ሰለ ከይለዓልዋ ኢላ ከኣ «እዙይ ዝሓዘኩም መሬት ብፍቓድ ሓጸይ ናይ ኢትዮጵያን ብፍቓድ መንግስቲ እንግሊዝን ኢየ» ኢላ ኣዋጅ ኣውረየት።

«ፈረንጂ ከም ፈትሊ ኣብ መርፍእ ይኣትዉ፤ ከም ላኻ ኣብ ቀላይ ይሰፉ» ከም ዝተባህለ ከኣ ጣልያን በብቑሩብ ከሳብ ዊዓ፤ ሰሓጢ፤ ተደዓሊ (ደጋሊ)፤ ኣሰፋሕፍሑት። በዙይ እተሳዕለ ኣባ ነጋ ራስ ኣሉላ ንተደዓሊ ወሪዶም ንጣልያን ሓመድ ኣልሓሰዎ፡ ወድእዎ፡ «ኣባ ነጋ ኣሉላየ፤ ኣብ ተደዓሊ ገይሩ ዕዲጋዩ» ተባሂሉ ብጊዚኡ ተደርፈ፤ ተገጥመ። ነቲይ ቀንዲ ዘምጽእና ታሪኽና ምእንቲ ከዋግፍሓልናሱ፤ ናይ ተደዓሊ ኩናት ታሪኽ ኣብ ቦታኡ ገዲፍና፤ ናብ ጥንቲ ዘምጽእና ጉዳይና ንመለሰ።

ናይ ጣልያን ፖለቲከኛ

«ድራር ዝደለዩ ጋሻስ፣ ንቈልዓ ምስ ንፋጡ ይስዕሞ» ከምዝተባህለ፣ መንግስቲ ጣልያን ነቲ ዘምጽእዎ ጸዕዳ ቅርሺ ማሪያ ቁረዛ ከከፊቶም ሓሓፊሶም ንሕመምን ንጥዑይን ከይፈላለዩ ለይከንደይ ዓቕሞም ከልግሱ ተረኸቡ። ነዘይ ሸፋን ከንቲ ውዳሴ ጫ ለዘይ ዝሰምዔ ሰብአይ፣ ገንዘቡ ዝህብ እምበር ከም ካልኣት ግንዘብ እንዳማቲ ዘይደሊ ዘይወርር ዘይቅምዕ ዘይዝርፍ ጸዕዳ መንግስቲ መጺኡልና ፈጢሩልና ኣሎ እናተባህለ፣ በብምኸንያቱ በብሕማሙ ኣብ በረኻ ብሰደት፣ ብሸፍትነት ከማኡ ውን ኣብ ዓዲ ብርግኣትን ብሰላምን ዝቐመጥ ዝነበረ ኣሰላማይ ኮነ ክርስታናይ ብቐልጡፍ ብታህዋኽ እናተቐዳደሙ ንምጽዋዕ ኣናወረደ ናብ መንግስቲ ጣልያን ተዓጥቀ፣ ታዓቕብ፣ ኣተወ። ሻቡ ጊዜ ከኣ ጣልያን ገጹ ጸዕዳ፣ ልቡ ጸዕዳ፣ ገንዘቡ ጸዕዳ ተባህለ። ዝተደጉሉ ሓዊ ዝጠፍኡ ይመስል ከም ዝተባህለ ሳዕቤኑን ሰበቡን ጠንቁን፣ ናይ ጣልያን ቀንዲ ፖለቲካን እቲ ይመርዚ ብመዓር ተኹሊቡ ተጉልቢቡ ቀሸፊኡ ሰለ ዝረኸበ ጋሻ ዓሻ ህዝቢ ኣይተረድእን ነበረ።

እሸምባይ፣ ደኒ ደጊያት ባህታ ሓጉስ፣ እኒ ደጊያት ሓድገምበስ ጉልወት፣ እኒ ባላምባራስ ካፍል ወዲ ጉፋር፣ ካልኣት ግዓላቶም ዝኣመሰሉ ቀንዲ ደቂ ሃገር ደቂ ኤርትራ ይትረፍስ፣ ብወረ ዝተነፍሑ እንካብ ማዕዶ ሰግርን ተኸዘን መረብን ዝዓዳቶም እንካብ ቅግራይን ዓደምሓራን ከይተረፈ እኒ ብዙሓት ሹማምንትን መኳንንትን እናተለኣኣኹ ናብ ጣልያን ተዓጥቁ።

ኣውራ መንግስቲ ጣልያን ዝሓገዞም ሃገር ከኣ፣ ብሻቡ ዘመን ኣብ ሃገርና ወጽዓ እንበጣን ሕማም ጉልሓይን ሕማም ሸሮኽን ጥሜትን ረሃብን ጭንቅን ጸገምን ኣኹቲሉ ነበረ፣ ሞ፣ ነዘይ ዘይተሓሰበ ሸሻይ ንምርካብ ንምክፋል ጠብቦታይ ወዲ ኣዳም ኩሉ ብጣልያን ተሰቢኹ ተታሊሉ ሸግሩ ምእንቲ ከቃልል ተዓጥቀሎም።

እንካብ ዶግዓ እናተላዕሉ ወፊሮም ዝነበሩ፣ እንካብ ኩናት መተማ ንድሕሪት ዝተረፉ ኩሎም በብቐሩብ ንምጽዋዕ ወረዱ። ኣብ ኣውራጃ ኣክለ-ጉዛይ ደጊያት ደበብ ወዲ ራእሲ ኣርኢያ፣ ኣብ ሰራዩን ሓማሲንን ከኣ ደጊያት ሃይለስላሴ (ኣባዳማ ሃይሌ) ሓሙ ራስ ኣሉላ ናይ ንጉስ እሙናት እንደራሴታት ሓለውቲ ሃገር ተባሂሎም ኣብ ገግዝኣቶም ብዝተረፉ፣ ካልኣት ኩሎም መኳንንቲ (ብዘይ ሸዎቶት ናይ ንጉስ ምኒሊክ) ንመተማ ዘመቻ ተላዒሎም ሰለ ዝነበሩ፣ ሃገር ባዶ ጥራያ ኮይና ሰለ ዝተረፈት ንጉስ ምኒልክን መንግስቲ ጣልያንን ምስጢራዊ ስምምዕ ከምዝበርም እናዘኻኸርና፣ ጣልያን ኣስመራ፣ ከረን፣ ደጋዓ ሃገር ዝኾነ ንምሓዝ ኣድፈሮ። ሃጸይ ዮሃንስ ከኣ ኣብ መተማ ምእንቲ ነጸነት ሃገርምን ሃይማኖቶምን ብሰማዕትነት ተሰጧ።

ምእታው ደጊያት ባህታ።

መንግስቲ ጣልያን ንዓ ናባና እተው፣ ግዝእት ሃገርካ ክንህበካ ይበሉኒ ኣለዉ፣ ሞ እንታይ ምግባር ይሕሸና ኢሎም ደጊያት ባህታ ንሹማምንቶም ኣኪቦም ኣካፈልዎም ኣማከርዎም። ንሳቶም ከኣ ከንድዙይ ዝእክል ዓመታት ተሰዲድና ከም ኣራዊት ኣብ በረኻ ተቐሚጥና ነርናስ ከሸመካ ከሸልመካ ግዝእት ሃገርካ ክህበካ እናበለኩም ከሎስ እንካብ ዙይ ዝበለጸ እንታይ ኣሎ? ንሕሙቶ ኣለዎዶ ሕቶ ኢዩ፣ ሞ ሕራይ በልዎ፣ ንእቶ ኢሎም ሓሳባቶም ገለጹሎም። ንመጀመርያ ደገዝማቲ ሰጋእ ኢሎም፣ ጥርጠራ ሓዲርዎም፣ ኣንቱም ሰባት ከምቲይ ኣዕራብ ዝምስልዎ «ኣትእመን ኣትግራዊይ፣ ሳይኩን ኣልፍ ማራ ሕያዋይ» (ኣይትእመና ንትግራዊይ፣ ሸሕ ግዜ እኳ እንተኾነ ሕያዋይ) ኮይንዎም፣ ኣንቱም ሰባት ኣነስ ነዞም ጸዓዱን ተጋሩን ኣይኣምኖምን ኢየ፣ ሙሲንጀር ፓሻ (ጸዕዳ እዝሲሰራዊ) እኳ ኣማሕሊፋ ንራእሲ ኣሉላ (ትግራዊይ) ክህበኒ ኢሉ ዝነበረ፣ ሎሚ ከኣ እዙይ ጣልያን ዝበሃል ከይጠልመና ኣሕሊፋ ከይህበና ድኣ እምበር ደኣን ዝበልከምዎ ይኹን እናበሉ ጥርጠራ ዝመልእ ቃል መለሱ።

መቐም መንግስቲ ጣልያን እንካብ 1877 ዓ.ም (1885) ጀሚሩ ምጽዋዕ ኣትዩ ነበረ። ደገዝማቲ ዳሕራይ ሓሲቦም ቈሪጾም ምስ ኣብቅዑ ግን ሰባም ናብ ጣልያን ልኪኹም ተሰማሚዖም ተሸተልቶም ሒዞም ካብ ምድሪ ሓባብ ንባጽዕ ወረዱ።

ደገዝማቲ ብ 1880 ዓ.ም (1888) ኣብ ጣልያን ኣትዮም ተዓጥቁ። ቅድሚኦም ብ 1879 ዓ.ም (1887) ባላምባራስ ካፍል (ካፍል ኢየሱስ) ወዲ ጐፋር በዓል ደምበላስ ንጣልያን ተዓጢጃሞም ይርከቡ ነበሩ።

መንግስቲ ጣልያን ብክብርን ብደሰታን ተቐበሎም። ብኣፍ ህዝቢ 'ከንቲባ ባህታ' ኪበሃሉ ጸኒሖም፣ መንግስቲ ጣልያን ንዓ ኣምን ንባላምባራስ ካፍልን ቀሚስ 'ድግዝምነት' ኣልቢሱ ሸማቶም። ንደጊያት ባህታ ንኡስ ሓዎም ንሰንጋል ከኣ 'ኣዝማች'፣ ንልጅ ገብረመድህን ወዶም ከኣ 'ግራዝማች' ኢሉ ቀሚስ ኣልቢሱ ሸማቶም። ቀለብን ደሞዝን ወሲኑ፣ ሂቡ እንካብ ከተማ ምጽዋዕ ኣውጺኡ ኣብ ጣሕጣሕ እትበሃል ቦታ 6 ወርሒ ዚእክል ኣቐመጠም።

ጣልያን ኣስመራ ደጊያት ባህታ ሰገይቲ ኣተዉ።

ኣብ ሮማን ምጽዋዕን ዚርከቡ ጣልያን ብ4 መጋቢት 1881 ዓ.ም (10/3/1889) ሃጺይ ዮሃንስ ኣብ መተማ ከምዝወደቁ ምስ ኣረጋገጹ ንደጉዓ ኤርትራ ወጺኦም ሃገር ኪሕዙ ጨሪሶም ሓሳባቶም ወሰኑ። ራእሲ ኣሉላ ከኣ ካብ ግዝእቶም ርሒጃም ስለ ዝነበሩ

ንጣልያን ጠዓሞ። በዙይ ከሰ ቅድም ነደጊያት ካፍል (ቅድም ባላ/ካፍል) ወዲ ጐፋር በዓል ደምበላስ ጣልያን ብስሞም ልኢኸም ንኸረን ከተማ አብ መጨረሻ ወርሒ ግንቦት 1886 ዓ.ም (2/5/1889) ሓዙ።

ቀጺሎም ከአ ንደጊያት ባህታን ንከንቲባ እማን ወዲ አይተ ካሓይ በዓል ሰንዓፈ፡ አብ ዓገመዳ መጸእቶም ተቐሪቦም ከም ካሓይ እሞ ንሰንይቲ ወጺእም ንአከለ ጉዛይ ከምዝሕዙ ቀረብዎም። ምስኦቶም ከአ ደቀባት ዓዲኸላ እኒ መዓል ባላምባራስ (ጽሓር ደጊያት) ተስፋማርያም ፍስሃዩ ምስ ባሻይ ተስፋንኪኤል ሓምምን ደቀባት ኩዶፈላሲ እውን ነበሩ። ብግብማን ፕረሲዮ ዝሞርሑ ጭፍራ (ባንዳ) ከንቲባ ስብሃቱ ወዲ ከንቲባ በኪት ባንዳ ፈታውራሪ ደባልቀው ወዲ ደጊያት ባርያጋብር (ሓሓይል ትግራይ) 300 ዝኣኸሉ ባንዳ እኸቲሎም ንኣስመራ ዝባን ሓማሴን ኪሕዙ አብ ጊንዳስ ሰፊርም ተቐሪቦም ነበሩ። ናይ ጣልያን ፕላን እውታሩ ዘርግሐ።

መንግስቲ ጣልያን ነዙይ ኪለጩ ብኣገባብ ምስ ኣሰናደወ ጊዜ፡ ካዕሉ ጠቐላሊ ገዛኢ ኣዛዚ ጀነራል ባልዲሰራ ብዙሕ ሰራዊት ኣኸቲሉ ንጊንዳስ ሰዒቡ ደፊኡ ብዕለት 27 ሓምለ 1881 ዓ.ም (3/8/1889) ኣሰመራ ከተማ ኣተዉ። አብ እንዳ ቅዱስ ሚካኤል ቤተክርስቲያን ቤት መካዕ (ጸጸራት) ሎሚ ዕርዲ ኮይኖ ዘላ በራኽ ቦታ እኒ ዘርኤ ሚካኤል ዝበሃሉ ኣስተርጐምትን ቁሩባት ወተሃደራትን ሰዲዶም ሰንደቕ ዓላማ ጣልያን ሰቐሉ። ከምኡ እውን እኒ ደጊያት ባህታ ካብ ዓገመዳ ገሰጊሶም ብኣንቲ መዓልቲ ሰንይቲ ኣተዉ፡ ዓዲ ሓዙ።

ደገዝማቲ ኣብ ማእኸል እኹሩር ምስ ደቂ ከንቲባ ዑቕባዝጊ ተጋጨ።

ምኸንያቲ፡ ደጊያት ባህታን ከንቲባ እማንን ካብ ዓገመዳ ንሰንይቲ ኪእትዉ ተቐሪቦም እንከለዉ፤ ንደማ ከርድኡ ባሻይ ማሕራይ ወዲ ሞጎስ (ድሓር ደገዝማቲ ታሪኽም ተመልከት) ዝተባህለ በዓል ዓዲ ወገራ (ዓረት) ንሰለድ ወሪዱ ከቡቲ ጽንዓደግለ ኪዘምት ይቀራረብ ኣሎ፡፡ ሞርድኡናዩ ኢሎም ደቂ ዓዲ ንደገዝማቲ ንዓገመዳ ለእኹሎም።

ደቂ ከንቲባ ዑቕባዝጊ (ሰንይቲ) ከኣ ኣብ በረኻ ወዓሊታ ልጅ ገበረመድህንን ባሻይ ተስፋሚካኤልን ይቐመጡ ነበሩ፡፡ ሞርድ ገሹ ወዲ ግራዝማች ገብራይ ወዲ ሃብተሚካኤልን (ኩዓቲት) ደጊያት ደበብ ወዲ ራእሲ ኣርአያን ኣብ መቐለ ብራሰ ኣሉላን ራሰ መንገሻን ተኣሲሮም ኣብ እምባ ሰላማ ተሳፊሮም፤ ብረቶም ከይተገፈፉ ምስ 300 ብረት ዝኣክል ካብኡ ኣምሊጦም ዛታ ገንደፍታ እናዘመቱ፤ ንመረታ ሰበን ኪዘምቱዋ ይመጽኡ ኣሎዉ ስለ ዝተባህለ መረታ ሰበን ከኣ ብወገኖም ንደቂ ከንቲባ ዑቕባዝጊ ርድኡናዩ ኢሎም ስለ ዝለእኹሎም፤ በብገርሆም ዘምቻ ነቐሉ፤ ወቐቱ ጽድያ ነበረ።

ባሻይ (ደጊያት) ማሕራይ ወዲ ሞጎስ ኣብ ላዕላይ ሰለድ ብቐረባ ዝረኸበን ከቡቲ ጽንዓደግለ ዘማሚቱ ናብ ከሳድ ገረይ ማይ ሓራሳት ተጸግዒ። ደቂ ከንቲባ ዑቕባዝጊ ድማ ብወገኖም ኣብ እንገላ (መረታ ሰበን) ተሰለፎም፤ ንልጅ ገሹ ይጽበይዎ ኣለዉ ምስ ተባህለ ልጅ ገሹ ከኣ ኣተሃድማ ዕቡያት ብምግባር ንመረታ ሰበን ናብ የማን ሓዲጉ ብማይ ዓይኒ ብዓዲ ገብሩ ንመረታ ቀይሕ ዘመተ፡፡ ሞርድ ደጊያት ባህታ ካብ ዓገመዳ ገሰጊሶም መጽኡ። ባሻይ ማሕራይ ወዲ ሞጎስ ዝገበረ ገይሩ ድሮ ናብ ሃገሩ ተመለሱ ሰኣንዎ እሞ ሓዘኑ። ምድሪ መስዩ ኣብ እኹሩር ኪሓድሩ መንገዶም ቀጸሉ። ደቂ ከንቲባ ዑቕባዝጊ ካብ መረታ ተመለሶም ቀዲሞምዎም ተሳፊሮም ጸንሖዎም። ልጅ ገብረመድህን ዝሓዘ ሓዘ ናብ ማይ ዓላ ምሕዳሩ ነቐሉ፤ ባሻይ ተስፋንኪኤል ግና ምስ ሰቡ ገና ኣብ ዓዲ (እኹሩር) ጸንሖም። ብማዕዶ ንማዕዶ ምስተረኣእዩ መንኢኻ መዓል መን ኢኻትኩም? ተበሃሉ። ደገዝማቲ ከኣ ሰብኣይ ለእኹለይ ሰደዱለይ እነ ከኣ ሰብኣይ ክልእኸልኩም ክሰደልኩም እሞ ክንጠያየቅ በልዎም። ባሻይ ተስፋንኪኤል ተቐቢሉ ንልኡኸ ደጊያት ባህታ ኣሰሮ። ንሱ ጥራሕ ከይእኸሎ ከኣ ንገዛ ፈለሰቲ ኣብ ሚዳ ወሪዱ ተኹሲ ለቐቐሎም። ደገዝማቲ ብሕርቃን ዝኣክል ብጭካኔ ተኹሲ እጽዓቐሎም። ካብ ወገን ባሻይ ተስፋንኪኤል ሓዶሎ ሰባት ረገፉ፤ ሞቱ።

እዙይ ነገር እዙይ ኪፍጾም ሓሳቦም፣ ድላዩም ስለ ዘይነበረ፣
 ሃንደበት፣ ድንገት ስለዝሾሞም ዝተጓነፎምን ከኣ ደገዝማቲ «ኣየ!
 ተስፋንኪኤል ብሽንቱ ኣደወምኩኒ» ኢሎም ተራገሙ ይበሃል። እዙይ
 ዝበረሮም ኩሎም ነፍብ ዝነበርዎ ሰፈራቶም ተመልሱ።

ከምቲይ ዝዝንቶ ከኣ፣ እንካብ ባሻይ ተስፋንኪኤል 11 ሰባት
 ዝነበሩ ሞቲ። ክሳብ ዓዲ ቆንጺ እውን ኣባረርዎም። እንካብ ደገዝማቲ
 ወገን ግን ዝሞተ የልቦን። ነገር ግን ካሕሱ ዝበሃል በዓል ማይኣሓ
 (መረታ ሰበኒ) ተማሪኹ ተረፈ።

ምዕራፍ 12

ደጊያት ባህታ ካብ ዓገመዓ ንሰሓርቲ ዘመቲ።

ብሰንኪ ብሰበብ እይተ ወራሲ፣ ደገዝማቲ ንሰሓርቲ ዘመቲ።

እይተ ወራሲ ዝተባህሉ በዓል ውጡሕ (ሮብረታይ) ሓያል ጉልማሳ ቅድም ፈታው ደጊያት ባህታ ነበረ። እብ ዓዲ ሰበይቲ እብ ዝባን እንገብ (ሰሓርቲ) ይቐመጥ ነበረ። ሓወቦታቲ ከእ እብ ጉራዕ ፣ እብ ዳምባ ሰሓርቲ ይቐመጡ ነበሩ።

ደጊያት ባህታ እብ በረኻ እንከለዉ ግዜ፣ ገለ አባዑር ግዲ ሓሪዶም በሊዕምሉ ኮይኖምስ፣ እይተ ወራሲ እብ ራእሲ አሉላ ናብ እስመራ መጺኡ ቀረቡ፣ «ባህታ ሓጎስ ቀደም ፈታዊይ ዝነበረ ሎሚ 4ተ ብዕራይ ወሲዱለይ ኢዩ፣ ም እግዚአብሔር የርእኹም» ኢሉ ስለዝመርዐ፣ ከምኡ ውን «ሓውቲ ደጊያት ባህታ ወይዘሮ ግምጃ ከእ ምስ ሰድራ ቤተንን ከብተንን እብ ምድሪ እንጋንኦ ተቐሚጠን አለዋ» ኢሉ ስለዝሓበለ፣ ራስ አሉላ ከእ ብወገኖም ፍርዲ ኪህቡ እንከለዉ፣ እንካብ መቐርብ ባህታ ሒዝካ ተኸፈል ስለ ዝበልዎ፣ በዙይ መሰረት እዙይ ወይዘሮ ግምጃ ብእይተ ወራሲ ተኸሲሰን ተወቐሰን ምስ ልጅ (ብሓታ) ተድላ ከፍሎም ወደን ተታሒዘን ናብ እስመራ መጺኡን እብ ቅድሚ ራእሲ ቆማ እሞ፣ ራእሲ አሉላ ድማ ብጣዕሚ እብ ርእሲ ምዕባረን ሕብረን ጸላም ምዃንን ተመልኪቶም «እንቲ ናዓኺ ድዩ ባህታ ሓጎስ ሓው ግምጃዩ ዝብለልኪ? ኣነስ ግምጃ ባሕሪ ቀያሕ መሰለኒ እምበር፣ ለከ ግምጃ ቀራዕ ኢኺ» ኢሎም በስተሓቀሮ ብንዕቀት ተናገርወን። ንልጅ ተድላ ወደን ከእ ብርሒ ሚስ እዘዙሉ፣ እንተኾነ ልጅ ተድላ ንአደይ ወላዲተይ ጸሪፎምለይ ንዲቐምለይ ኢሉ ሓዚኑን ሚሶም ተሓሰሞ።

ራእሲ አሉላ ዝገበሩ ገይሮም ዝዘረብ ትዛሪዮም ኩበቅዑ አጣዓ ሱምም ግዲ ኮይኑስ ተመሊሶም ንወይዘሮ ግምጃ እዮኺ እይተሰንብዲ ኢሎም ከም ሓገዝ መጠን ዓሰርተ ቅርኺ ስጦታ ጸገንወን ይበሃል።

ፍርዲ ራእሲ ከእ ንአይተ ወራሲ እንካብ መቐድም-መቐርብ ባህታ ዋጋ ኩበትኻ ከላሲሰካ አሲርካ ተኸፈል በልዎ። ወይዘሮ ግምጃ ዝኸፍሎ ጥረ ገንዘብ የብለይን ስለ ዝበላ ተአሰራ። እይተ ወራሲ ምስ ወደን እብ ገዛኡ አሲሩ ሓዘን።

መቐድም ሰባኡት ደቀን ዝኾኑ 1ይ ሓለቓ ዓንደሚካኤል ወዲ ቐሺ ዘርኢት (በዓል ቀይሕ ኮር፣ 2ይ ሓለቓ ጽጌ ወዲ ቐሺ መድህን በዓል ደቀምሓረ ቀረቡ፣ ተጠየቐ።

ሀ. ቐሺ ዓንደሚካኤል ወዲ ቐሺ ዘርኢት በዓል ቀይሕኮር ሰብአይ ሎቲ ዓለን ተጠይቐም «እነስ ፍታውራሪ እምባዩ ከይሞተ፣ ባህታ ከይሸፈተ፣ እተመርዓኹ ኢየ እሞ ከጥየቐ አይግብእንን» በሉ።

ላ። ቀሺ ጽጌ ወዲ ቀሺ መድህን በዓል ደቀምሐረ ሰብአይ ንሉን ከአ ፎላክ ካህን መገልገል ቤተ እግዚአብሔር ኢየ እምበር አብዚ ነገር እዙይ ዘለትወኒ ጉዳይ የብለን፤ አይፈልጥን ክሕተት አይግባለን»

ድሕሪ እዙይ ከሰ ንአይተ ወራሲ ምኽላስን ንወ/ሮ ግምጃ ምልቃችን ግድንት ስለ ዝኾነ ገዛ ማይዒላ(ሰጉይቲ) ዝተባህሉ ሕላዋት ከፍሉም ወዲ ገረድ (ሰብአይ ወ/ሮ ግምጃ) ዝኾኑ ቤተሰብ ኩሉም እኒ ግራዝማች ቀላቲ ወዲ ሓጉስ ገዛ ማይ ዒላ ሰጉይቲ መቐድም ኮይኖም ሓቢሮም ከብቶም ሸይጦም ንአይተ ወራሲ ዋጋ ከብቲ እሕወይዎ፣ ከሓስዎ።

ደጊያት ባህታ ብሰበብ ብሰንኪ አይተ ወራሲ ንገዛ ወራሲን ግምጃን ሰሓርትን ዓድዛምርን ነዘን ሰለሰተ ዓዲ ሓዊ እቃጸሉም፣ ከብቶም ዘሚቶም ንዓላ ገጸም ከንቁልቀሉ መንገዶም እቕንዑ። ሰባም ንቐድሚት ከብቲ እናኹብኩቡ (እሻሁ ኩብኩብቲ ከብቲ ዘርዎም) ንሶም ብድሕሪት ደጀን ተኸላኻሊ ኾይኖም ክጉዓዙ እንክገዛዉ አብ ምሉእ አውራጃ ሰሓርቲ አውያት ተገቢሩ፣ ካብ እምበይቶ፣ ዝግብ፣ ጸሎት፣ ዓደርዓዳ ረዳኢት መጸኢ ረዳኢቲ ለኻሊዶም ለኻሊዋም ከብቲ ጎልጎል ዓላ ከይወረዳ እንክለዋ እንካብ እሻሁ ኩብኩብተን አግዲርም አምለስወን፤ ንወቐርቲ ገጸም ወሰድወን። እሻሁ ኩብኩብተን ከአ «አሕዲጎሙናየ» እናበሉ ደሓር አውያት ገበሩ።

ሰሓርቲ አብ እምኒ መሬት ዝባን ተአኪቦም ንደጊያት ባህታ ኪወግሉ ተሰለፉ። ደገዝማቲ ምስ ረአዩዎም ጊዜ ግን ንሰባም «ንቐረቦም ድላ እምበር አይንተከሰሉም» ኢሉም አዘዙ። ምስ ቀረብዎም ጊዜ ግን ብነፍጢ ንሕደ ሰብአይ ቀቲሎም። ኢዱ ቁላጸም ብእግሩ እንጠልጢሉም ከም ሸግ «ዓኹኻይ ዓኹኻይ» ለበለዎ። ድሕሪ እዙይ ሰብ ሰሓርቲ ደንጊጸም «እዙይ ገለ አለዎ፣ ሰብ አይኮነን» ኢሉም እናተኩሱ ሃደሙ። ሓደ ሓሸከር ደገዝማቲ ብሓንቲ ጥይት ክልተ ሰብአይ አውደቐ፣ ብድምሩ 37(ሰላሳን ሸውዓተን) ዝእኸሉ ሰባት ቀተሉሉም። እንካብ ወገን ደገዝማቲ ከአ ሓደ እኒ ከይሞቶም ዘማሚቶም ጸላእቶም እንጸሮም አባሪሮም ንዓላ ገጸም እንቁልቁሉ።

ሰብ ሰሓርቲ ከኣ፣ ናይ ራእሲ አሉላ እንደራሲን ሓሙን ናብ ዝኾኑ ናይ ሓማሲን አውራጃ ገዛኢ ናብ ደጊያት ሃይለ ሰላሴ (አባዳማ) አውያት ገበሩ። ደጊያት ሃይለሰላሴ ካብ አስመራ ብገሰጋሰ ተላዒሉም አብ ዕንጋሎ ምጽንባር ዓደረሶ ክሳድ አስራው እኒሊዋም ተሰለፉ። ደጊያት ባህታ ግን ሕልፎም ዝፈልጥዎ ቦታ ብምኻላም፣ ከብቶምን ሰባም ናብ የማን ወገን ዓገምዳ ደግዓ ወዓሊታ ገጸም አስቂሎምም ስለ ዝነበሩ ክልቲኦቶም ጋንታታት ከይተጓነፉ ተረፉ።

እቲኣቶም ቀቢጾም ነከተማእም ተመሊሶም አተዉ። እዚኣቶም ከእ
ንበረኻእም አቅዮም ሰፈሩ።

ሐ ሹማምንቲ ደቀባት አከለጉዛይ፤ ንደጊያት ባህታ ሓጎስ አብ ሰንይቲ ከይኣቱ ንኸልክሎ፤ ንዋጋአዮ፤ ንግጠመሉ ድኣ እምበር ኣይነሉትዎ ኢላቶም ሓቢሮም መኸሩን ተመሓሓሉን። ወቕቱ ከረምቲ ፳፻፲፱ ነሐሴ 1886 ዓ.ም ነበረ።

ደጊያት ባህታ ብመንግስቲ ጣልያን ተሸይሞም፤ ሃገር ኢጥዝኣ፤ ከማሓድሩ፤ እንካብ ዓገመዳ ነቂሎም ንሰንይቲ ኪኣትዉ ልመጽኡ አለዉ ሰሚዓቶም ሹማምንትን ዓበይቲ ዓድን ኣነ አሎኹ ዝብሉ ዝኾኑ ደቀባት አከለጉዛይ ተአኪባቶም መኸሩ፤ ሞ አብ ዝሓ ዝተባህለ ቦታ ምቕልቃል ሰለድ ተሰሊፍና ንበሎ ንግጠመሉ፤ ኣይነሉትዎ ኢላቶም ተማኸሩ፤ ተማሓሓሉ።

ዋናታት ነዙይ ምኽሪ እዙይ ዝመኸሩ ቀንድታት ከኣ፤ ልጅ ዛዥ ወዲ ፊታውራሪ ገብራይ በዓል ኩዓቲት፤ ፍታውራሪ ተስፋ ወዲ አይተ ወልዱ በዓል ሰንይቲ፤ ልጅ ገብረመድህን ወዲ ከንቲባ ፍቕባዝ፤ በዓል ሰንይቲ ግራዝማች ምዒተልካ ወዲ ከንቲባ ዘገርጊስ በዓል ዳብር (መረታ ሰበነ) ግራዝማች ቀላቲ ወዲ ሓጎስ በዓል ሰንይቲ፤ ቀኛዝማች ፍስሓ ወዲ ባሕረ ነጋሲ ፤ ሞጎስ በዓል ጉራዕ (እገላ ሓመስ) ባሻይ ብርሃነ ወዲ ውሬታ በዓል መብረድ () ልጅ ከንፋ ወዲ ባሕረነጋሲ ጎሎም በዓል አውሊዕጸሩ፤ እዚአቶም ካልኣት ከምአቶም ዝእመሰሉን ነበሩ ይበሃል። ከም ውዕሎም ከኣ ተሰለፉ።

ሹማምንቲ ፈረሖም ማሕላም ጠለሙ።

ደጊያት ባህታ ንሰድራ ቤቶም አብ ዕርዲ ዓገመዳ ሓዲጎም ሰባምን ሰራዊቶምን መሰነይታእምን ደቀባት ሰራዊን ሓዞም ብሩባ ጭውት አቢሎም አብ ጎልጎል ሰለድ በጽሑ። መንግስቲ ጣልያን ዝሃበም ዘዕጠቕምን ሓዲስ ብረትን ጠያይትን ከም መስትያት እናንጸባረቐ በረድ ዚመስል ስሪ ቀሚስ ነጸላ ለቢላቶም ዕምባባ ኪመስሉ ብርሑቕ አድመኛታት ምስ ረኣይዎም ጊዜ በዙይ ጣልያን ዝሃቦ ማእለያ ዘይብሉ ሓዲስ መሳርሒታት ገይሩ ከይውድኡና ከይልሕሱና ንሕደጎ ንግደፎ ንዓዲ ይእቶ፤ ድሓር ሳዕቢን ከዮኸትለልና ኢላቶም ዝበዝሑ ሹማምንቲ ብተዋላውሎ ፈረሖም ማሕላም ጠለሙ ብሰላም ከኣ ነበሩ።

ልጅ ጎሹን፤ ልጅ ገብረመድህንን፤ ፊታውራሪ ተስፋን አውራ ሰለሰቲአቶም ግን ማሕላም እጽኒዮም ጽልኢ አትሪፎም ነናብ ዓ ዶምን በረኻእምን አተዉ ይበሃል። ብሕማቕ ኪጠፋኡ ከኣ አለዎም።

ደጊያት ባህታ ሰገይቲ አተዉ።

ደጊያት ባህታ ቀኒያም ብዘይ ሃይታን ዋህታን ዕልልታን ሰተት
ኢሉም ብዘይ ተቓዋሚነት ተር ኢሉም አብ አንዳ ከንቲባ ዘርኡ
ሓወቦእም አትዮም አዕረፉ። እቶም አብ ማሕላእም ዝጸንዑን
ዝቐሙን ጸልኦም ዘይሓደጉን እዚአቶም ኢያቶም። 1. ግራምዓ
ተልካ ዘገርጊሰ (ዳብር) 2. ግራ.ቀላቲ ሓጐስ (ሰገይቲ) 3. ቀኛ.
ፍስሓ ሞጐስ (ጉራዕ) 4. ባሻይ ብርሃን ውሬታ (መብረድ) 5.
ልጅ ጐሹ ገብራይ (ኩዓቲት) 6. ፊታ. ተስፉ ወልዱ (ሰገይቲ)
7. ልጅ ገብረመድህን ዑቕጣዝጊ (ሰገይቲ) ኢያቶም።

ምዕራፍ 14

ብመንግስቲ እተወሰነ ወርሓዊ ደሞዝ።
ደሞዝ ሹማምንቲ፡

1. ደጊያት ባህታ ሓገብ (ውሱን ስለ ዘይኮነ ዝፈልጦ የልቦን)¹
2. ሓለቓ (ደጊያት) ሚካኤል ወዲ ተማኑ፡ (ጸሓፍን አስተርጓምን) ቅርሺ 70.00
3. ግራዝማች ተኪኤ ወዲ ሃብተማርያም (አሹሩር)። " 70.00
4. ቀኖዝማጭ ፍስሓ ወዲ ባሕረነጋሲ ሞገብ (ጉራዕ) " 70.00
5. ፊታውራሪ ተስፋ ወዲ ብላታ እምናይ። (ኩዓቲት) " 70.00
6. ፊታውራሪ ተስፋ ወዲ ወልዱ (ሰንይቲ) " 70.00
7. ልጅ ገብረመድህን ወዲ ከንቲባ ዑቕባዝጊ (ሰንይቲ) " 70.00

ደሞዝ አሕሉቕ ባንዳ።

ዋይ ተራ ሹማምንቲ፡ ናይ ኸብረት አሕሉቕ ዝበሃሉ ወርሓዊ ደሞዝ።

1. ፊታውራሪ ህብትዝጊ ወዲ ፍስሓ (ዓዲ ፍኒዕ) ቅርሺ 70.00
2. ብላታ አደም (ካብ እንዳ ሙሳ)። ቅርሺ 30.00
3. ባሻይ እማን ወዲ ከንቲባ ዘርአ። (ሰንይቲ)። ቅርሺ 30.00
4. ቀኖዝማጭ ዓንዱ ወዲ ተኪኤ (ሰንይቲ)። ቅርሺ 30.00
5. በጅሮንድ ተመልሶ ወዲ ድቡስ። (አሹሩር) ቅርሺ 30.00
6. ብላታ ተድላ ወዲ ክፍለም (ሰንይቲ) ቅርሺ 30.00
7. ባሻይ ፍታው ወዲ ገብራይ (ዓደብዑር) ቅርሺ 30.00
8. ባሻይ ዑቕብ (በዓል ደቀምሓረ) ቅርሺ 30.00
9. ባሻይ ጥዑምዝጊ ወዲ ንዋቱ (ቀይሕኮር) ቅርሺ 30.00
10. ባሻይ ተኪኤ ወዲ ንግሩ (ንዋቱ) (በዓል ቀይሕኮር) ' 30.00
11. ብላታ ዑቕባዝጊ ወዲ ብልዎ (ዓዲ ፍኒዕ) ቅርሺ 30.00
12. ባሻይ ተስፋማርያም ባህታ (ሰንይቲ) ቅርሺ 30.00

እዚአቶም አብ ላዕሊ ዝተጠቐሱ ሰባት መጀመሪያ ጊዜ ዝተመደበሎም ሰባት ጥራይ ኢያቶም እምበር ድሓርስ ካልእት ሰባት እውን ተወሰኸዎም። ንአብነት እኒ መዓል ባሻይ (ድሓር ደጊያት) ህብትዝጊ ወዲ ተማኑ (ሰንይቲ) 30 ቅርሺ ደሞዝ ተገይርሎም ክበሩ።

ብዛዕባ ደሞዝ አወሳሰና።

እዞም አብ ላዕሊ ዝሰመናዮም 6 ቀዳሞት ሹማምንቲ፡ ብሉጻት እሙናት ተባሂሎም ነፍስ-ወከፎም 70 ማሪያ ተረዛ ጥሪ ቅርሺ ደሞዝ ኪውስነሎም ኪወሃቦም እንክሎ፡ ነቶም 12 ንእሸቲ ሹማምንቲ ናይ ጭፍራ አሕሉቕ ከእ ነፍስወከፎም 30 ቅርሺ ደሞዝ

¹ 600,000 ፈረንዝ ማልያን እኪዞም ነሮም። እዚ ከእ ብዘሕቲ ቅንኣት ፈጠሩሎም ነበረ።
Kumilla Perini DI QUA DAL MEREB 1905 pag. 250

ተመደበሉም። ደሞዝ ተራ ወተሃደር (ባንዳ) ግን 10 ቅርሻ ነፍሰወከፍ ንወርሒ ነበረ ድሞዙ። እንካብ እዚአቶም ካብዞም ተራ ወተሃደር ሓደ ከኣ ወይ ንሓዉ ወይ ንዘመዱ ነምቕረባኡ ኪጠቅም ኪረድእ ኪሕግዝ ዝደለዩ ወተሃደር ነታ ሓንቲ ብረቱ በጥኸልተ ሰሙን እናተባራረዩ ተራ ገይሮም ንጐይትአምን ንሓለቓአምን የገልግሉን ይኸተሉን እሞ፣ ወርሒ ምስ እኸለ ኣብ ምኽፋል ደሞዝ ምስ በጽሑ ሓሓሙሽተ ቅርሻ ማለት ፈፍርቆም ይካፈልዎን ይማቐልዎን ነበሩ። ክልተ ሰሙን ብወተሃደርነት ክልተ ሰሙን ብሓረስታይነት ይጥቀሙ ነበሩ ማለት ኢዩ።

ምዕራፍ 15

እንክብ ደጊያት ባህታ ቀሚስ ሹመት እተቐበሉ።

ደጊያት ባህታ ሓጎስ እብ ከተማ ሰንይቲ አትዮም ከብቅዑ ምሉእ አክለ ጉዛይ አውራጃ ምስ ተሾመ ጊዜ ዝገበርዎ ነገራት። በዓል ሓዲሽ ዓመት ቅዱስ ዮሃንስ 1882 ዓ.ም (1889)። ብዕለት 17 መስከረም 1882 ዓ.ም (1889) ደጊያት ባህታ በዓል መስቀል እንኪብዕሉ መዓልቲ ተኩሶም ሹምን ስዑርን ገቢሮም ወዓሉ።

ደጊያት ባህታ ብወርሒ ሓምለ ነሐስ 1881 ዓ.ም (1889) እብ ሰንይቲ ብዝአተዉ እብ በዓል መስቀል 17 መስከረም 1882 ዓ.ም ከእ ዳሚራ ተሺሎም ተኩሶም ደጊሶም ነዙይ ዝሰዕብ ቀሚስ ሹመት አልበሱ።

1. ህብትዝጊ ወዲ ፍስሓ በዓል ዓዲፍኒዕ ፊታውራሪ።
2. እማን ወዲ ከንቲባ ዘርኡ በዓል ሰንይቲ ባሻይ።
3. ተድላ ወዲ ክፍሎም ወዲ ግምጃ ሓውቶም በዓል ሰንይቲ ብላታ።
4. ልጅ ንጉሰ ወዲ ከንቲባ እስበሮም ሰብአይ ዓሎም በዓል ማዕረባ ባላምባራስ።
5. ተስፋማርያም ወዲ ባህታ ዘማኦም በዓል ሰንይቲ ባሻይ።
6. ብላታ ተስፋ ወዲ እምናይ (ቅድም ናይ ደጊያት መንገሻ ወዲ ደጃች ገብረመድህን ኩዓቲት ብላታ ዝነበሩ፤ ንወ/ሮ ለምለም አጎስማኦም ዘውሰብዎም) በዓል ኩዓቲት ፊታውራሪ።
7. ተኪኢ ወዲ ንግሩ (ንዋቲ) በዓል ቀይሕ ኮር።
8. ተመልሶ ወዲ ድቡስ በዓል እሹሩር።

ካልእት እውን እብዙይ ዘይተጠቐሱ ዘይፈለጥናዮም ወይ እብ ዘሓፍ ዘይረኽብናዮም ይህልዉ ይኾኑ።

ምዕራፍ 16

ልጅ ገሹ ወዲ ፊታ ገብራይ አይዕጠቅን በሉ።

ደጊያት ባህታ ንሹሎም ሹማምንቲ አከለጉዛይ ተዓጠቅለይ ምስ በልዎም ጊዜ፣ብዙሓት ተዓጥቂሎም አተዉሎም። ልጅ ገሹ ወዲ ፍታውራሪ ገብራይ በዓል ኩዓቲት ግን ብወርሐ ጥቅምቲ 1882 ዓ.ም (1889) እምቢ ናባኻን ናብ መንግስቲ ጣልያንን አይዕጠቅን አይአቱን እያ ኢሎም አብዮም አብ ዓዶም ተቐመጡ። (ታሪኽም ተመልከት)።

አተዓረቅቲ ሽማግሌታት እኒ ፊታውራሪ ተስፋ ወዲ ብላታ እምናይን ካልአትን ተመላለሰዎም። እንተኾነ ግን አብ ማእኸሎም ዘባእስ ዘተዓናቕፍ ድኣ እምበር እውነተኛ ናይ ሓቂ ናይ ቅንዕና መንገዲ ዝተኸተለ መተዓረቂ አይተረኽበን። ልጅ ገሹ መዓልታታት እናንተቱ እናናውሑ ጸኒሖም ናብ ደገዝማቲ ዝአትዉ ዚዕጠቁ ተመሲሎም ምስጢሮምን ሓሳቦምን ንማንም ንኣርባዕተ ማእዘን-ዓ ለም ከይዘርግሑ፣ እንካብ ዓዶም ነቐሉ። ገሊአቶም ብጥርጠራ ሓሳባቶም ዝፈልጡ ወይ ከአ ከጥቅዕዎም ዝበሉ ሰባት ከአ «ገሹ አይአትወልኩምን ኢዩ፣ አይዕጠቅልኩምን ኢዩ ንሱ ኢዩ ባዕሉ ላዕለዋይ ገዛኢ ኪኸውን ዚደሊ፣ እግፊሑ ርሒቑ ንምድሪ ዓሳውርታ ጽኑዕ በረካ ኪአቱ ኢዩ ሓሳቡ» እናበሉ ንደገዝማቲ ምስ ነገሩዎምን ደፋፍእዎምን ጊዚ ደገዝማቲ ከአ ንኣዝማች ሰንጋል ሓዎም ኣርኢሶም አብ ክሳድ መንደፊራ (ዓረት አከለጉዛይ) ከይሓልፍ ከም ዝዓግትዎ ሰራዊት ወተሃደራት ሰደዱ። ልጅ ገሹ ከአ እንካብ ዓዶም እንካብ ኩዓቲት ነቐሎም ዝሓሰብዎ ጉዕዞ ንምፍጻም አብ ዓዲ ካንታ (ጥቓ ክሳድ መንደፊራ) ሰፈሩ።

ደጊያት ባህታ ከአ ብወገኖም፣ ገሹ ንኣዝማች ሰንጋል ምናልባት ወይ ሰዲሩ ወይ አምሊጡ በረካ እንድሕሪ አትዩ አይጸዓ ድን ኢዩ ብማለት ተጠራጢሮም ካብ ሰዝይቲ ገሰጊሶም ናብ ሓዎም ናብ ኣዝማች ሰንጋል አትዮም ተጸንቢሮም ሓቢሮም እንዳ ሓደ ሰብ አትዮም ተቐመጡ። እንካብ መንደፊራ (ዓረት) ንዓዲ ካንታ እናተመላለሱ ኪተዓርቑዎም ሽማግሌታት ዓቀኑ። ልጅ ገሹ ሹማምንቶም አኸቲሎም ንመንደፊራ አተዉ። ደጊያት ባህታን ልጅ ገሹን አብ ዓራትን ወንበርን ላዕልን ታሕትን ተቐሚጣቶም ኪዘራረቡ እንከለዉ ከምቲይ አቐዲሞም ሓሲቦምን ኣዚዞምን ዝነበሩ ደጊያት ባህታ አብ ሞንጎ ዘረባ አዳህሊሎም «ሓዞ ህብትዝጊ» በሉ፣ ሞ። ወዮ ትእዛዝ ክጽበ ዝጸንሐ ፊታውራሪ ህብትዝጊ ወዲ ፍስሃ፣ ጉንዲ እዝኖም ጸፊቡ ሓዞም። ልጅ ገሹ «ሓው ብረ» ኢሎም ፈኪሮም ፈርገጽገጽ ኪብሉ ከለዉ ደገዝማቲ ከአ እነኺ እንታይ ክብል እየ «እነ ከአ ሓው ግምጽ» ኢሎም ብሓደ ኢዶም ብቐልጽዎም

ጌሊጦም ሓዝዎም። ልጅ ገሹ ሰራዊቶም ተበተነ። ልጅ ገሹ ተላሲኖም ንእስመራ ገጸም ተጓዕዙ ይበሃል። ወቅቱ ወርሐ ጥቅምቲ ነበረ።

ምዕራፍ 17

እኚባ ሰንይቲ ምኽሪ ዘመታ ዓድዋ።

መንግስቲ ጣልያን ንሓጸይ ምኒልክ ደስ ከበሉ ኪሓጥሉ ኢሎም ንሹማምንቲ ትግራይ ከጨቑኑ፤ ንዓድዋ ገጸም ዘመቻ ኪገብሩ እቐዲሞም ስለ ኪማኸሩ ናብቲ ዋና መራሒ ሓለቓ ሰራዊት ዘሎዎ ቦታ ናብ ማጅር ዲማዮ ኣብ ሰንይቲ ተኣከቡ።

ደጊያት ባህታ ደጊያት ሓድገምበስ

ማጅር ዲ-ማዮ ከኣ ኣብ እግሪ ቤተ-ክርስቲያን እንዳ ቅዱስ ሚካኤል ሰንይቲ ኣብ ሚዳ ጐልጐል ድንኳኑ ተኸሉ እንከሎ፤ ግብጣን ለዮነሎ በቲኒ ዝተባህለ ሓለቓ ባንዳ ኣውራጃ ሓማሴን ንደጊያት ሓድገምበስ ወዲ ከንቲባ ግልወት ኣኸቲሉ ናብ ድንኳን ማጅር ዲ-ማዮ ቀዲሙ ኪኣቱ ከምርሕ ከሎ ፡ ደጊያት ባህታ ከኣ ሓድገምበስ ዶ ቅድመይ ከኣቱ ኢዩ ኢሎም እንካብ ገዝእም ጭፍራም ኣሰሊፎም ኣኸሊዶም ኣቋሪጸም «ተመለስ» ኢሎም ንደጊያት ሓድገምበስ ዓገትዎም። ናይ ክልቲኣቶም ጭፍራ ወተሃደራት ቃዕጣ ኣናፍጦም ከፈቶም ነንሕድሕዶም ኪጣፍኡ ኪዋግኡ ተቐራረቡ። ነገር ግን ማጅር ዲ-ማዮ ናይ መንግስቲ ጣልያን ጦር ጠቕላሊ ሓለቓን ኣዛዝን መራሕን ብምዃኑ መጠን ኩነታቱ ተመልኪቱ ኣብ ዝገደደ ህውከት ከይበጽሑ እንካብ ድንኳኑ ወጺኦ ኣብ ማእኸል ክልቲኣቶም ጋንታ ቆይሙ ገላገሎም።

ምኽሪ ዘመቻ ዓድዋ፡ ማጅር ዲ-ማዮ ንደጊያት ባህታ ንባንዳ ኣውራጃ ኣከለ-ጉዛይ ኣኸቲሉ እንካብ ሰንይቲ ብማይ ዓይኒ ኣበሉ ናይ ክፍለ ሃገር ትግራይ ወረዳታት ዘማሚቱ ንዓድዋ ኪኣቱ፡ ግብጣን በቲኒ ድማ ንደጊያት ሓድገምበስ ንባንዳ ኣውራጃ ሓማሴን ኣኸቲሉ ብዓዲ ኂላ ኣበሉ መረብ ሰጊሩ ዓደርባዕተ ኣሕሰኣ፡ ዘማሚቱ ንዓድዋ ኪኣቱ። ክልቲኣቶም ጭፍራታት ከኣ ድሓር ኣብ ከተማ ዓድዋ ኪጋዩ፡ ኪራኸቡ ኢዩ ዝበረ ምኽራቶም።

ሹማምንቲ ትግራይ ብደቡብ፤ ሸዋ ብሰሜን ጣልያን ምስ ኣሓነቕም ጊዜ ተሸበሩ። ገሊኦቶም ከኣ ብግዲ ኣብ ሞንጎ ክልተ ምንግስታት ከይቅርቀሩ ናብ ጣልያን፣ ገሊኦቶም ድማ ናብ ሸዋ ኣቢሎም ተላዘቡ፣ ተኸፋፈሉ።

እንኳብ ሰገይትን ኣስመራን ዝመጽኤ ዘማቲ ወተሃደር ኣብ ኩነት ዓድዋ ተኣከበ። ኣብ ዓዕሮ እንዳ ቅዱስ ሚካኤል ዓድዋ ከኣ ማጃር ዲ-ማዮ ዓቢይ ድንኳን ተኸሉ ግብጃ እንግዶት ገበረሎም። ተበልፏ ተሰትዮ። ድሕሪ እዙይ ማጃር ዲ-ማዮ ንኩሎም መኳንንቲ ሌሊትራን ትግራይን ኣኪቡ፣ ከምዙይ ቢሉ ኣወጀሎም። «ልሉኻትኩም ካብ ሎሚ ንደሓር ኣብ ትሕቲ ደጊያት ባህታ ሓጎስ ሊኻትኩም እሞ ንባህታ ተኣዘዝዎ» በሎም። ዝበዝሑ ከምዘይተሓጎሱ ርግጽ ኢዩ። ጅግና ኣባ ደፋሩ፣ ሕጹብ መዓንጣ ዝኾኑ ደጊያት ሓድገምበስ ከኣ ብቐንኣት ተላዲሎም ኣውሎ በሉ።

ኣንታ ወዲ ሓጎስ ወዲ ዓንዱ፣

ኣብ ጽንዓደግለ ሰገይቲ ዝዓዱ፣

ከንደይ ይፈትዉኻ እዞም ጸዓዱ፣

ቆታድ ኣብ ብርኩ ማሕለኻ ኣብ ክሳዱ

በለዎም። እዙይ ከኣ ንሳ ሓላው ከብቲ ኢኻ ማለት ኢዩ።

ደጊያት ባህታ ድማ ማለዳኦም ኣውሎ በሉ፣ ሞ፡

እወ ወዲ ሓጎስ ኢየ ወዲ ዓንዱ፣

ብሓቆም ኪኣምኑኒ እዞም ጸዓዱ፣

ነቀዳሞት ሓሊፉ ንደጀን ዘማዕዱ፣

ብሸብጢ ብሳሙና ዝተሓጸበ ከብዱ፣

ፊፊራህናስ ግዳ ይፈልጥዎ ዓዱ፣

ሓምሊ ገዳም ዝቐርብ ኣብ መኣዱ

ሞስበሉ። ደሓድገምበስ ኣነዶ ፈራሕ ኢየ ብማለት፣ ኣብ ማእከል

ኦቁይ ዓቢይ ኣደራሽ ዝመስል ድንኳን ዓቢይ ህውከት ተላዕለ፣

ኣፈሰራት (መኩንናት) ጣልያን ከኣ ጭፍራታት ወተሃደራት ናይ

ደጊያት ባህታን ደጊያት ሓድገምበስን ጮማ ጸጊቦም ብሚስ ሰኪሮም

ሰለ ዝነበሩ ነንሕድሕዶም ከይጋጨው፣ ከይዋድኡ፣ ከይጣፍኡ ፍርሓት

ኣተዎምን ሓደሮምን። ሰለዚ ኣብ ማእከሎም ቆይማቶም ብፖለቲካዊ

መንገዲ ገላገልዋቶም። ብዝመጽእዎ መንገዲ እውን ነናብ ሃገሮም

ብሰላም ከምዚምለሱ ኣዘዘዎም። ንሳቶም እውን ልቢ ዝልቦም ከማኡ

ዝበሩ።

ኣብ እግሪ መልሶም፣ ክልቲኦቶም ሹማክምንቲ ብዙሕ ቁሸታት

በዝበዙ፣ ዘረፉ፣ ገሊኦቶም እኳ ዝረኽቡዎም ኣብ መንገዶም

ዘግንይዎም ዝተጓነፍዎም ቈላዕ ከም ባሮት ሓዞም ናብ ዓዶም
እተዉ። ብሕልፊ ደጊያት ሓድገምበስ ንዓደርባዕተ በዝበዝዎ
እጥፍእዎ።

እንዳ ባሕረነጋሲ ሓድጉ ሰጥይቲ።

እንኳብ እንዳ ባሕረነጋሲ ሓድጉ (ሰጥይቲ) ፊታውራሪ ተሰፋ ወዲ እይቶ ወልዱ ወዲ እማን፤ ልጅ ገብረመድህን ወዲ ከንቲባ ዑቕባዞጊ ወዲ ሰብሃቲ ዚበሃሉ ደቂ ሓወቦታት ብርቱዓት እንኳብ ዘርእ ባሕረነጋሲ ሓድጉ (ናእሸቲ ከንተብቲ) ደቀባት ነበሩ።

እይቶ ወልዱ ወዲ እማን ናይ ጽንዓደግሰ ሹም ኣሕዋት በዓል ቁጽሊ ሰለ ዝበሩ፤ ፊታ. ተሰፋ ወደም ከእ ካብ ራእሲ ኣርእያ ዓቢይ ነበሩ ተኸተልቲ። እንተድኣ ልጅ ገብረመድህን ወዲ ከንቲባ ዑቕባዞጊ ግን ብሸፍትነት ኣብ ወገን ዓደረሶ መንገዲ ባሕሪ ክኸታትር ጸኒሑ፤ ከም ሃገሩ ከም ሰቡ ንባጽዕ ወረዱ ኣብ መንግስቲ ጣልያን ተዓጥቀ። ምእንትዚ መንግስቲ ጣልያን ብወርሒ ነሐሴ 1880 ዓ.ም (1888) ብግብጣን ኮርናኪያ ዝምራሕ ሰራዊት ልኢኹ፤ ንደጊያት ደበብ ወዲ ራእሲ ኣርእያ ሓደጋ ኪወድቆ ከሎ ጊዜ፤ ልጅ ገብረመድህን ምሳሉ ማለት ምስ ጣልያን መራሕን ሓባርን ኮይኑ ነበረ።

ደጊያት ባህታ ብመንግስቲ ጣልያን ተእዚዞም ሰጥይቲ ምስ ኣተዉ ጊዜ ጣልያን ግዝእትን ሹመትን ብሓዕሊ ንደጊያት ባህታ ይኹን። እንተድኣ ብሓዕሊ መፃያ ግን ደሞዝ ከም ኩልኻትኩም ትኸኸል ኢኹም ትቕበሉ በልዎም እሞ ንሳቶም ከእ ባህታ ብምንታይ ሞያ ይበልጽና ኩላትና ትኸኸል ከም ሰኒ ኣድጊ ኢና ኢሳቶም የግዳ እኳ ሹመት ጽንዓደግሰ ኣብ ኢድ ኣቦና እይቶ ወልዱ ኢዩ ዝነበረ ኢሳቶም ብቕንኣት ሹመት ተላዒሎም ነበሩ።

እዞም ክልተ ደቂ ሓዎቦታት እንኳብ ዝጸንሖም በረኻን ትኸትልትን ብዓጀብን ብተኹሲ ኣናፍጥን ዓዶም ኣተዉ ሞ ህዝቢ ሰጥይቲ ከእ «ባህታ እኳ ክንድዙይ ዝኣክል ዓመታት ተሰዲዱ ነይሩስ ብትሕትና ድኣ ሰተት ኢሉ ዝኣተወ፤ ብተኹሲ ኣናፍጢ ብሃይሃይታ ዘይኣተወስ ንሳቶም ግዳ (እንዳ ባሕረነጋሲ ሓድጉ) ከሳብ ትማሊ ኣብ ዓዶም ኣብ ምዉቕ ቤቶም ምስ ግዝእቶም ምስ ሹመቶምን ክበርም ዝበሩ» ኢሎም ኣጉረምረሙ ድኣ እምበር ኢይተሓጉሱሎምን ይበሃል። መቐም ናይ ማእሰርቶም መንገዲ ይጽረግ ኣሎ።

ደጊያት ባህታ ብ 17 መስከረም 1882 ዓ.ም ንክብሪ በዓል መስቀል ተከሱ። ምሉእ እክለጉዛይ፣ አድግና፣ ገለባ ምላሹ ምስ ዓ ሳውርታ ተሸይሞም፣ ደጊያት ባህታ ሹም ሸር ሹመትን ሰዕረትን ገቢሮም አብ ዝወለዳሉሉ መዓልቲ፣ ከምቲይ አብ ካልእ ምዕራፍ ተጠቂሱ ዝርከብ፣ አብ ሽፍትነት አብ በረኻ እንከለዉ ዝገበርዎ ባእሲ መሰረት ገይራቶም ገተ ዓሳውርታ (አሽሁ) ጸላኢና ኢዩ'ሞ ንባህታ ሓጉስ እይንግዛእን በሉ። መንግስቲ ጣልያን ከእ ንደጊያት ባህታ «ዓሳውርታ ምግዛእ አብዮምካ ኢዩም'ሞ ንሕና እንታይ ኸንብሎም» በልዎም። ንሶም ከእ ናይ አሻሁ ነገር ደሓን ባዕልና ንፈልጦ ኢና ስቕ ኢልካ ድኣ ፍቓድ ጥራይ ሃበኒ እምበር ባዕለይ የልዝቦም ኢየ ኢሎም መለሱሉ። ከምዝሓሰብዎ እውን ገበሩ። አብዙይ ዝበልናዮ ናይ በዓል መስቀል ዕለት ቁሩባት ደቂ ሓዎቦ ንሕና ኢና ብጥንቲ ብጥቅምቲ፣ ብኣሉላ ቐዳሞት ሹመኛታት ዝነበርና ስለዚ ንባህታ እይንዕጠቐሉን ኢሎም ተሸፊሎም በዓል ዳሜራ መስቀል ንበይኖም ገበሩ'ሞ ደገዝማቲ ከእ ቅድም ብተራእም ብጊዜእም ገዚእም በሊዮም ከብቅዑ አብ ታራይ'ዶ ምብላዕ ይሸልኡኒ ብምባል ቅሒሮም ናይ ልቦም በቀል ኹሉ ንመንግስቲ ጣልያን ነጊሮም ገበናቶም ኣውጽኡሎም፣ ከምኡ'ውን አቕጽዑዎም። ብሰፊሑ አብ ካልኣት ምዕራፋት ከንረኽቦ ኢና።

ማእለርቲ ፊታ ተስፋን ልጅ ገብረመድህንን።

ደጊያት ባህታ ንክልተ ደቀባት ሰንይቲ አለርም።

ደገዝማቲ አድግና-ገለባ ምላሽ ምሉእ አውራጃ አክለጉዛይ በመንግስቲ ጣልያን ምስተሾሙ ጊዜ 1881 ዓ.ም አሕሊፎም ሓዲስ ልሙት በዓል ቅዱስ ዮሃንስ 1882 ዓ.ም አብዲሎም ብ 12 መስከረም በዓል መስቀል ዳሜራ ተኸሎም ተኩሶም፤ አብ ገዛእም ብዛዉእ ድግስ በዓል ደጊሶም ከጋብዙ ከብልዑ ከስትዩ፤ ንዚእለር ኪእስሩ ንዚሸየም ኪሾሙ ወዓሉ።

ፊታውራሪ ተስፋ ወዲ አይተ ወልዱ ወዲ እማንን ልጅ ገብረመድህን ወዲ ከንቲባ ዑቕባዝጊ ወዲ ስብሃቲን (ክልተ ደቂ ሓምቦታት) ከአ ብወገኖም «ንሕና ብሓደ ናብ ጣልያን ኣቲና ተዓ ጤቕና ስለ ዝነበርና መሃያ ደሞዝ ከም ናቲ ልክዕ ተወሲኑልና፤ ሹሙት ዓራት ሰንይቲ ከአ እንካብ አቦታትና ከሳብ ሎሚ ናባና ምሳና ዝነበረ ኢዩ፤ ኩልና ትኸክል ከም ሰኒ አድጊ ኢና እምበር ሌላን ጉሌላን ብምግባር አዛዝን ተአዛዝን ስለ ዘይኮንና፤ ብምንታይ ምክንያት ኢዩ ንሱ ልዕሊና ይኸውን ይሸየም? ስለዚ ንሕና ናብ ባህታ እይንዕጠቕን » ኢላቶም ከብቅዑ፤ ከም ሃገሮም ከም ሰቦም ብዛወም አብ በዓል መስቀል ከይተሳተፉ አብ ገዛእም ሚስ አውዲቆም ሰባብሖቲ ሓሪዶም ምሉእ ድግስ ገይሮም አጋቢዞም ሓሻኸሮም ኣኪቦም ኪፍክሩን በቐልን ቅርሽን ካልእ ዕጥቃትን ኪዕድሉ ኪሸልሙ ወዓሉ ሓደሩ። ከምቲይ ዝጸንሓናን ዝሰማዕናዮን ዛንታ ከአ 20 ዝእኸላ አብቅልትን ሓያሎ እቕራሽን ዓደሉ ይበሃል። ሻቡ መዓልትን ለይትን ነታ ዓዲ (ሰንይቲ) አናወጽዋ።

አብ ሓንቲ ዓዲ ማለት አብ ማእኸል ሰንይቲ ክልተ ወገን መንግስቲ (ዝእቲ) ነበሩ ማለት ኢዩ። ዝበዛሉ ዝሓየሉ ዝሰልጡ ኣንዳ ደጊያት ባህታ፤ ዝወሓዱ ዝደኸሙ እንዳ ባሕረንጋሲ ሓድጉ ክልተ ጋንታታት ምዃኖም ኢያቶም። ሓያል ድዩ ድኹም ዘሰንፍ? ሳዕቢኑ ከአ ጉድኣትን ጥፍኣትን ኢዩ።

ዳገመይ፤ ግዝእት ፈረንሳይ ዝበረት።

አብ መንጎ ታሪኽና እስኪ ጣልቃ ክንኣትው፤ አብ ሓደ መጽሔት ከምዝነበብከዎ፤ አብ አፍሪቃ ቅድም ግዝእት ፈረንሳይ አብ ዝነበረት ዳህመይ አብ እትበሃል ሃገር ሓዚ 1952 ዓ.ም (1960) ነጻነታ ዝረኸበት 2,250.000 ህዝቢ ተቐማጦ አብ ዘለዉዎ ሓዳስ መንግስቲ ብ 1937 ዓ.ም (1945) ክልተ ደቀባት ነጋውስቲ ነበሩዋ። ሓደ ንጉስ አሎሂንቶ ጃብፋ ቶፋ ገይ ዝተባህለ ንጉስ እንካብ ጸሓይ ብራቕ ከሳብ ጸሓይ ዕራርቦ፤ እቲይ ሓደ ንጉስ

ከአ ዙፍን ፓኚ ኤድጂ ዝተባህለ ንጉስ ካብ ጸሓይ ዕራርቦ ክሳብ ጸሓይ ብራቕ ይገዝኡ፤ ይሰርዑ፤ ይፈርዱ ክበሩ። ናይ ሰማይ ወርሒ ኣብ ዝቐየረሉ ጊዜ ከአ ስልጣኖም፣ መዓልቶም፣ ማለት ናይ መዓልቲ ዝክበረ ለይቲ፣ ናይ ለይቲ ዝክበረ ናይ መዓልቲ ይቀያይሩ ክበሩ። እንተኾነ ሽሕ እኳ መንግስቲ ፈረንሳይ ላዕለዋይ ዝነበረ፣ እዞም ክልተ ንጉስ ብሰምምዕ ብፍቕሪ ንህዝቦም ከም ልምዲ ሃገርም የመሓድሩ ክበሩ።

ነዙይ ምሳሌ ንምጥቃስ ዘተሓሳስበኒ ከአ መንግስቲ ጣልያን ላዕለዋይ ዝነበረ ከሽውን እንክሎ ብትሕቲኡ ናይ ኣውራጃ ኣክለጉዛይ ንደጊያት ባህታ ኪሸይም እንክሎ፣ ነቶም ካልኣት ይግብእና ዝበሉ ተወዳደርቲ፣ መሰሎም ብምሕላይ ቦታእም ሰራሖም መዝኹም ድኣ ክፈልየሉም ክበሮ እምበር ደዋዝኹም ሓደ ኢዩ ትኽክል ኢኻትኩም፣ ሓቢርኩም ተቐመጡ ማለትህ ነንሕድሕድኩም ባዕልኹም ትፈልጡ ተዋድኡ ተለሓሱ ማለት ኢዩ። እወ ርግጽ ኢዩ መንግስቲ ጣልያን ናይ ፖለቲካኡን ዓላማኡን ድኣ ኢዩ ዝሓሰበ ዝሓለ ዝክበረ እምበር ህዝቢ ከም ጽንጽያ እንተ ረገፈ ዚግድሶ ኣይክበረን።

ኣብ ቀንዲ ታሪኽና ንመለሰ። ኣብ ሓንቲ ዓዲ ክልተ ንጉስ፣ ክልተ ዝነበሩ ኮይኖም የመሓድሩ ክበሩ ኢልና ክበርና። ደገዝማቲ ብተራኣም በሊያም ኣብሊያም ኣብ'ዛ ታሪይ እንታይ ግበር ይብሉኒ ብምባል ብዙሕ ሓዘኑ። ኣብ ርእሲኡ ድማ ገሊኣቶም ሰባት ደጊያት ሰንጋል ሓዎም ከይተረፉ «ኢያ ባህታ ደገዝማቲ ኣብ ላዕላይ ዝ ቃንዳ፣ ኣብ ታሕታይ ዝ ቃንዳ፣ ኣብ ሓደ ዓዲ ክልተ ቃንዳን መለሽትን ይርከብ ይሰማዕ ኣለ። እንታይ ድኣ እነ ጥራይ ኢየ ዝነበረ እትብል?» እናበሉ ከበደ ቃል እናደርበዩ ብኣስተርሕቑን ብውቃሮን ብኣሸመርን ይዛረቡዎም ክበሩ። ስለዙይ ርእሶም ኣዘሩሎም እዋ ድቃስ ስኢኖም ብዙሕ ይሓርቁን ይሓዘኑን ክበሩ። እኽለማይ ኣብዩዎም ደዋም ፈሊሑ ኣብ ርእሶም ምስ ደየበም ጊዜ ምስ መንግስቲ ጣልያን ተሰማሚዖምን መኽሮምን ክበሩ፣ ሞ፣ ንዑ ንራኽብ ንሰማማዕ ኣሕዋት ኢና ንላዘብ ንሰማማዕ ኢሎም ብጥዑም ቃል ካብ ታሕታይ ዝ ቃንዳይ ዝ ጸዋዕቲ ሰደዱሎም።

ልጅ ገብረመድህን ከአ ተጠራጠሩ፣ ኣይንኺድ ኪጠልሙና ኢዩም ኪሕዙና ኪኣስሩና ኢዩም ኢሉ ኣበዩ። ፊታ ተስፉ ግን ተገሪሆም፣ ንኺድ ድኣ ዝፈራሕና ከይመሰሎ እንታይ ከይገብረና ኢዩ። ወዲ ሓዎቦና እንዳኣሉ! ካብኡይ ንሕና ሰኒፍና ኢና፣ ግድን ንኺድ ድኣ ስለዝበሉ፣ ኣብ ኣዳራሽ ደገዝማቲ ኣተዉ። ኣንጭዋ ባዕላ እናረኣየት ኣብ መጻወድያ ኣተወት ማለት ኢዩ።

ኣብ ኣደራሽ ምስ ኣተዉ ከምቲይ ቅድም ምረዞምን ሓሲቦምን ዝክበሩ ኣብ ግብረ ብምውዓል ደገዝማቲ «ሓዘ ፈረጅ» ኢሎም

እዘዙ። ሓሻኸሮም ከአ ከም ሃዳናይ ተቆረቦም ስለ ዝኸበሩ ለቀብ ለቀብ እቢሎም ዕጥቃቶም አራጊፎን ሰንሰለት መለሱሎም አሰርዎም። ልጅ ገብረመድህን ንፊታ ተስፋ «እዙይ'ዶ ይሓይሽ እንታ ሓባል» እሉም ብቑጥዐ ቃል ተዛረብዎም ገንሕዎም ይበሃል። ብለይቲ ለይቲ ናብ ጣልያን ንኣስመራ ገጸም ወሰድዎም። ብእኡ እቢሎም ንባጽዕ አውረድዎም። አብኡ ተረሸኑ ወዘ. (ታሪኽም ብብሰማቶም ተመልከት)።

ቤቕባሚካኤል ዝተባህለ ዘመዶም በዓል ማዕረባ፡ ኩነታቶም ኪሸብብ ክርእዮም ደድሕራእም ሰዓበ፡ ግን መንገዲ ኪቐጽል ኣይከኣለን። ልጅ ገሹ ወዲ ፊታ ገብራይ (ኩዓቲት) እውን ተአሲሮም ሰዓብዎም ኣርከብዎም። መንግስቲ ጣልያን ንኹሎም ብዙሓት እሱራት አብ መርከብ አሳፈሮም፡ ሃገር ኢጣልያ ክትርእዩ ክትበጽሑ ክትዛወሩ ኢኻትኩም እሉም ጠበርዎም። ቀይሕ ባሕሪ ንዘሰገሩን ንዝተርፉን ፈላልዮም አቐመጥዎም እሞ፣ ንባሻይ ተስፋንኪኤል፡ ንልጅ ጉሹን ንዓዲ ጣልያን ወሰድዎም።

ንፊታ ተስፋን ንልጅ ገብረመድህንን ብጉድኒ መርከብ አውራዶም አብ ጀልባ ተቐቢሎም ናብ ባጽዕ ቤት ማእሰርቲ መለሰዎም። አብኡ ቁሩብ ቀንዮም፡ ካብኡ አውጺእም ብግብጣን ሊብራጊን ብአደም ዓቓን ብዝእዘዙ ዛብጥያታት (ወተሃደራት ፖሊስ ጣልያን) ተሰንዮም አብ ጽሙው በረኻ ረሸንዎም። ምስኣቶም ድማ ሓይ በደው መንገዲ ኪሓልፍ ከሎ፡ ኪሳቐዩ ኪቐንዘዉ ድምጾም ሰማዑ፡ ያእህህ እሉ ደንጊዱ ካብ መንገዱ ናብኣቶም አልጊሱ ስለ ዘመጽኤ ወረ ምእንቲ ከይህብ ከይነግር ተለኪሙ ተረሸን።

ልጅ ገሹን ባሻይ ተስፋንኪኤልን ስብሃቱን ግን ንዓዲ ጣልያን መቢዶም አብ ሓንቲ ጥቓ ናፖሊ እትርከብ ደሴት ስለሰተ ዓመት ዘእክል ድሕሪ ምእሳሮም ኩላቶም ብሓደ ብሓባር ኢጣልያ ሃገር አብ ዓዲ ጣልያን ብደሓን አለዉ እናተባህለ አብ ሃገርና ኪውረ እንከሎ፡ ልጅ ገሹ አብኡ ብሕማም ዚእክል ዓረፉ። ባሻይ ተስፋንኪኤል ከአ ስረ ናይ ልጅ ገሹ ተማሊእም ሒዞም ካብ ዓዲ ጣልያን ምስ ተመልሱ ጊዜ ተማሒሮም ዓዶም ምስ እተዉ ኩሉ ዘኾነ ነገራት ሻቡ ተገልጸ።

ድሕሪ እዙይ ከአ ደጊያት ባህታ ብዘኾነ ነገራት ተጠዲሶም ብዙሕ ሓዚኖም ነበሩ እሞ፡ እንካብ ብርቱፅ ንህን ሓዘንን ዝተላዕለ ከምዙይ እሉም ገጠሙ ይበሃል።

እንቲ ሰብ ዓሰመ ሰብ ዓሰመ፣

አጥፋእናኩም ልቢ ምስ ሓሰመ፣

ደለናኩም ነገር ምስ ጸገመ።

ጊዜኡ ወርሐ ታሕሳስ 1889 ዓ.ም ነበረ። ከምቲይ አቐዲምና ዝበልናዮ አሸቡ (ዓሳውርታ)ን ባህታ አይንግዛእን ስለዝበሉ ንኣዝማች (ደጊያት ሰንጋል ንኡስ ሓዎም አርኢሶም (ሓለቕ ገይሮም) ንማህፀን (ትሕቲ ዓዲ ቀይሕ) ሰራዊቶም ለእኹ። ምስ ሸውዓተ ዓሳውርታ ገጠሙ። ዓሳውርታ ገረብ ዓዶም ተጸጊያም አይነቕርብን ኢሎም እናተኸላኸሉ ብዙሕ ሰብ አውደቑሉም። ናይ ደገዝማቲ ጭፍራ ሰራዊት ኣብ ቅሉዕ ቦታ ነበረ። እንኳብ ክልቲኣቶም ወገን ብዙሕ ሰብ ሞተ፤ ረገፈ። ስዕረት ግን ናብ ደገዝማቲ ኮነ። ስዒሮሞ ከብቅዑ ከኣ፡ ላሕማ፡ ጤላ፡ በጊዓ፡ ዝረኽብዎ እቑሑት ኩሉ ሙልጭ ኣቢሎም ዘሚቶም ቀጽዕዎም።

ዓበይቲ ደቂ ዓሳውርታ ቀሪቦም እጂ ንግዛእ ንዕጠቕ ስለ ዝበሉ፤ ኣገበርዎም እሞ ተዓረቑ። ቅድሚ ሻቡ ዓሳውርታ ብርቱዓት ነገድ ነበሩ። ኣብ ወሰን ዝኾነ ጽኑዕ ሃገር ተቐሚጦም ሰፊሮም ስለዝነበሩ፤ ዘይከኣሉ ተዋጋእቲ፡ ጨካናት፡ መተርቲ፡ ከተርቲ፡ ጐሓሉ፡ ጨወይቲ ቁላዑ ነበሩሞ፤ ወገን ክርስትያን ብኣታቶም ይፈርሕን ይሸበርን ነበረ።

ዓሳውርታ ሰጥ-ለበጥ ኢሎም ተዓጥቂ፤ ብባሕሪ ጣልያን ብደግዓ ደጊያት ባህታ ኮይናቶም ኣብ ሞንጎ ቃቂሮም ምስ ሓዝዎም ጊዜ፤ ምጭዋይ ቁላዑ፤ ምስራቕ ምዝማት ከብቲ፤ ከትሪ፤ ጐልሕነት ዝተባህለ ተግባር ኩሉ ካብ ሻቡ ንደሓር ጠፍኢ መኸኸ። በቲይ ጊዜ እቲይ ከምዙይ ተባሂሉ ተደርፈ።

ኣንታ ዓኳር ሸሃዩ ጐራዴኻ ንዓዩ፤

ዘመን እምበር ሰብዶ ሕያዋዩ።

ወዲ ዓንዱ እያ ባህታዮ፤

ወዲ ሓጐስ ደጊያት ባህታዮ፤

ጐይታ ኩሉም ዓሳውርታዮ፤

ተመሳሰለ እንተዝሓልፈለዩ።

ደጊያት ባህታ ኣባ ጥመረ፤

ጐይታ ኩሉም ዓሳክረ፤

ተመሳሰለ እንተዝሓልፈለዩ።

ደጊያት ባህታ ወዲ ሓጐስ፤

ጐይታ ኩሉም ሓልሓል ቦሳስ፤

ዓደቦኡ ኣበሉም ደስ ደስ፤

ተመሳሰለ እንተዝሓልፈለዩ።

ደጊያት ባህታ ኣገሪሁ፤

አገበርም ንኹሉም አሻሁ።
 ደጊያት ባህታ በዓል ሚላ
 በሃገራ ንኹላ ጠቅለላ።
 ሳላ ደገዝማቲ ሳላ ባህታ፤
 ሃገርና ረኸበት ሎሚ ጸጥታ።
 አብ ሃገርና አብ ማእከል ዓዲ፤
 ሎሚ ረኸብና ሓቀኛ ፈራዲ።

ምዕራፍ 23

እንካብ ደጊያት ባህታ ቀሚስ ሹመት እተቐበሉ።

መቸም ከምቲይ እብ ካልእ ምዕራፍ ተባሂሉ ዘሎ፣ ደጊያት ባህታ ንልጅ ገሹን ብጸቶምን ኣትሒዞም ሃገር ኣገቢሮም ከብቅዑ፣ ከማኡ ከኣ ንጉተ ዓሳውርታ ከገብሩ ዘመቻ ቅድሚ ምንቃሎም ንዝደለዩዎም ንዝኣመንዎም ሰባት ቀሚስ ሹመት መዓርግ ኣልበሱ። ንሓቶም ከኣ ንጊዜኡ እቶም ብዛንታ እንፈልጦን ዝሰማዕናዮን እዞም ዝሰዕቡ እያቶም ግን ካልእት ዘይተጠቐሱ እውን ከህልዉ ይኸእሉ።

1. ምስጉን ወዲ ሃብተማርያም በዓል ኣኸሩር ባሻይ
2. ባሻይ ቀላቲ ወዲ ሓጐስ በዓል ሰንይቲ ግራዝማች
3. ምዲተልካ ወዲ ከንቲባ ዘገርጊስ በዓል ዳብር ግራዝማች
4. ተኪኤ ወዲ ሃብተማርያም በዓል ኣኸሩር ግራዝማች
5. ሓጐስ ወዲ ኣይተ ጐሹ በዓል ኣሕፍሲ ቀኛዝማች
6. ፍስሓ ወዲ ባሕረነጋሲ ሞጐስ በዓል ጉራዕ ቀኛዝማች
7. ቀሺ ዓንደሚካኤል ወዲ ቀሺ ዘርኢት በዓል ቀይሕኮር ሓለቃ ሊቀ ካህናት
8. ቀሺ ጽጌ ወዲ ቀሺ መድህን በዓል ደቀምሓረ ሓለቓ ሊቀ ካህናት
9. ተኪኤ ወዲ ወልዱ ኣስከር በዓል ዓዲ ቀይሕ ዓረት ባላምባራስ
10. ልጅ ከንፌ ወዲ ባሕረነጋሲ ጐሎም በዓል ኣውሊዲጾሩ ባላምባራስ

ምልክታ፡- ልጅ ከንፌ ወዲ ባሕረነጋሲ ጐሎም ህጡር ጐብዝ ነበረ። ብንእስነቱ ዓቢይ ሕማም ሓሚሙ ተቐበሊ።

ምዕራፍ 24

ደጊዶት ባህታ እብ ምድሪ እሸሁ።
ደጊዶት ባህታ ምስ እሸሁ ተጸልኡ።

ገሊአቶም እሸሁ እንካብ ካልእ ወጻኢ ሃገር በብዓይነቱ
እእካል ሸማግራቶም አባባሮም ጽዒኖም እብ ሰፈሮም ኪምለሱ ከለዉ
እብ ሸልኪ ዝተባህለ ዓቢይ ሩባ ጽዕነቶም አራጊፎም አዕረፎም
ሓሪዶም (ሓረፎም) በርኩቶም ኪምገቡ እንከለዉ ጊዜ፡ ደጊዶት
ባህታ ሻቡ ጊዜ እብ በረኻ ይቐመጡ ነበሩ። ምንባታ ተኪኢ
ወዲ ባህታ (ዘማእም) ልእኸም፤ «ሰብ በረካ ኢና። ሞቁብተይ
ሓሪዮ ወይ ብርኩታታት ልእኸልና» በልዎም። እሻሁ ከእ «ዋይዚ
ብደዉ ደም ዝሸይን ካፍር ክስታናይ፤ ካባናዶ ምግቢ ደልዩ»
ኢሉም ብጀንቋቶም ጸረፎም አዋሪዶም ከልእዎም።

ወዮ ዝተላእኸ ሰብ ከእ ምስ ተመልሰ ከምዙይ ኢሉምኒ
ጸረፎምና ከሊእምና ከብቅዑ አባሪሮም ጥራሕ ኢደይ ሰዲዶምኒ
በሉም። ደገዝማቲ ከእ ምእማን ስኢኖም ሓሶት ከምዙይ ኢሉም
ደፊሮም አይጸረፉን ብምባል ባዕሉም ከይዶም «ነጋሰ (ከመዓልኩም)
ሰብ በረካ ኮይንናስ እስኪ ምግቢ ዕለት ሓደ ክልተ ብርኩታ አጥዕ
ሙና አካፍሉና ሃቡና ኢና ዝበልናኩም» በልዎም። እሸሁ ከእ ከም
ቀደሞም ብደዉ ዝሸይን አድጊ ከም አድጊ እምቢ አይንህበካን
በልዎም። ሓደ ክልተ ኪዘራረቡ ከለዉ። እንካብ እቶም እሻሁ ሓደ
ህዉኸ ድልዱል ጽጋቦኛ ሸሃይ ካብ ምቐማጡ ተላዒሉ ንደገዝማቲ
ብበትሪ እንግድያም ጠቂቡ ጠቂቡ ዘበጠም፤ እብ መዓጥቐ
ሸምጦም ተጠምጢሙ ተቐለሶም።

ንሶም ነዊሕ ንሱ ሓጺር ኮይኖም ምቅላሱ ምህራሙ ሸገርም፤
ነፍጦም ነጺላ ርሒቐ ወደቐት። ንሶም «እንታ እንታይ ከላብ
ዝኸውን ኢየ ትም ሰቕ ኢልኩም ፊዚዝኩም እትርእዩኒ ዘሉኹም?»
በልዎም። ብላታ ተኪኢ ወዲ ባህታ ዘማእም እናገብዮ መጸኡ ካብ
ሸምጦም መኒቡ እላቂቹ ብጥይት እቃጸሉ። ሓደ ሸሃይ ከእ ንብላታ
ተኪኢ ብጉራዴ አቕሰሉ፤ ደገዝማቲ ከእ ብጥይት አውደቐዎ
ይበሃል።

ደጊያት ደበብ ወዲ ራእሲ አርአያ፣ አብ ቡኻይቶ ምድሪ ዲያት ሰፊሩ እንክሎ፣ ደጊያት ባህታ ከእ ምስ እሸሁ ምስ ተጻልኡ ጊዜ ደጊም ምስ ሰብ መሬት እሸሁ እንካብ ተበእስኩ ተጻእኩ፣ ምስ እቲይ ዝደልየኒ ዘሎ ጸላኢይ ምስ ደጊያት ደበብ ወዲ ራእሲ አርአያ ዕርቂ ምግባር የድልየኒ ኢዩ ቢሎም ናብ ቡኻይቶ እትኸይድ ሰብሖቲ ላም አትሒም ነደጊያት ሰንጋል ሓም፣ ንልጅ ገብረመድህን ወዶምን ናብ ደጊያት ደበብ ሰደድም «ኩልና በረኽኛታት ኢና'ሞ ብኸፍአት መንገዲ አይንደላል፣ ነንሓድሕድና ንተሓጋገዝ፣ ንረዳዳእ፣ አብ ዘዘለናዮ ቦታ ኮይንና ብሰላም ንቀመጥ ንተዓረቕ፣ ንመሓሓል» ኢሎም ደጊያት ባህታ ንደጊያት ደበብ ለእኹሎም።

ደጊያት ደበብ ከእ ዘረባኦም ሰሚዖም ከብቅዑ፣ «ባህታ ከምዚይ ኢሉ ምዝራቡስ አይግድን፣ እዳህሊሉ ናይ ልቡ ኪፍጽም ኢሉ ድኣ ኢዩ'ምበር ናይ ብሓቂ ብእውነት ዕርቂ እንተዘደሊ ባዕሉ ምመጽኢ ነበረ፣ እኔ ባህታ ዘይብሉ ምስ ቀላፁ አይዕረቕን» ኢሎም ነጸግዎም።

ደጊያት ባህታ ባዕሉ ዘይመጽኢ ዝበለስ ዝሓሰቦ ተንኩል ግዲ አልይዎ ድኣ እምበር እንካብ ገብረመድህን ወደይን ሰንጋል ሓወይ ዝቐርብ መን'ዶ አለኒ ኢዩ፣ ዳርጋ ባዕለይ ዝቀረብኩ'ዶ አይኮንኩን በሉ። ሰለዚ ክልቲአቶም አይተአማመኑን ነበሩ። እንተኾነ ዳሕራይ ጊዜ ግን በብገርሃቶም አብ እንዳ ናይ ክልቲአቶም ፈታዊ ዝኾነ ሰብ አብ ገዛ እደም በይ አብ ድኽሮ ተራኸቡ።

ባሻይ ካሕስ ወዲ ሓገሱን ጥምት ተላጸዩ።

ባሻይ ካሕስ ወዲ ሓገሱን ሓምም ንደጊያት ባህታን ልጅ ተባረመደህን ወዲ ከንቲባ ዑቕባዝጊን ከልቲአቶም ገዘፍቲ ከሳድ ሓያላት ዓመጸኛታት እዕሩኸ ነበሩ። ደጊያት ባህታ ምስ ቤተ ሰቦም ኣብ ርቦና ዝተባህለ ቦታ ሰፊሮም እንከለዉ፣ ባሻይ ካሕሱን ልጅ ተባረመደህንን ከእኑ እንካብ ምጽዋዕ ንደግዓ ሞገኡ ከቡር ዝኾነ ኣቃሑ ንጉሰ (ናይ ሃጸይ ወይ ናይ ርእሲ ይኸውን) ብገንዘብ ዝሒኦም እጽዒኖም ዝሓልፉ ንዝከበሩ ቃፍላያት ወይ ነጋዶ፣ ኣብ መንግሥቲ ኣብ ጥቓ ሰባርጉማ ጸኒሖም ኩቲሮም ጽዕነቶም (ምንጻፋትን ካልእ በብዓይነቲ ካብ ስግር ቀላይ ዝመጽኡ ከቡር እቕሑትን) ሙልጭ ኣቢሎም ቀሚያም ዘረፎም ከብቅዑ ነቲይ ኣቃሑ ናብ ሓደ ጽኑዕ ቦታ ጠረር እውጺኦም ሓብኡዎ።

ኣብ ሰንይቲ ዝቐመጡ መቐረባ ደጊያት ባህታ ተታሕዙ።

መንግስቲ ትግራይ እዙይ ነገር እዙይ ምስ ሰምዑ እቕሑቶም ከምዘተገፈፉ፣ ከም ዝተዘረፉ ምስ ፈለጡ ጊዜ መቐረባ ደጊያት ባህታ ዝኾነ ኪተሓዙ ኪጥየቹ እዘዘ። በዙይ መሰረት እዙይ ከእ ኣካብ መቐረባ ደገዝማቲ ኣብ ከተማ ሰንይቲ ብሰላም ዝቐመጡ ዝግብሩ ሰላማውያን ሰባት እኒ ኣይተ ተስፋሚካኢል ዚበሃሉ 5 ሰባታይ ብሕጊ ተታሕዙ። እቕሑ ንጉሰ፣ እቕሑ መንግስቲ ብቐሎ ምላሱ ኣምጽኡ ወይ ከእ እንተ ከኢልኩም ዋጋኡ ክፈሉ ተባሂሎም ኣቃሑ ንጉሰ፣ እቕሑ መንግስቲ ንዝወርሱ ሰባት ንጉሰን መንግስትን ባዕሉ ይጠይቆም ንምባል በቲይ ጊዜ እቲይ ዘይከኣል ኣሸጋሪ ስለ ዝበረገ ይወኣት ደቂ ዓዲ ሓረስቶት ድራር ዕለት ምስ ደቆም ዘይብሎም ከነሶም እሺ ንባሕሪ ወረድና ንኣሕዋትና ንኣትት ንልምን ኣንተሃቡና ነምጽእ፣ እንተኸልኡና ከእ እሺ ጥሪትና ዝዘሎና ሸይጥና ንከፍል ወይ ንእስር ኢላቶም ግቡኣት ዋሕላት ተኪሎም ከልምኑ ንባሕሪ ንርቦና ወረዱ።

ዘረኽብዎ መከራን ጭንቅን ስቓይን መግናሕትን ንደገዝማቲ ነገርዎም። ንሶም ከእ ደንጊጾም «እነ ኣይረእኹን ኣይወሰድኹን ግን በዓል ካሕሱ ኣወይ ድእ ከይኮኑ። ኣብቲይ ላዕላይ ጠረር ኣለዉ ሞ ኪድኩም ባዕላትኩም ተዛረብዎም ጭንቅኹም ግለጽሎም» ኢሎም ሓበሩሎም። ወዮም ተቐበልቲ መከራ ኣዝማይም ከይዶም ከእ ኣንቲም ኣሕዋትና ንሕና በዙይ ንስኻትኩም ዝኸተርኩምዎ እቓሑት ንጉሰ ሰንኪ፣ ንሕና ተኣሲርና ከንጥቃዕ ኣይግባእን፣ ኣሕዋትኩም ባንጫኪ መሰንገልኩም ኢና ብኣኻትኩም ብኣሕዋትና ከንጠፍእ

ክንበርስ ክንእርስ ክንቅተል ጽቡቕ ኣይኮነን እሞ ዓድና ከይበርስ ኣቑሓት ንጉስ ንዋንኡ ምለሰም ኢሎም ብጥዑም ቃል ጭንቆም ብሰፊሑ ገለጹሎም።

ባሻይ ካሕሱ ከኣ «ንዓና ኢልኩምስ ህልም እንደሞ ኣይትብሉን፣ ካባናዶ ትበልጹ ኢኹም» ብማለት መግናሕቲ ቃል መለሱሎም። እኒ ኣይተ ተስፋንኪኤል ከኣ ብባሻይ ካሕሱ ዝተዋህቦም መልስን መግናሕትን ሓዞም ተመሊሶም ዝበልዎም ዝኾነ ኩሉ ንደገዝማቲ ነገርዎም።

ደገዝማቲ ከኣ ነገሩ ተሰሚዕዎም ከብቅዑ ባዕሎም ናብ ካሕሱ ሓዎም ከይዶም «ካሕሱየ ብኸመይ ነገር እዙይ ዝወሰድኩምዎ ገንዘብ ንጉስ ዘይትመልስዎ? ቀደም ዝገበርናዮ ነገራት ከይእኸለናስ፣ ሓዚ ከኣ ብናትና ሰበብ ሰበ-ሲጋና እንተ ጠፍኡ ጽቡቕ ኣይኮነን ንዓ ዝሓወይ ግደፍ» ኢሎም ብልዙብ ቃል እናቀባጠሩ ተዛረብዎም ለመንዎም።

ከምቲይ ብዛንታ እንካብ ዓበይቲ ዓፄ እንሰምዖ ከኣ ባሻይ ካሕሱ ተቑጥዖም ብድፍረት ቃል «እንታ ወልሓጥ ማዓንጣ ሓየ እስኪ ንሰኻ ምለሰሎም ክርእየካ» ኢሎም ምስ ተናገርዎም ጊዜ፣ ደገዝማቲ ልቦም ቀሓረ፣ ከብዶም ጨከነ፣ ዝገደደ ከኣ ናይ ክልቲኣም ልብን ጠባይን ኣመልን ምስጢርን ኣጸቢቕኦ ዝፈልጡ ዝነበሩ ደጊዶት ሰንጋል ሓጉስ ኢዮም፣ ሞ ንሶም ካልኣትን ኮይኖም ንደጊዶት ባህታ እንካብ ባሻይ ካሕሱ ሓዎም ኪጥንቀቑ የማኹሩዎም ነበሩ። ይብሉታ። ድሕሪ እዙይ ደገዝማቲ ኣተናኡ ኪለዉ ተመልኪቶም ምስ ኣብቅዑ ዝበልዎ ዘይኩነሎም ዘይፍጸመሎም ምዃኑ ምስ ኣረጋገጹ፣ ሓዎም ንምቕታልን ኣቑሓት ንጉስ ንምምላስን ዝተታሕዙ ኣዝማዶምን መቕረባኣምን ምእንቲ ከድሕኑ ሓሳባቶም ወሰኑ።

ምዕራፍ 27

ሞት ባሻይ ካሕት ሓገሰ።

ባሻይ ካሕት ብኢይ ሓዎም አብ ርብና ሞቱ።

ብድሕሪ ዘመተ ዓላ፡ ሓደ ዓመት አቢሉ ይኸውን ሰድራ ደገዝማቲ ብሓባር አብ ርብና ዚበሃል ምድሪ ባሕሪ ሰፊራቶም ኢነከለዉ አብ ሓደ ገፊሕ ደምበ (ዝተኸበ ሓጽር) ሰባኡት ብሓደ ወገን ቁልዓ ሰበይቲ ከኣ ብሓደ ሸንኸ ኮይኖም ለይቲ ደቂሶም ኢነከለዉ መቸም ባሻይ ካሕት ብዙሕ ጥንቁቕ ነበሩ፡ሞ፡ ነፍጦም በየግናይ ጐድኖም ጐራዴእም አብ ጸጋም ወገን አጸጊዮም፡ ኢነገላሞም ጥንቅልዒት ኮይኖም ደቂሶም ነበሩ፡ሞ ደገዝማቲ እንኳብ ምድቃሶም ተንሲእም ነፍጦም ለጐሞም ወዲእም አብ ጥቓ ሓዎም ቀሪቦም 2ተ ጊዜ መጺእም ትኒፅ ድኒፅ በሉ፡ሞ፡ ከብዶም አብዩዎም ነብ ምድቃሶም ተመልሱ። አብ ሳልሳይ ጊዜ እንደገና ተንሲእም በወገኑ አልጊቦም አብ ከብዶም ወግእዎም።

ባሻይ ካሕት ተወጊእም ቁሲሎም ጥራይ ስለ ዝነበሩ ቅድሚ ሞቶም «ዋይ ኣነ ሓውግምኛ» ኢሎም ነፍጦምን ጐራዴእምን ኬልዕሉ ሃሰስ መሰሰ ወሰ ኪብሉ እንከለዉ ጊዜ መሳርሒ እንድሕሪ ኣብ ኢዩ ሓዙ ጨቢጡ ንኹልና ክልከመና ኢዩ ኢሎም ደገዝማቲ ክልኣይቲ ጥይት እናንቀጥቀጡ እናጐሃዩ ሰዲዶም አዳጊሞም ቀተልዎም።

ዘይወጽእ ጣዕሳ፡ ብድሕሪ እዙይ ከሰ ደጊያት ባህታ ብዝገበርዎ ብዘፈጸም ተግባር ካብ ልቢ ተጣዒሶም ከብቅዑ፡ ዝፈሰሰ ጠሰሚ ኣይሕረሰን ዝሞተ ሰብ ኣይምለሰን ኮይንዎም አምራርም ጐሃዮም ሓዚኖም አልቀሱን በኸዩን ይበሃል።

ወይዘሮ ሕርይቲ ሰበይቲ ባሻይ ካሕት።

ወይዘሮ ሕርይቲ ዓል ተኸለንኪኢል ወዲ ሞሳዝጊ በዓልቲ ዓዲ ቀይሕ (ሓደግቲ) ሰበይቲ ባሻይ ካሕት ክሰን ሓያልን መልክዒኛን ይፋረን ነበራ፡ሞ፡ ሰብኣየን ከም ዝሞቱ ሰሚዒን ርእሰን ልኻይ ቀጠሲመን ተለኸዩን ንደጊያት ባህታ «ኢየዩ እንቋፅ ሓጐሰኩም፡ አምገሰኩም» ኢለን ከም ሕጐሰቲ መሲለን አዘራረባእም። ንሶም ከኣ ኣብ ልዕሊ ብርቱዕ ዘይወጽእ ጣዕሳን ንህን ሓዘንን ተዋሒጦም ስለ ዝነበሩ «እንታይ በለት እዛ ሳሕሳሕ ማእምን፡ ሰበይቲ ቀቲሉ ደኣ ከይብሉኒ እምበር ንዓኣ መዳገምክዋ» ኢሎም ብቑጩት ብሕርቃን ተቐጠዮም ተዛረቡ። ናይ ባሻይ ካሕት ሓጐሰ ሰነ-ሰርዓት ቀብሪ ኣባኡ አብ ርብና ተፈጸመ፡ አብኡ ተቐብሩ።

እቶሁ ንጉስ ናብ ዋናታቱ ተመልሰ።
ንዓደቦእም ከድሕኑ ኪብሉ ደገዝማቲ ንሓዎም ምስ ቀተሉ ናብቲይ እቶሁ ዝተሓብአሉ ጽኑዕ በዓቲ ጠረር ከይዶም እውጺእም፤ ነቶም ዝተታሕዙ መቐድም እዝማዶም አጸዊዖም አምጺእም ሃቡዎም፤ አረከብዎም። ብጻይን ዓርኪ ባሻይ ካሕሱ ዝነበረ ልጅ ገብረ መድህን ከአ ከቃወም ፈጺሙ እይከአለን፤ የግዳ እኪ ንርእሱ ድአ ከይድግም ፈርሑ። ከምዙይ ብምግባርም ከአ እዝማዶም ካብ ዕዳን ዒንድዳን፤ ካብ ማእሰርትን ሞትን እውጽኡ፤ ዓዶም አድሓኑ፤ ቂምታ ንጉስ እዝሓሉ፤ ብህዝቢ ተመስገኑ ይበሃል።

ግራዝማች ተኪኤ ወዲ ሃብተማርያም (አሹሩር)።

ግራዝማች ተኪኤ ወዲ ሃብተማርያም በዓል አሹሩር (ሰያሕ ጽንዓደግለ) ካብቶም ዓበይቲ ሹማምንቲ 70 (ሰብዓ) ቅርሺ ንወርሒ ዘደግሞም ሓደ ኪሾኑ እንከለዉ ሕብሮም ፍጹም ጸሊም ነበሩ። ለባም፣ መካር፣ ብጣዕሚ ኪኢላ፣ ወረጃ ሰብኣይ ከእ ነበሩ። ምስ ብጹቶም እቕዲሞም ምጽዋዕ ወረዳ እሞ ኣብ መንግስቲ ጣልያን ኣትዮም ተዓጢቆም ነበሩ። መኻርን መራሕን ኮይኖም ድማ ምስ ግብጣን ኮርናኪያ ኮይኖም ንደጊያት ደበብ ኣርኢያ ሓደጋ ወደቅዎም።

ኣብ ዘመቻ ሰንይቲ ብ 1881 ዓ.ም ኣብ ዓውዲ ኩናት ውሓሎም ስለ ዝነበሩ፣ ስለ ሞያኦም ከኣ መንግስቲ ጣልያን ባህታ ምሉእ ኣከለጉዛይ ግዝእት ክጽሙም ኣንከሎ ንግራ ተኪኤ ከኣ ካልይ ላቢሎ አሹሩር እንዳቦኦም ምስ ቀሸታት ሰያሕ ዝኾነ ምሰሊንነት ነይሩ፣ ደጊያት ባህታ ዘይቈጸጸርዎን ዘይገዝእዎን ነጻ ወረዳ ሰያሕ ኢሎ ሸይሙዎም ነበረ።

ደጊያቲ ባህታ ንግራ ተኪኤ ኣልቀቅዎም።

ገሊኦቶም ቀናኣትን ጸላኣትን ዝኾኑ ሰባት ብሕልፊ ከኣ ደጊያት ሰንጋል ሓዎም «ደገዝማቲ ሰምዑ እስኪ ኣከለ ጉዛይ ምሉእ ኣድማና-ገለባ ምላሽ ዝዚኡ፣ ኣብ ስልጣንይ ጨቢጠ ሓዘ እትበሉስ፣ ጉሓንቲ ሰያሕ እኳ ጥቓኹምን ዶብኩምን ዘላ ንእሸቶ ወረዳ ዘይገዛእኹም ኣኳ!!» እናበሉ እናተርኹቡ፣ እናቀሳቐሱ መክራ ምብላዕ ምስታይ ምእታው ምውጻእ ምስ ከልእዎም ጊዜ ብዘረባን ሕምየትን ኣሸመርን እዝኖም ጸሚሞም ኣንጉሎም ተናዊጹ ተናዲዶም ተቈጢዖም ጥንታዊ ፍቕሮም ረሲዖም ተረኽቡ፣ ድቃስ ከኣ ሰኣኑ።

ሓደ ለይቲ ደገዝማቲ ንሓደ ጋሻ ጃግሬ (ተኸታሊ) ሰሓብ በቐሊ ጥራይ ኣኹቲሎም ብስወር ሓደ ሰብ ከይፈለጠ ንሰያሕ ብፍላይ ንአሹሩር ወረዳ። ኣብ አሹሩር ምስ ኣተዉ ከኣ ዝበላ ከፈቶም ኣብ ደምበ ኣተዉ'ሞ ግራዝማች ተኪኤ ንበይኖም ኣብ ዝበላ ሃሪሶም ደቂሶም ጸንሑዎም። ደገዝማቲ ሸናፋይት በትሮም ዓ ቲሮም ነበሩ'ሞ፣ ግራዝማች ተኪኤ ከኣ ፍርሓትን ጥርጠራን ሓዲርዎም መንኢኻ በልዎም። ኣነ ባህታ ኢየ ኢሎም መለሰ-ሎም። እንታይ ድኣ ኣምጺኡካ ባህታየ በልዎም።

ባሻይ ህብትዝጊ ማለት ንደጊያት ባህታ ወዲ ጡቦም ዕባይ ውላዶም ኢዩ። ብዘመን ጸሓይ ዘመን፡ ረሃብን ጥሚት ሽግርን ጊዜ ሓደ ህጻን ቁልዓ እኖኡ ኣብ በረኻ ደርብያቶ ዝተረኸበ በዓል ሓዲሽ ዓዲ ሓደግቲ ኢዩ ተባሂሉ ዝጥርጠር ህጻን ወዲቹ ጸኒሑዎም። ደገዝማቲ ኣልዲሎም «ህብትዝጊ» (ሃብቲ ናይ እዝጊ) እዝጊ ዝለኣኸለይ ዝብል ሰም ሂቦም ባዕሎም ኣዕበይዎ። ከም ፍጹም ውላዶም ከም ልጅ ዝበረመድህን ወደም ልክዕ ገይሮም ብኹብሮን ብሕንቅቕትን ይርእይዎ የዕበይዎ ነበሩ። ሕሉፍ ሓሊፍዎምስ እኳ፡ ሕልፊ ደቆም ወርቂ-ዘቦ፣ ሽንጉርጉር ሽሉም ክዳውንቲ ከም ሰብ ቀሚሰ የልብስዎ የሕንቅቕዎም ነበሩ ይበሃል።

ምስ ጉብዝ ጊዜ «ባሻይ» ህብትዝጊ ኣቢሎም መዓርግ ቀሚሰ ኣልቢሶም ዓል ከንቲባ ወድ ሓዋርያት (ሓው ከንቲባ ጭሩም) በዓልቲ ዓዲ ገሃድ እገላ ሓጺን ኣሕጽዮም ኣመርዓውዎ።

ኣብ ድግስ መርዕኡ ሚስን ጮማን ተኸሰኪሱ ተቐረቡ ይብላዕ ይስተ ነበረ። ደገዝማቲ ከኣ ደስ ኢልዎም ስለ ዝነበረ፡ ከማኡ እውን ብናይ መንግስቲ ጣልያን ኣካይዳ ነገራት ከኣ ብዙሕ ጥርጠራን ሓሳብን ሓዲርዎም ስለ ዝነበረ፡ ኣብቲ ድግስ ኣብ ለጥ ዝበለ ወንበር ተቐሚጡ ይሳተፍ ይሰምዕ የስተውዕል ኣብ ዝነበረ ኣብ ቅድሚ ናይ ሰገይቲ ላዕለዋይ ገዛእን ኡፊቻለ ፖለቲካ (ናይ ፖለቲካ መኮነን) ግብግን ግራሲ፣ ከማኡ እውን ኣብ ቅድሚ ካልኣት ዕዳማት ኣብ ማእኸል ዳስ ኣብ ማእኸል ድግስ ደገዝማቲ ከምዚ ዝበለ ኣውሎ ገጠሙ።

ሰንጋል ሓወይ እምብዛ ኣይትዓሹ፣

ገብረመድህን ወደይ እምብዛ ኣይትዓሹ፣

ቀይሕ ተመን እንድሕሪ ነኺሱ፣

ደሊኻ ደላሊኻ ኣይርከብን ፈውሱ።

እዙይ ኣውሎ ምስ በሉ ግብግን ግራሲ ንትርጅማኑ ንኣስተርጓሚኡ ንብላታ ዝበረእግዚኣብሂር ወዲ ጊላይ በዓል ጸዕዳ ክርስትያን (ሓማሲን) ጸዊዑ፣ «እንታይ ከየምጽእ ኢዩ እዙይ ዘፍጣጥ ከብዲ፡ ብትኸክል ከይወሰኸካ ከይነከካ ንገሮ ተርጉመሉ፡ ደሓን ኣይዞኻ ኣይትፍራሕ» በልዎ። ተርጅማን ከኣ ተርጉሙ ነገሮ።

ሻምበል ግራሲ ብኸርምቲ ምዉት ሰሓቕ ሰሓቕ። ደገዝማቲ ከኣ ንዒቕኒ ድዩ ዋይዚ «ዘኸሃል» ኢሎም ብዙሕ ሓዘኑ። ካልእ ነገር ኣይመለሹ ኣይመለሹሉ። ክልቲኣቶም በብኸብዶም ውሽጦም ተፋሊጦም ሰቕ በሉ ይበሃል።

ደጊያት ባህታ ከእስሩ ተላሰበ።

መንግስቲ ጣልያን ንደጊያት ባህታ ሰላሰተ ጊዜ ዚላክል ከእስርም ከምዝፈተኑ።

በኸምኡ ብዘይ ከምኡ ድሕ ደጊያት ባህታ ንዘብልዎም ንዘሰተዮም፡ ንዘሸሞም፡ ንዘሰልጠኖም መንግስቲ ጣልያን ከዲያምዎ ተባሂሎም ብሓድሓደ ሰባት ይሕመዩ፤ ጣልያን ከሓ የውርዩ ይጽሕፉ እምበር መጀመሪያስ ጣልያን ባዕላቶም፡ ናይ ልዑም ምስ ፈጸሙ ጊዜ ከምዝጠልሙዎም፡ ዘየገልግል ሳእኒ ከም ዝድርብ መጠን ንሓላም ከሓ ደርብይዎም፤ ከምቶም ካልእት ዓበይቲ ሹማምንቲ ኤርትራ ልክዕ ከእስርም ከምዝሓሰቡ ዘረድእ እኒህ እንካብ ዋና ምስክር ማለት ሻቡ ጊዜ ብዓይኑ ዝረአየን ትርጁማን ዝነበረን ዝነገረና፤ ብእዝንና ዘሰማዕናዮ ዋና መረድኢ ምእንቲ ክኸውን ብማለት ንጽሕፎ ኣሎና።

1ይ ጊዜ ንኸተማ ምጽዋዕ ውረድ ምጻእ እሞ ክንማኸር ክንሓዝብ ኢሎም መንግስቲ ጣልያን ንደጊያት ባህታ ጸዊያም ኣውረድዎም። ብገሊኡ ዘጸግም ምኽንያት ከሓ ንምሓዞም ንምእሳርም ምጥዓም ኣብዩዎም፤ ጣልያን ልዑም እናቐሓረ ብሰላም ሰደድዎ።

2ይ ጊዜ ኣብ ጉልጉል ሓመስ (ጉራፅ) ትርኢት ሰልፊ ሰራዊት ክንገብር ኢና 'ሞ ምስ ምሉእ ሰራዊትካ ምጻእ ኢሎም ዓ ደምዎም። ጀነራል ናይ ኤርትራ ጠቐላሊ ገዛእ ዝነበረ ከሓ፤ ምስ መኰንናቱን መኳንንቱን ሰራዊቱን ኣብ ጽቡቕ በሪኽ ቦታ ድንኳኑ ተኸሉ፤ ምንቅስቓስ ሰራዊት ብመነጽር እናተመልከተ ጸኒሑ፤ ደገዝማቲ ከመጽኡ ከለዉ ተቐበሎም። ቋሕታ ዓይኖም ሰልፊ ሰራዊቶምን ርእዩ ተገንዚቡ ተዓዚቡ፡ ከብቅዕ ከሓ ኣድ ብኣድ ሰራዊትና ነንሕድሕዱ ከይጣፋእ ኢሉ፡ ከሉ ተመልኪቱ ከሓም ከምዘይከእል ተረዲእዎ፡ ገጹ ብሓዘን ዝላከል ደም መሲሉ እቲይ ግብረ እክይ ዝኾነ ሓሳባቱ ሻቡ እውን ከይተፈጸመሉ ተረፈ።

3ይ ጊዜ ጉቢጥና ሓደጋ ወዲቐና ኣዳህሊልና ክንሕዞ እንኸእል ኢላቶም መኸሮም ወሲኖም ከብቅዑ፡ ናብ ኣስመራ ብቐልጡፍ ከመጽኡ ኣዘዝዎም። ምኽንያት መጸውዒእም ከሓ መንግስቲ ጣልያን ከገልጹሎም እንከለዉ፤ ህጹጽ ናይ ሹማምንቲ ኣኼባን ምኽርን ዘተን ኣሎና ድሕሪ ብዙሕ ምኽርን ምህዞን ኣብ ውሽጢ መስሪያ ቤትና ኣእቲና ኣና በሉ። ደገዝማቲ ከሓ ከም ቀደሞም ከም ዝሓለፈ ጊዜ ጥርጠራኡም ስለ ዘየቋረጹ፡ ንደጊያት ሰንጋል ሓዎምን ንኸሉ ዘሎ ሰራዊቶምን ኣኪቦም ኣኸቲቶም

እነዚህም ናብ ኣስመራ መጹኡ። ቅድሚ ናብቲይ ናይ ኢርትራ ጠቐላሊ ገዛኢ ቤት ጽሕፈት ምእታዎም ግና ነቶም ኣሕሉቕ ሰራዊቶም ሹማምንቶም ኣኪቦም «ኣነ መንግስቲ ጣልያን ጸዊዑኒ ኣብ ውሽጢ ገዛ ክኣቲ ኢየ ከምቲይ ዝጥርጥር እንተ ተጓነፈኒ ከኣ መቐም ኣነ እንተ ወሓደ ንሓደ ቀንዲ ብሸጉጥ ከዩቃጸልኩ ከይለከምኩ ኣይተሓዘን ኢየ'የም ንሰኻ እገሌ በዙይ ወገን ተሰለፍ፡ ንሰኻ እገሌ በዙይ ወገን ተሰለፍ፡ ኩልኻትኩም ሰሰለፍኹም ሓዘ፤ ድሓር ተሸሰ፡ ጥይት ምስ ሰማዕኹም ኣውኪዕኩም ጨዲርኩም ብድፍረት ብሓይሊ ደፈርኩም እተዉ እሞ ንሹሉም ልሓዎም ወድእዎም» ኢሉምዎም ኣጠንቂቆምዎም ከብቅዑ ብፍላይ ንደጊያት ሰንጋል ሓምም ከኣ «ኣነን ንሰኻን ሸሸጉጥና ብዩማናይ ጉድንና ነሕልፎ፤ ኣብ ሰሰለፍና ነሕልፎ ነንጽፎ፤ ጀነራል ኩሎኒል ኪጸንሑና እያቶም እሞ፡ ኣነ ንጀነራል ክጥምት ክሕልው ኢየ፤ ንሰኻ ድማ ንኩሎኒል ሓልው ጠምት'የም ብድሕራና ብዝባንና ድምጺ እግሪ ድምጺ ሓጻውን ሰንሰለት መእሰሪና ዝሓዙ ካራቢኔሪ (ወተሃደራት) እንተ ሰማዕኻ ወይ እግሪ ሰብ ተወዝ ዝበል እንተ ኣድመጽካ ከይትድህለል ተጠንቀቕ እሞ ከይቀደሙና ብምቕዳም ኣነ ንጀነራል ንሰኻ ንኩሎኒል ብጥይት ንፈግማቶም ካብኡ ንደሓር ኣምላኽ ይፈልጥ ሞት ከም ኣዳም» ኢሉም መጠንቀቂ ኩሉ ትእዛዝ ሂቦም ኣመሓላሊፎም ምስ ኣብቅዑ ናብ ቤት ጽሕፈት ከምዳር ኣንበሳ ጠኒኖም ኣተዉ።

ከምቲይ ዝበልዎ ልክዕ ከኣ ጀነራል ኮነ ኮሎኒል ምስ ካልኣት ብዙሓት ላዕለዎት መኩንናት ሰሰፍራእም ሓዞም ተቐሚጦም ጸንሕዎም። ደገዝማቲ ጥርጣራእም ስለ ዘይዘሓለሉም ከኣ ተጠንቂቆምን ተቐሪቦምን ኣትዮም ከብቅዑ ማዕዶ ንማዕዶ ተቐመጡ፡ ተጠማመቱ። ጣልያን ዕጥቆምን ኣጠማምታእምን ምስ ረኣዩ ጊዜ ተደኒቆም ዕ ጹብ ኮይንዎም ጽብብ ጭንቕ በላቶም። ዝሓሰብዎ ከም ትኪ በን። ሎሚ እውን ዝገደደ ክልክመና ኢዩ ድኣ እምበር ብቐሊል ንምሓዙ ኣይከኣለናን ኢዩ ኢላቶም፡ ዝወጠንዎ ሓሳባቶም ፋሕ ብትን ስለ ዝበላቶም፡ ንነፍሶም ከውጽኡ ከይልከሙ ኪብሉ ቁምነገር ዘይብሉ ነገራት ተዛራሪቦም ብሰላም ንዓዶም ሰደድዎም።

ምልክታት-ሻቡ ጊዜ እዙይ ኩሉ ኪኸውን እንከሎ ናይ መንግሥቲ ጣልያን አስተርጓሚ ትርጅማን ዝነበሩ ከኣ ብላታ ገብረእግዚአብሔር ወዲ ጊላይ በዓል ጳዕዳ ክርስትያን (ታሪኽም ተመልከት) ኢዮም። ነዘይ ታሪኽ - ዛንታ እዙይ ከኣ ንኣዘማች ገብረሚካኤል ግርመ- ዘበንተዉን ዘጽሓፉን ድማ ብላታ ዘጎ ወዲ ብርሃን ዝተባህሉ እመን ፃርቢ ብላታ ገብረእግዚአብሔር ወዲ ጊላይ ኢዮም።

ምዕራፍ 31።

ደረጃት ባህታን ጣልያንን ዘቀያየመ ተግባር።

ናይ ኣክላጉዛይ ኣውራጃ ገዛቲ ዝበሩ ጣልያን።

ንደረጃት ባህታን መንግስቲ ጣልያንን ዘቀያየመ ዘቀሓሓረ ተግባራት ብዙሕ ኢዩ፣ ሞንጎልያን ዝኸውን ቁሩብ ክንጠቅስ ንፈቲ። መቐም ከምቲይ ተዘውትሩ ብመርፍእ ጣልያን ብዝተወገኡ ብገሊኣቶም ብኣፍ ዝውረ፡ ደረጃት ባህታን እንካብ መንግስቲ ጣልያን በሊም ሰትዮም ከቢሮም ካብ በረኻን ሰደትን ድሒኖም ላዕላዋይ ሹመት ተሸይሞም ተሸሊሞም ከብቅዑ ከም ይሁዳ ንጉይታኡ ኢየሱስ ክርስቶስ ዝኸሓደ ዝጠለመ፡ ደረጃት ባህታን ከኣ ንመንግስቲ ጣልያን ኪሒዶምም ጠሊሞምም ዝብል ኣይሰኣንን ኢዩ። እንተኾነ ግና ውሽጢ ውሽጡን ውሻጠኡን ብዘይ ምፍላጥ ይኸውን ድኣ እምበር ታሪኽን ሓቀኛ መጻሕፍቲ ጣልያንን ዝገንጸለስ፣ መንግስቲ ጣልያን ድኣ ናይ ልቡ ምስ ፈጸመ፣ ሃገር ምስ ሓዘ ምስ ገዝኢ ንደረጃት ባህታን ከም ዝጠለሞም ምተረድኦ ነበረ።

ደረጃት ባህታን ንናይ ሰንይቲ ገዛኢ ረሲደንተ ትልንቲ ሳንጉኑቲ ዝኣሰርዎ ምኽንያት መሰረት ባእሳቶም ከኣ መጀመሪያ ጊዜ ከም ረሲደንተ (ኣውራጃ ገዛኢ) ሰንይቲ ኮይኖም ዝከበሩታ ጣልያን፡ 1ይ ማጀር ዲ-ማዮ 2ይ ግብግን ቡቲኒ ብሩማንተ 3ይ ግብግን ሙላዛኒ 4ይ ትልንቲ ሳንጉኑቲ ዝበሃሉ ኢያቶም። ግብግን ሙላዛኒን ደረጃት ባህታን ብርቱዕ ፍቕርን ስምምዕን ነበራቶም እሞ ግብግን ሙላዛኒ እንካብ ሰንይቲ ንወሰን ትግራይ ክሕልዉ ንተጋሩ ኪሰድዕ ክሰብኹ (ታሪኹ ተመልከት) ንዓዲ ሿላ (ሰራዩ) ምስ ተቐየረ ጊዜ፣ ደገዝማቲ ኪበጽሕዎ ኢሎም ከድዎ። ረሲደንተ ግብግን ሙላዛኒ ከኣ ብኸብረ ብጽቡቕ ተቐቢልዎም ኪብቅዕ ቡቲይ ቅድም ዝከበሮም ብርቱዕ ፍቕሪ ዝተላዕለ ከኣ፡ ከምቲይ በሎም «ባህታን ስማዕ፡ እትእሰረሉ መዓልቲ ምልክቲ ብምስጢር ገይረ ኣነ ክነግረካ ኣዳምጽ፡ መንግስቲ ጣልያን ናይ ልባ ምስ ፈጸመት ጊዜ ጠበናጁኻ ኣረገውቲ ስለ ዝኾና ሓደስቲ ብረት ጠበናጁ ክንልውጠካ ካብ ሃገርና ኣምጺእና ኣሎና፣ ሞንጎልያን ምስ ውተሃደራትካን ዘሎ ኣረገውቲ ሃበና፡ ቁጺርካ ከሉ ኣረክበና ድሕሪ ዙይ ንሕና ኸኣ ቁጺርና ሓደስቲ ክንህበካ ክንቅይረልካ ኢና ኪብሉኻ ጊዜ እትእሰረሉ መዓልቲ ምኽኒ ፍለጠ» እናበለ፡ ቀጺሉ «ኣነ ዝረእኸዎ ወረቻቕትን ጽሑፍን፡ ዝፈልጦ ምስጢርን መንግስተይ ግን ኣየውጽእን» ኢሉ ብምሳሌ ነገሮም።

መንግስቲ ጣልያን ድሕሪ ክንደይ ጊዜ ከም ውሳኔእም እንካብ ዓዲ ጣልያን ዝመጸ ሓደስቲ ጠበናጁ ብረት ክንህበካስ እቲይ ምሳኻ

ምሳ ወተሃደራትካ ዘሎ አረገውቲ ጠበናኛ ብረትካ አስተልመና አረከበና ኢሎም ንደገዝማቲ ነገርዎም።

ደገዝማቲ ከእ ተገሪሆም ትእዛዝ ብምፍጻም ጭፍራኦም እኪቦም ሓደ መግልቲ እብ ቤት ጽሕፈት ረሲደንተ ቀረቦም ወተሃደራቶም በብሓደ ብረቶም እናፍጦም ሒዞም ከቐይሩ ኪቐርቡ ጀመሩ። ትልንቲ ሳንጉንቲን እብ ዘለዉዎ ዕለትን ሰዓትን ከእ ባሻይ አስገደ (እብ ዘርእዝጊ) ባሻይ ብርሃን ዝተባህሉ ክልተ አሕዋት ደቂ ድግሳ (ደቂድግና) ወተሃደራት ነበሩ፣ ሞ ባሻይ አስገደ ናይ ባሻይ ብርሃን ሓጢ ጠበንኛ ከለውጠሉ ቀረበ። መቐም ክልተ አሕዋት ብሓንቲ ጠበንኛ ይጥቀሙ ከምዝነበሩ፣ እብ ሰሰሙን ከምዝቀያየሩ እቲ ይሞዝ ክልቲአቶም ፈፍርቆም ይካፈልዎ ከምዝነበሩ ገሊጽና ነበርና። ስለዚ ባሻይ አስገደ ምስ ቀረበ ጊዜ ትልንቲ ሳንጉንቲ መቐም መለዓል ነገር ኢዩ ዝደሊ ዝነበረ፣ ሞ እዙይ ጠበንኛ እዙይ ማትሪካላኡ (ቁጽሪ መፍለጢኡ) ንብርሃን ዝተዋህበ ኢዩ ዝብል፣ ንዓኻ መንሃበካ ዘይጠበንኻኻ? ኢሉ ኩረየ፣ ጸኒሖ ብእፉ ሒዞ ብሰለፍ ጠበንኛ ዝባሻይ አስገደ ዘበጠ። መሊሱ ግምጥል ግልብጥ ኢሉ ከእ «ኢኮ (እኒዞ) ባህታ፣ እዙይ ማህረምቲ እዙይ ናትካ ማህረምቲ ኢዩ ንዓኻ ዘዋበእ ኢዩ ነዞም ወተሃደራትካ ስነ ስርዓት ዘይተልምዓቶም?» ኢሉ ብዋጥዓ ብንዕቀት ቃል ነዲሩ ተናገሮም።

ደገዝማቲ ድማ «እንታ ለቕጫጭ ለምጫጭ ማህረምትኻ ኢዩ ትብለኒ!! እቦይ ወላዲየይ እኪ አይሃረሙንን፣ ንሰኻ እንታ ለምጫጭ ሓደ ማንቲለስ መውቃዕትኻ ኢዩ ክትብለኒ?» ኢሎም ሓረቐም ዓኽ ጡፍ ዓኽ ጡፍ እናበሉ ናይ ዱር አንበሳ ኪመስሉ እነ ሓጡ ግምኛ በዙይ ሓደ ህበይ ክግናሕ ኢሎም እንካብኡ ዝገደደ ነሶም ነደሩ። ሰራውሮም ተገተረ፣ ብሓርቕት ሰውነቶም ኣንቀጥቀጠ። ድሕሪ እዙይ ግደፉ ብረት አይትለውጡ እቋርጹ ጠጽኦ ኪዱ ኢሎም ወተሃደራቶም ከም ሓደገኛ ውሕጅ ጅዋሕ ኢሉ መሳራሒኡ ከየረከበ፣ አረጊት ጠበንኛኡ ተሓንጊጦ ወጽኤ። መንግስቲ ጣልያን ነገሮም ከምዝደለዮም መለዓል ህውከት ከምዝመሃዝ ዘይከሓድ ርግጽ ኢዩ።

ደገዝማቲ ብንሂ ብሓዘን ተዋሒጦም ሓደሩ ወዓሉ ዕለት ዓርቢ ኮነ። ብውሽጢ ውሽጢ ንሹማምንቶም ከቲትኩም ተዓጢቑኩም ምስ ጫጭፍራ ወተሃደራትኩም ምጽኡ ኢሎም ትእዛዝ ንኹሉም ብቓልን በጽሖፍን እመሓላፎም ነበሩ።

ምሽት ዓርቢ ሰዓት 5ተ ወይ 5ተን ፈረቓን ኪኸውን እንከለ፣ ካብ ላዕላይ አዳራሽ ናብ ታሕታይ አዳራሽ እናተመላለሱ እብ መጻወድ ከም ዝእተወ አንበሳ እናእተዉን እናወጽኡን ከለዉ በርሊ ሚስ አምጽኡለይ ይብሉ እሞ ቁሩብ ጥዲሞም ጐርዳዕ ኢበሉም በጭ እናበሉ እብ ቅድሚኡም ንዝረኽብዎ የሕርጉትዎ

ነበሩ። አረቂ እውን ከምሉ ይገብሩ ነበሩ። አብ ሞንጎ እዙይ አብ ታሕታይ ቤት ጽሕፈት አትዮም ንበዓል እገሌ እገሌ አኹሲሎም ማዕ ዶ ንማዕዶ ምስ ትልንቲ ሳንጉንቲ ተቐመጡ።

ምስ ትልንቲ ሳንጉንቲ ሓደ ክልተ ተዘራሪቦም ከብቅዑ ንባሻይ ወልደሰላሴ «ሓዘ» በልዎ። ንሱ ከእ ፈረሐ፣ ደንጊጽ፣ ጃጅዩ፣ ፊዚዙ ዓንዲ ሽይኑ ተረፈ'ሞ ባዕሎም ደገዝማቲ ደው ሓፍ ኢሎም ነቱይ አብ ማእከሎም አብ ሞንጎ ክልቲአቶም ዝጋርዶም ዝነበረ አርጋብ (ጣውላ) ዝመሰል ዕንጨይትን ጣውላን ብቐጽበት ዘወር ኢሎም ሓሊፎም ነቱይ ብንዕቀት ዝምልከቶም ዝነበረ ንትልንቲ ሳንጉንቲ ብእግሩ ሓዘም ብሓደ ኢዶም ሰብ አቢሎም ከም እትጥባሕ በጊዕ አእጋሩ ንላዕሊ ርእሱ ናብ ባይታ ንታሕቲ እንጠልጠልዎ። «እኔ ሓው ግምጃ፣ ብሓደ ግናይ ህበይ እኔ ክውቀስ ክጥቀስ ድዩ? እንቲ ለምጫጭ ማንቲለ!! ነዙይ ኢኹ ድእ!!» ኢሎም ነዲሮም ተጸረፍዎ፣ ድሓር ደርበይዎ፣ ለቐቐዎ። ትልንቲ ሳንጉንቲ ካብ መሬት ካብ ባይታ ብድድ ኢሉ ክዳኑ ነጊፋ ከብቅዕ «ግደፍ ደገዝማቲ ሹመት እንተወሓደካ ክንውስኽካ ገንዘብ እንተደለኻ ክንህበካ ዝደለኻዮ ነገር ኪለው ዝበልካና ክንፍጽመልካ፣ ካብ ጌጋኻ ሰሕተትካ ተመለስ ተአረም ተጠዓስ፣ ብዙሕ ትጋገ እሎኻ፣ እኔ'ሞ ደሓን አይነግረልካን ኢየ፣ ግን ድሓር ምስ ኮነ ከይትጠዓስ መንግስቲ ጣልያን አብ ምሉእ ዓለም ተወዳዳሪ ዘይብላ ዓ ባይ መንግስቲ ምዃና ፍለጥ፣ ምስበሎም፣ ዓይኖም አፍጢጦም ብንዕቀትን ብጭካኑን ምስ ጠመትዎ ጊዜ «ሻቦኑ ባህታ ሰገነይቲ» በሎም። እዙይ ምሳሌ እዙይ ክሳብ ሎሚ ብአፍ ህዝቢ ይድገም እሎ። ደጊዖት ባህታ ሓጐስ ግን እንካብ ዝሓሰብዎ ዝወጠንዎ ነገር ስለ ዘዩወላውሉ፣ አብ ዝሓሰብዎ ጽኑዕን ፈጻምን ብምዃናም አይሓድግን፣ አይገድፍን፣ አይምለስን ኢየ ቢሎም አቐበጹ።

ምዕራፍ 32

ንትልንቲ ሳንጥነቲ ኪአስርም መደቡ

ናይ ሰንይቲ ረሲደንተ ናይ ሚእቲ ሓለቓ ሳንጥነቲ ቅድሚ ታሪኽ ማእሰርቲ (ናይ ማእሰርቲ ነገር እብ ምዕራፍ 45 ክንረኽቦ ኢና)። ናይ ካልእ ጠባያቲ ነገር እቐዲምና ክንናገር። ትልንቲ ሳንጥነቲ ከስ እመሓዳሪ እውራጃ ኮይኑ እብ ሰንይቲ ተቐሚጡ «ትልንቲ ሳንጥነቲ፡ ጐይታ ሰንይቲ» ተባሂሉ ርእሲ አልዲሉ እብ ርእሲ ምንባሩ፡ ሰውነቱ ቀጢን ረቂቕ ማዕጣጥ፤ ባህሪኡ ከእ ንቕሕ ለይቲ ዘይድቅስ ነበረ። ሰዓል ከእ ነበረቶ። ስለዚ ኪስዕል ይሓድር ነበረ (ናይ ሽጋራ ይኸውን!!) አዲንቲ በራሕ 'ዓይኒ ድመ ይመስል ነበረ። ደጊያት ባህታ ናይ መንግስቲ ጣልያን ተአማኒ ተመሲሉም ንህዝቢ አክለጉዛይ ክተት ኢሉም «አዋጅ» እንገሩሉ። እንተኾነ ንሶም ውሽጢ ውሽጢ ምስ ልዑል ራእሲ መንገሻ ዮሃንስ ናብ ትግራይ እመን ሰብ እናለእኹ ተሰማምዑ።¹

ነገር ግን እዙይ ተለእእኺ በዓል ምስጢርም ዝነበረ ሰብአይ፡ እንክብ መንግስቲ ጣልያን በዓል ደምዝ ስለ ዝነበረ፡ ትልንቲ ሳንጥነቲ ጠርጢርምን ደገዝማቲ «እዙይ ሰብአይ'ዚ ንጊዚኡ ንዓይ ዘበኒ፡ የድልየኒ ኢዩ ናብ ናይ ባዕለይ ጉዳይ ክልእኽ ኢየ» ኢሉ ጠሰዶ። ብእኡ አቢሉ እውን ምሳኡ አትረፎ።

ደገዝማቲ ከእ ደጊምስ ጠሊመኒ ኢዩ ብማለት ሓዲስ ካልእ መልእኽተኛ ሰዲዶም ነበሩ'ሞ ልዑል ራስ መንገሻ ከእ ብወገኖም ሓዲስ መልእኽተኛ ስለዝመጽእም ናይ ጣልያን ሰላይ ከይኸውን ፈረሐም፡ ተጠራጢርም፤ ዝበቅዕ መልሲ ንደጊያት ባህታ ከይሃቡዎም፡ ንርእሶም እውን መንገዲ ሓደ ንዓዝ ዝእክል ተጓዲዞም ጥራይ ተቐመጡ፤ ተረፉ እምበር ከምቲይ ዝተላእኸሉም ህጽጽ ጥዕዘ አይፈጸሙን።

¹ እዚ ናይ ደጊያት ባህታ ምስ ልዑል ራእሲ መንገሻ ወይ ንጹይ ዮሃንስ ዝበሃል ጠሰ፡ ጣልያን ክትገባኑ ዚማምቲሙ ሓሳባት ኢዩ እምበር ዝኾነ ስነ-ጥያቄ ምስክርነት አይተረኽቦን። ከሱም ብዛዕባ እዚ ነጥቢ እዚ ዝራከፉ ጸዓዶ ጠላይን ጭቡጥ የልዩን ብዚብል ይሰማምዑ። (ናይ አ.አ.)።

ገጽ 1 ዘማች፣ አዝማች ሰንጋል ሓጉስ፣ 'ረዳኢ' ደጊያት ባህታ ሓጉስ አብ ከረን።

ከምቲይ ምስላ አቦታትና ዝብልዎ «ሓዊ ንእጓዲኡ» ከምኡ ውን «ባዕሉ ዝኹዓታ ጉድጓድ፣ ባዕሉ ይኣትዎ» ከም ዝበሃል፣ መንግስቲ ጣልያን ንሓጸይ ዮሃንስ ኪጐድኡ ኪብሉ ዘልዓልዎ ማህዲ (ድርቡሽ) ዝበሃል፣ አብ ከሰላ ዓሪዱ ኪብቅዕ፣ ንእቅርደት (መታሕት ምድሪ ኤርትራ) ኪወግእ ኪዘርፍ፣ ኪዘምት፣ ይስለፍ አሎ ተባህለ'ዎ መንግስቲ ጣልያን ከኣ ብወገኖም ተሰለፉ ተዓጥቁ። አብ እቅርደት ኩናት ገጠሙ። ጣልያን ሰዓረ።

መንግስቲ ጣልያን ንደጊያት ባህታ ሰራዊትካ አኸትት፣ ሓግዝ ኢልዎም ስለ ዝነበረ፣ ንሓዎም አዝማች (ደጊያት) ሰንጋል አርኢሶም፣ አምራሖም ሰራዊቶም ለአኹ። ጉብዝ ወዲ አከለጉዛይ ብኸልተ መዓልትን ለይትን ብእግሩ እቅርደት በጽሑ።

እንተኾነ ግዳ ኩናት ድርቡሽ ፈሪሱ ጸኒሑዎም ብደኣን ንዓ ዶም ተመልሱ። ጣልያን ብጣዕሚ ተሓገሱ፣ ልቦም ተጨንድሑ። ደጊያት ባህታ ከኣ ሰራዊቶም ስለ ከይሰንፍ፣ ሓዎም ከይግዳዕ ኢሎም፣ ዝተረፈ ወተሃደሮም አኸቲሎም ክሳብ ከረን በጽሑ። አብ ከረን ወዓሉ ሓደሩ። ጊዜኡ ወርሒ ታሕሳስ 1886 ዓ.ም (1893) ነበረ።

ምንም እኳ አዝማች ሰንጋል ሓጉስ፣ ድርቡሽ ተዳሂሉ፣ ተሸኒፋ፣ ተሳዲሩ፣ ኩናት ፈሪሱ እንተጸንሖም አብቲይ ኩናት ዝተገብረሉ ስፍራን ዓድን በጺሖም ስለ ዝነበሩ ከም ዝተዋግኡን ዝተሳተፉን ዓወት ዝተገናጸፉን ተቈጺሩሎምስ ደሪፈ አይተረፎምን - «እያ ሰንጋል ንኡስ ቀታል መዓል ድርቡሽ» ተባሂሉ ብጊዚኡ ተገጥመሎም።

ደጊያት ባህታ ሓጉስ ሓጀር ንእትበሃል ፋይቶት ቅርሺ ከምዝገቡዋ።

ቅዲሚኒ ሻቡ ጊዜ፡ እብዙይ ብሩኽን ቅዱስን ክቡርን ሕፋርን

ሃዘርና ብጋህዲ ምንዝርና (ሸርመጥና) ዓቢይ ነውሪ ጽዮፍ ነገር

ኢዩ ዝገመት ዝነበረ እሞ ሓንቲ ሰበይቲ በዓልቲ ቆላ ሰራዩ ሰማ

'ሓጀር' እትበሃል እመንዝራ እብ ኩትማ ከረን ትቐመጥ ዝነበረት።

ወዲ ኢዳም ሽዑ ማሸላ ጸጊቡ እውራእኳ ባሽቡዞቹ ወተሃደር፤

ብናይ እቅርደት ኩናት ሰዕረቱ ሰኪሩ፡ ለይትን መዓልትን ንይላን

ከቡርን፤ ጨፈራን ሳዕሳዲትን ይገብር ነበረ። ሓጀር ፍልጥቲ

እመንዝራ (ብዓረብኛ ሸርመጣ) እብ ማእኸሉም ኮይና እብ

ኩልጉል ሚዳ እናሳዕሳዲት ከቢቦም እንከለዉ

ሓጀር ሓጀር ሕጽብቲ ብሳሙና፤ ምሳኺ ሓዲሩ ለይቲ ጉይታና፤

ትልንቲ እይተረፈ እንከሎ ጉብጣና፤ ቀትሪ ከእ ሓጀር ምሳና፤

ሓጀር ሓጀር ጽብቐቲ ጥዕምቲ፤ ምሳኺ ሓዲሮም ግብጣን ምስ ትልንቲ፤

ሓጀር ሓጀር ሕልፍቲ ካብ እንስቲ፤ ሓጀር ምቅርቲ ጸብሒ መኳንንቲ፤

ምሳኺ ዝሓድር ሓንቲ ለይቲ፤ መንግስተ ሰማይ ዳርጋ ከም ዝእቲ።

እናበሉ እብ ማእኸል ሚዳ ከተማ ከረን ብቐትሪ ምድሪ ንይላ

ይተኸሉ ነበሩ። ደጊያት ባህታ ብዛዕባ ዘመቻ እቅርደት ጉዳይ እብ

ከረን ይርከቡ ነበሩ። ሞ እግረ መንገዶም ብገርሆም እዙይ ንይላ

እዙይ ገጢሙዎም፤ ከምኡ ውን ወረ ሓጀር ሰሚዖም ስለ ዝነበሩ

«እንስቲ እንታ ክንድዙይ ዘድንቁላን ዝደርፋላን ሓጀር ዝበልዋ

ከመይ ዝእመሰለት ኮይና ኢያ፤ ካብ ዓለማይ በሊጸ ኢያ!!! ብዓ

ይነይ ክርእያ» ኢሎም ዘምጽኦም መገዲ ገዲፎም፤ አልገሱ። ሞ፤

ብዙሕ ሰብ ከቢቡዋ ከም ሹም ንህቢ ዓሲሉዋ ገጸ ምርኣያ ሰኢኖም

ነበሩ። ሸሕ እኳ ነዊሕ ጉልበት እንተነበሩ፤ ሓደ ተኸታሊኦም

ሓሸከሮም መበረኺ መንውሒ ኪኾኖም ኢሉ ንኩሮኹረ እግሮም

ዝኸውን እምኒ እጸገዓሉም እሞ፤ ምስ ረኣይዎ ሓንቲ ቅርሺ ሃቡዋ።

ካብኡ ንንዩው ወዮም ከቢቦም ዝነበሩ ደረፍቲ፤ እንቲ ነጸላ

እምኒ/ቅርሺ ዝህቦ ሓጀር ዘርእዮኒ፤ ከምኡ ውን ካልእ ደርፊ

ደረፋላ ይበሃል። ሓጀር ሕፍረታ ጠቐሊላ ካብኡ አይሕለፍ

እናበለት፤ ሸኽር ሸኽርተት በለት። ደድሕሬኣ ከእ ብዙሓት

እመንዝራታት አብቁለት።

ሻለቃ ሃብቱ በዓል ማይሐ። ሻለቃ ሃብቱ ዝበሃሉ በዓል ማይሐ (መረታ ሰበኝ) በዓል 61 ግዳይ ውሩይ ጅግና ሰብአይ ነበሩ። ንኣብነት ኣደ ክንጠቅስ፣ መንግስቲ ጣልያን ንኢርትራ ዝኢ ጠቕሊሉ ሓዙ እንከሎ ጊዜ ግዝእት ኣከለጉዛይ ምሉእ ደጊያት ባህታ፣ 5ተ ዓመትን 4ተ ወርሕን ዝኣከል ኪገዝኡ እንከለዉ ግዜ፣ ኣያሎ ደቂ ጽንዓደግላ ምሳእም ክሳብ ኣባብ ዝተኸተልዎም ጀጋኑ ንሰጉይቲ ምስ ኣተዉ ኣብ አደራሽ ጥብሲ ጮማን ሚስን ምስ ተኸሰከሰ፣ ኣሻኸሮም ምስ ጸገቡን ምስ ሰተዩን በብኣደ እናተንሰኡ እናፈከሩ ድቃስ ምስ ከልእዎም ጊዜ «ኣነ ኣው ግምጁ ይኣኸለኩም» በልዎም። ቀጺሎም «እንተዘየሎ እቲይ በዓል ብዙሕ ሞያ ሃብቱ መረታይ ጸውዕዎ» ይብሉ እሞ፣ ሻለቃ ሃብቱ ምስ ፈከሩ ብድሕሬእም ዝፍከር የልቦን። ከማእም ዝበለ በዓል ብዙሕ ሞያ ጅግና ስለ ዘይነበረ፣ ንሶም ምስፈከሩ አደራሽ ዝግ ኢሉ ይሃድእ ነበረ።

ነገር ግን ኣደ መዓልቲ ኣብ አደራሽ ደገዝማቲ ሰባብሕቲ ተሓሪደን፣ ጥብስን ጮማን እንኪብላዕ ጊዜ፣ ቁሉው ስጋ እንኪዕደል ከለ፣ ዓደልቲ ዘይበሰለ ቀይሕ ስጋን (ብሩንዶ) ጨጉራን ኣዋዊሶም ቁልዮም ኪዕድሉ ከለዉ፣ ኣደ ተዓጣቂ ዓዳሊ ንሻለቃ ሃብቱ ስጋ ጨጉራ ዓደሎም። ንሶም ከእ ትቕብል ኣቢሎም ምስ ረኣይዎ ጊዜ «ኣነ ሃብቱ እነ ከም ባርያ ጨጉራ ኪዕደል ክበልዕ» ኢሎም ጉህዮም ኣዚኖም፣ እቲይ ዝተዓደልዎ ስጋ ጨጉራ ንባሩድ ዝተባህለ ባርያእም እንካ ስጋ ኢሎም ሃቡዎ። ንሱ ድማ «ከማእሱ እኒሂ እንዶ ድኣ ብቕድሚኹም ተዓዲላ» በሎም። ብድሕሪ ዙይ ሻለቃ ሃብቱ ቀስ ኢሎም «ኣንቲማት ሰማዕቲ ረኣይቲ ሰባት፣ ኣንታ እዚኣቶም ጉትነት ኣበይ ይፈልጥዎ እቲ ኣደ ባህታ እቲ ካልኣዩ ሰንጋል፣ ንሳቶም ዓሶት ዓባዑር፣ ሰማቶም ስም ኣባዑር» ኢሎም ተዛረቡ። ባሻይ በርሂ ዝተባህለ በዓል ተውሮ (መረታ ሰበኝ) ኣብ ጥቓእም ጸኒሑ ሰሚዕዎም ከብቅዕ፣ ናብ ደገዝማቲ ከይዱ ጉይታይ ደገዝማቲ ሻለቃ ሃብቱ ወዲ ኣውቦይ ዝበለኩም ክነግረኩም ኢሉ፣ ቃል ንቓሉ ነገሮም እሞ፣ ደገዝማቲ ከእ መቸም ብኣደ ወገን በዓል ዓቢይ ትዕግስቲ ብምዃኖም ኣጸዊዮም ብህድኣት ብዝመልእ ቃል «ኣንታ ሃብቱየ ንሕና እሞ እንታይ ዘይገበርና፣ ኣሰለፍቲ ዓደልቲ ስጋ እንዳኣሎም ተጋግዮም በዲሎምና» ብማለት ጣዕሚ ላዛ ዘለዎ መልሲ ሃቡዎም ይበሃል።

ሻለቃ ሃብቱ (ታሪኹም ተመልከት) ኩናት ኣላይ ምስ ፈረሰ፣ ከም ኩሉ ሰቦም ንትግራይ ተሰዱ። ከም ገሊኣቶም ብጸቶም

የዓይኖቼ ከዕለተመልሱ ገጽ ጣልያን አየርላንድ፣ ክልተ ስጋ አየብልሜ
ክላላም አብ እንትጨው (ትግራይ ሞቱ) ።

አይተ ተስፋ ወዲ ከንቲባ ፈቶ። አይተ ተስፋ ወዲ ከንቲባ ፈቶ በዓል ሔቦ (ሰዶሕ ጽንዓደግለ) ፈታዊኦም ንደገዝማቲ ነበሩ። ሞላደ ጊዜ ካብ ናይ ሓጎስ ልቢ ደስታ ዝተላዕለ ኣውሎ ኪገጥሙ ጀመሩ። ነገር ግን ምንም እኳ እንተደለዩ እንተተመነዩ ምክኣል ስኢኖምዎ ድንግርግር በሉ። ደገዝማቲ ከኣ ዘይክእሉቶም ዘይተውህቦኦም ምዃኑ ተዓዚቦም «ክላ ግደፍ፣ ሔቦስ ምክሩ እምበር ማሰስ ኣይገንዘብኩምን» በልዎም። ደገዝማቲ ተመሊሶም ከኣ ናይ ልቦም ዘሎ ፈሊጦም መሊኦም ኣብ ክንዳኦም ገጠሙ።

ወዲ ሓጎስ ንጉሰይ፣

ንጉሰይ ወዲ ዓንዱ ንጉሰይ ንጉሰይ፣

ንገሊኦም ሕማም፣ ንዓይ ፈውሰይ፣

ንገሊኦም ጸብኢ፣ ንዓይ ቀሸይ፣

ንገሊኦም ረሃብ፣ ንዓይ ቅርሸይ፤

እኳዶ ኣይትብለንን ኣንታ በልዎም ይበሃል።

ምዕራፍ 37

እብ አደራሽ ደገዝማቲ ባልሳይ።

ሽለቃ ገብረ በዓል ዓዲ ቀሪጫ። ሓደ ጊዜ እብ አደራሽ
ደገዝማቲ ተበሊዑ ተሰትዩ ነበረ፣ ሞ፣ ሓደ ጽንዓደግለታይ ተንሲኡ፣
ዋይታ ሃብኒ ጉይታይ ከጸወት በሎም፣ ሞ ደገዝማቲ ከእ ነገራቱ
ከለው ተጓዢዎም ግድዓት ከይተምጽአልና ሰቅ በል በልዎ። ንሱ ግን
ገደቲ ጉዛይ አብኡ ዝነበሩ እናሸምጠጠ ከምዙይ ኢሉ አውሎ በለ።
ኣንታ እዞም ደገዛይ ከንደይ ይብልጹ፣
ኣካይ ለቪካዮም አይለምጹ፣
ግሰ አሰቲካዮም ዘይለምጹ፣
ኩልታቲ ዝቐለዎም ከም ምጹ፣
ሰራሕም ዝነኝ ከም እናጹ።
በሎም። ሽቃ ገብረ ዝተባህለ በዓል ዓዲ ቀሪጫ አብኡ ጸኒሑ ሰሚዑ
ማልሳኡ ኪህብ አውሎ በለ።
ኣንታ ወዲ ሓጎስ እንበሳ ዝገንሖ፣
ኣንታ ወዲ ዓንዱ ንነበሪ ዝገንሖ፣
ኣንታይ ዘይዛረብ ዝመለኽ፣
ብኣኹም ጠፋእና ወግሖ ጸብሖ፣
ቀሃይሙ ዝነበርኩም ብስሪ ዘንውሖ፣
ቀግዞኡ ዝነበርኩም ብኾረሻ ዘቐሖ፣
ኣንታ ወዲ ሓጎስ ቃንዳ ለኽ፣
ኣይራሽኩም በዓቲ እንዳ ጊሖ፣
ዘኹም ዘሓጊ ምስተዘግሖ፣
ብሖሪ ዝዓድኹም ዕቡድ ገንሖ፣
ሰራካ ዘይብልኩም መኽደን ግልሖ፣
ክረእየካ አለኹ አዋሕዊሖ፣
ሰራካ ዘይብሎም እወ፣
መኸደን ግልሖ፣
መኸደን ግልሖ፣
መኸደን ግልሖ፣
ኣናበሉ እብ ማእኸል አደራሽ ተሰራሰሩ። ድሕሪ ዙይ ደገዝማቲ
ዘኸበይ አደራሪ ሰሚዖም ሓዚኖም ከብቅዑ ባዕሎም አውሎ በሉ።
ዓዲ ቀሪጫ ዓድኻ አብቲ ኩዶ፣
ብረኪቶ ዓድኻ አብቲ ኩዶ፣
ዓዲኩታ ዓድኻ አብቲ ኩዶ፣
መንደፈራ ዓድኻ አብቲ ኩዶ፣
መርፍእ ሂቡ ቃፍላይ ዝወለደ፣
ኣብዘይ ዓዱ ማሰ መን አልመደ፣ መን አልመደ፣
መን አልመደ በልናካ እሻይ በልዎ።

መንግስቲ ጣልያን ቅድም ንደገዝማቲ ብዙሕ ይእምንዎም ከም ዝበሩ፡

መንግስቲ ጣልያን ባህታን ሓገዕስ ሓሶት ኣይጠልመናን ኢኣ፤ ከመይ እንካብ ኣብ በረኻ ንብረትን ሰደትን ናብ ግዝኣትን ናብ ክብረትን ኣብጸሕናዮ፤ ምስ ተጋሩ ከይፋቐር ድማ ቀታል ፊታውራሪ እምባዩ ቀታል ዘርኢ ንጉስ ብምዃኑ፤ ሰብ ደም ኢያቶም እናበሉ ይናገሩን ይጽሕፉን ነበሩ። ዝኾነ ኮይኑ ግን እምነቶም ምልሉእ ዘይኮነስ ማንታ ነበረ። ምክንያቱ ከኣ 'ባህታ' በቲይ ሓደ ወገን ሃይማኖቱ ካቶሊክ ብምዃኑ፤ ምስ ደቂ ብጽኣ ኣቡነ (ድሓር ቅዱስ) ያዕቆብ፤ ፈረንሳውያን ሚስቱን ላዛሪስት ብምፍቃሩ ብልሓት ፈረንጅን ተንኮልን ጣልያንን ፈረንሳውያን ይነግርዎ የረድእዎ ይኾኑ፤ መንገዲ ነጻነት ይመኽርዎ ይመርሕዎ ይኾኑ እናበሉ መ/ጣልያን ኣብ ልዕሊ ፈረንሳውያን ካህናት ካብ ምጥርጣር ኣይተረፉን።

ሓደ ጊዜ ሓደ ዓቢይ መኰንን (ኣፌሰር) በዓል ስልጣን ከምዙይ ኢሉ ሓተቶም «በል እስኪ ደገዝማቲ፤ ንሕና መንግስቲ ጣልያን ንምሉእ ኢትዮጵያ ፈጸምና ንምሓዝ ከመይ ዝበለ ኣካይዳን ብልሓትን ምግባር የድልየና?» በሎም። ንሶም ከኣ ብፍጹም እምነቶም ግርህነቶም ተጸጊዖም «ጣልያን ጸዓዳ ዝኾናትኩም ምእንቲ ከይትረኣዩ፤ ከይትፍለጡ፤ ብድሕሪት ደጅን ተሰሊፍኩም ንዓና ንጸለምቲ ደቂ ዓዲ ዝኾና ብቕድሚት ኣምሪሕኩም ሰልፍናን መንገድናን ኣስርናን እናተኸተልኩም እንተድኣ ተዋጊእኩም ከትሰፅሩን ሓሳባት ልብኹም ከትፍጽሙን ዝከኣለኩም ኮይኑ ይርኣዩኒ፤ ይስምዓኒ» ኢሉም ዝመለሱሉም መልስን ምኽርን ሃቡዎ።

እዙይ ምኽሪ እዙይ ናይ ጣልያን ጠቕሚ ወይ ጉድኣት ኪኸውን ዝኸለል ኢዩ። ምክንያቱ ከኣ እቶም ጸለምቲ ዝኾንና ብረት ምሉእ ዘይጉዳል ኣዕጢቐና ንቕድሚት ኣሕልፋና፤ መዝሓል ጥይት ከንኸውን መበሊኦም ከስ፤ መራሕቲ ተመሲልና ምሉእ ዕጥቂ ሒዝና ንሰለፍ'ሞ ካብኡ ንደሓር ናብ ሰራዊት ንጉስ ምስቶም ዝኸማና ጸለምቲ ንሕወስ ማለቶም ከይኮነ ኣይተርፍን።

እቲይ ካልኣ ኮነ ብዘይካ ሓደ ኣምላኽ ሓሳብም ዚፈልጥ የልቦን እሞ ኣብ ቀንዲ ጉዳይና ክንምለስ፤ እቲይ ናይ ፖለቲካ ላዕለዊ ውክልን ጣልያን፤ ደገዝማቲ ዝሃቡዎ ምኽሪ ቅዱስ ሓቀኛ ኮይኑ ስለ ዝተራእዩ «ረሲደንተ ትልንቲ ሳንጉኑቲ ሰኣን ክእለቲ ኢዩ ዝተጋዢ እምበር ባህታን ሓገዕስ ኣይጠለመን ከምዙይ ዝእመስለ ጠቕሚ ምኽሪ መንገዲ እኪ ነገሩኒ ሂቡኒ ነበረ» እናበለ፤ እብ ጉባኢ፤ ኣብ እኩባት ሰባት ዘለዉዎ ሰፍራ ብጋህዲ ብግልጺ የድግም ከምዝበረ ሻቡ ቱርጃማናት ዝበሩ የዘንትዉ።

ብደ ጊዜ እንካብ ዓዲ ጣልያን ደፑታቲ (ናይ ባይቶ ኣባላት) ዝተባህሉ ዓበይቲ ሰብ ስልጣን ደቂ ኢጣልያ ናይ ህዝብናን ሃዘናን ልማድን ባህልን ኩነታትን ኪዕዘቡን ኪምርምሩን እንካብ ሃዘናም ንምጽዋዕ ኣተዉ።

ኩሉ ግዝኣቶም ዝኾነ ነገር ዘይሮም ርእዮም ተዓዚቦም ከብቐቡ፤ ኣብ መልሲ እግሮም ምስቲይ ሻቡ ጊዜ ናይ ኤርትራ ተብርሃቶሪ (ጠቕላሊ ገዛኢ) ዝነበረ ተራኽቡ። ቅድሚ ምስገባቶም ከምዘይ በልዎ«ነዛ ሎሚ ሒዝና ዘሎና (ኤርትራ) ሕዳሳ መራት ጥራይ ሒዝና ምጽናሕ ምዕጋስ ጊዜ ምጽባይ፣ ዶ ዶሕሸና ወይስ ዝከኣለና ሰራዊት እኹቲትና ደቂ ነገርን ደቂ ዓባይ ኢጣልያን ኣኪብና ንኹላ ኢትዮጵያ ብምሉእ ጠቕሊልና ንምሓዝ ተቐይሚት ምድፋእ ምቕጻል ምበልጸና፣ እየናይ ዶሕሸና» ተበሃላሎም ተማኸሩ።

እንካብ ዝተዛረቡሉን ዝመኽሩሉን ነገራት ንኣብነት ክንጠቅስ፡- ኣደ ካብኣቶም እንካብቶም ኣባላት ባይቶ ከኣ «እወ ብዙሕ ሰራዊት እንካብ ነገርና ኣምጺእና ኣብዙይ ዘለዉ ደቀባት እኹቲትና ወሲኽና ተኣተዮጵያ ብምልኣታ ፈጺምና ሕጂ ንምሓዝ ይበልጸና፤ ነገር ግን ካም እንካብ ነገርና እንምጽእም እንእክቦም፣ ኣብ ኤርትራ እንሰብሰቦም ብዙሓት ሰራዊትና ወተሃደራትና ዝኣኸላ ኣመንዝራታት (ዘራመጥ) ምቕራብ ብህጹጽ ብዝቐልጠፈ ጊዜ ዘድልየና ምዃኑ ኣቐዲምና ምፍላጥ ኣሎና። ቤት መለኮት (መለኮብ ሸራመጥ CASINO) ምቀቓም ኣድላዪ ስለ ዝኾነ ካም ደቂ ሓዋን ካበይ ካምጽኣየን? እስኪ ንሕሰበሉ» በለ። ኣደ ካብኣቶም ተቐቢሉ ከኣ «እወ ሓቂ ኢዩ ካም ሒዝናዮም ዝኢእናዮም ዘሎና ሕዝቢ ኤርትራ እንካብ ኣደ ሰድራ ቤት (FAMILY) ብኪደረ (ሸማግሊታት ደቂ ዓ ዲ) ኣበልልና፣ ሓሓደ ወድን ሓሓንቲ ጓልን ሃቡና ንበሎም እሞ ምስ ሃቡና ጊዜ መመሪጽና ንወዲ ተባዕታይ ዝኾነ ከም ባሽቡዙቕ ዓ ሰከር ወተሃደር ንኹተቦ፣ ነተን ደቂ ኣንስትዮ ዝኾና ግን ከም ሕማድ ኢወሮጳ /ክሮቸሮላ/ ቀይሕ መስቀል፣ ሓክምቲ፣ ኣለይቲ ሕመማት፣ ነርሲን ኮይናተን ከምዘገልግላ ከምዝጥቀማ ኪመሃራ ኢልና ንቀበል እሞ ዝሓሰብናዮ ባዕልና ንፍጽም» ኢሉ ምኽሪ ሃቦም።

ናይ ኤርትራ ጠቕላሊ ኣመሓዳሪ (ጐብርናቶሪ) እዙይ ኩሉ ምኽርታት ካልእ ከምኡ ዝኣመሰለ ርእይቶታትን ምስ ሰምዒ «ኣሳባትኩም እወ ጽቡቕ ነይሩ እንተኾነ ግን እንካብ ኣዕለዎት ዘማምንቲ ምስልኒታት ዘለዉ ክርስትያን ህዝቢ ዳርጋ ኩሎም

መንፈሱም ምስ ንጉሰ ሓበሻ ስለዝኾነ ንሓሳብና ዝቐበሎ ፈጸመ፡
 እይርኩበን ኢዩ። እንተኾነ ኣደም በይ ዝተባህለ ንኹሎም ሹማምንቲ
 ክርስትያኖም ይኹን ኣስላሞም ባህሪኦም ጠባዮም ዝፈልጥ ዓቢይ ሰብ
 ናትና ተአማኒ ኢዩ፡ ሞ ንሱ ይተሓተት» ዝብል መልሲ ሃባቶም።
 ኣደም በይ ብልሂ ክኢላ ኣብ ርእሲ ምዃኑ እመኖም
 ነበረ፡ ሞ ተጸዊዑ መጺኡ ቀሪቡ ሓሳባቶም ከሉ ተዓዚቡ «ሕራይ
 ከምቲ ድላይኩም እንካብ ምብራቕ ንምዕራብ ንኺድ፡ ንኹሎም
 ሹማምንቲ ሓቢርና ንሕተቶም ንመርምሮም። ንኹሎም ኣስላም
 ሰቢኻ ኣረዲኤ ሕራይ ከብሎም ይኸኣል ኢዩ፤ ክርስትያን ዝኾኑ
 እውን ሕራይ ከየበልኩምም ኣይተርፍን። እንተኾነ እንካብ ክርስትያን
 ወገን ባህታ ወዲ ሓገሥ ድኣ እንድዒ ከይኣበየኒ እፈርሕ ኢዩ
 እምበር፡ ንኢያሎ ዝተረፉ ሹማምንቲ ክሰታን እውን ሕራይ
 ከምዘበላላኩም ተስፋ ኣለ። ርግጸኛ ካኣ ኢዩ» ኢሉ ሓሳባቲ
 ገለጸሎም።

ምዕራፍ 40

ሓደ ፖለቲካ ጣልያን ደጋያት ባህታን።

ሓደ ናይ ፖለቲካ ላዕለዋይ መኰንን፣ ምስ ናይ ባይቶ ላዕለዎት ሰብ-ስልጣንን፣ ዝኸኑን ሓቢራቶም ንሰንይቲ ናብ ደጋያት ባህታ ኩዩ። ብዛዕባ ናይ ወድን ጓልን መልማም ምውጻእ ተግዘር ስራሕ ኩሉ ብሰፊሑ ብዙሕ ተመኺሩ ተጥላንቲቶኡ ዝነበረ ናይ ፖለቲካ መኰንን፣ ኣብ ቅድሚ ደ/ባህታ ምስ ብጾቲ ምስ ቀሪቡ ብረቲቶ ዋዚማ፣ ብኣዚርካ ምስጢር ዘረባኡ ጀመረ። «ስማዕ ደገዝማቲ፣ ንሰኻን ስድራኻን ከብትኻን ጥሪትኻን እንካብ ዶግዓ ንቐላ፣ ካብ ሓደ በረኻ ናብ ሓደ ከተንከርትት፣ ብገዛእ ዓድኻ መሬታካ ርስትኻ ለቂቓካ ተሰዲድካ፣ ምስ ሱር ኣራዊት ተጸምቢርካ ትቐመጥ ከምዝነበርካ ዘይከሓድ ኢዩ። ሎሚ ግን ኣኸዩ ሳላ ርሑስን ሓያልን መንግስቲ ጣልያን፣ እንካብ ከም ኣራዊት ኣብ ብረኻ ናብ ገዛኻ ዓድኻ፣ እንካብ በዓቲ ናብ ኣዳራሽ፣ ኣኸዩብ ቊርን ኣሰሓይታን ናብ ማመቓ፣ ካብ ውርደት ናብ ክብርታ፣ ካብ ጥሚት ናብ ራህዋ፣ ካብ ጸልማት ናብ ብርሃን መዛቲ፣ በጺሕካ፣ ሸይምና፣ ሸሊምና፣ ግዝእት ምሉእ ኣከለገዛይ ዘባህካ፣ ከም ሹም ዓጋመ ወልዱ ሓደ መስፍን ገቢርናካ፣ ድላይካ ኩሉ ፈጸምናልካ፣ ኣስሚርናልካ ኢና፣ ሞ፣ ድላይ መንግስትና ከኣ ንሰኻ ከትፍጽም ከተስምር ኣለካ። ኣዙይ ከኣ ከምዙይ ዝበል ኢዩ። ኣኸዩብ ወረዳታት ግዝእትካ ኩሉ፣ እንካብ ሓደ ስድራቤት ሓሓደ ወድን ሓሓንቲ ጓልን ብሸማግለታት ዓዲ ብኳደረታት ኣዋጺእኻ ዘበኻ፣ ሞ፣ ዓድና ዓዲ ጣልያን ወሲድና ሃገር ኣዚርና፣ ኣርኢና፣ ኣሰላጢንና ኣምሂርና፣ ንህዝቦም ዓይኒ ከኸፍቱ ኬስተምህሩ፣ ንዓደም ክንመልሳቶም ኢና፣ ካልእ እንገብሮም ነገር ሓንቲ የብልናን፣ ሰብየትን ሓይሊ ዓድናን ጥራይ ከነርእዮም ኢና፣ ቈጺርካ ሃበና፣ ቈጺርና ከንህበካ ኢና። ካልኣት ሹማምንቲ ኤርትራ፣ ክርስትያናም ይኹን እስላምም ኩሉም ሕራይ ውሰዱ ንህበኩም ኢሎም ፈቐዶምልናስ ድሮ እኳ ብመልማል ኣዋጺእም ይህቡና ኣለዉ።» ኢሉ፣ ብዘወርዋራን ልዝብ ቃልን ንደገዝማቲ ኣነጋገሮም።

መቐም ደገዝማቲ ንኸምዙይ ዝኣመሰለ መልሲ ንምሃብ ርቡጽ ዘበሉኹ ኣይነበሩን። ናይ ሃገሮም ህዝቦም ሓሳብን ተገዳስን ኢዮም ዘነበሩ። ዘረባኡ ከየቋረጽዎ፣ ንሱ እንኪልፍልፍ ብትዕግስቲ ሰሚዖምም ከብቅዑ፤ «ኣነ ባህታ ኣነ፣ ብህይወተይ እንከለኹ ንዓደቦይ ወድን ጓልን ግብረ ሃቡ ገብሩ ኢሉ ኣይዛረብን» ኢሎም ሓጺርን ቈራዩን ደረቓን ሓጺር መልሲ ቃል ሃቡዎ።

ወዮ ናይ ፖለቲካ ላዕለዋይ መኰንን፣ ኣዘራርባኡ ኣንደበቱ ኣሃለዋወጥላ፣ ብዙሕን ነዊሕን ነገር ተናገሮም፣ ምክሪ ኣምሲሉ ተዛረቦም፣ እናቀባጠረ ለመኖም፣ ንሶም ግን ብዘይ ፍርሓትን

ውልውልን ከማናተዉ፣ ቃለይ ሓንቲ ኢያ አይልውጣን ኢሎም ብቐርጺ ቻል አቐበጽዎ።

ድሕሪ እዙይ ላዕለዋይ ፖለቲካዊ መኩንን ጣልያን ከአ፣ ናይ ልምዲ ሃገር አጸቢቹ ዝፈልጥን ዘጽንዐ ሰብን ሰለገዘበረ፣ ካልእ ብልሓት ካልእ መንገዲ መሃዘ እሞ፣ ኣብ ርእሲ ሓርቕቲን ኣንጸርጽሮቲን ሚላ ብምጽጋዕ፣ ግብረኛም ሓቲቲ ንሹማምንቶም ኣኪቡ አጸዊዑ ኩበቅዕ፣ ናብ ሰበይቶም ናብ ወይዘሮ ንግሳ ሓለፈ።

ፖለቲካዊ መኩንን ጣልያን ምስ ብጽቲ ከአ፣ ኣብ ቅድሚ ሹማምንትን ወ/ሮ ንግሳን እንደገና ሰብኩቲ ብምልፍላፍን ብምቕጻልን ጥራሕ ኢዱ ብዘይ ዘሕጉሰ መልሲ ምእንቲ ከይምለስ ስለ ዝሓፈረ፣ «መንግስቲ ጣልያን ከምዙይ ዝሓመሰሰ ሓሳባት ኣሎዎ፤ ንደገዝማቲ ለሚነዮ ኣብዩኒ ኢዩ፣ ምእንቲ ጥቕሚ ኩሉኹም ሃዩ እስኪ ንሰኻትኩም ኣብ እግሩ ወዲቑኩም እጸቢቑኩም ለምንዎ? ሰቡ፣ ሲጋሉ፣ ኢኻትኩም፣ ናቲ ሹመትን ክብረትን ናይ ኩልኻትኩም ኢዩ። ካልእት ኣውራጃታት ሹማምንቲ ኩሉም ሕራይ ንህብ ኢላቶም ድሮ እኪ ዝበዝሑ የቕርቡልና ኣለዉ፤ ናይ ባህታ ጥራይ ኢዩ ተረፋና፣ ስለዚ ሹመትኩምን ክብረትኩምን ከይጠፍላኩም ንርእሰኻትኩም እውን ከይትጠፍሉ መጻእ ዕድልኩም ከይነጽጉ ደሓር ከይትጠዓሱ፣ ሔዚ ተጠንቀቂ፤ ዳሕራይ መዓልቲ ንድሕሪ ማይ ናብ በዓቲ ኮይንኩም ተጣዲሰኩም ኣይክትረኹብኩምን ኢኻትኩም፣ ኣብ ሰደትኩም ከይትምለሱ፣ ሓንቲ መዓልቲ እንተተጋገዩ፣ ዓመት ምሉእ ተጣዲሶም ይበኹዩ ዝተባህለ ምስሳ ከይበጽሓኩም» እናበሉ፣ ንሹማምንትን ንወ/ንግሳን ባላን ጢላን ዝኾነ ዝኾነ ሰብኩቲ ተዛረባቶም።

በዙይ ዝሰምዕዋቶ ሰብኩትን ዘረባን፣ ሰበይቶምን ሹማምንቶምን ሰንቢዶም ደንጊጾም ዝሓል ረሃጽ ርሂጾም፣ ናብ ደገዝማቲ ተረቦም፣ «ጉይታይ፣ ኩሉ ሃገር እሺ ሕራይ ንህቦም፣ ወድን ዓልን ንውፍዮሎም ኢሉሰ፣ ከመይ ነገር ንሕና ንበይንና ንኣብዮም ድሓር ዝገደደ ሳዕቢን ከይመጽእና፣ ከሉግዳ ከም ሰብኩም፣ ከም ሃገርኩም፣ ከም ብጽትኩም ሕራይ ንህብ በልዎ፤ ኣውራጃ ኣ/ጉዛይ፣ ዶ ካብ ካልእት ኣውራጃታት በሊጽና» ኢሎም ብግንባሮም ተደፈኦም፣ ኣብ እግሮም ወዲቑም ለመንዎም። ሰበይቶም እውን ላዕለዋይ ክኣንን ኣውጺኢን «ከደኑኒ» ኢለን ለመናኦም ይበሃል። ደገዝማቲ ፈለማ ሕራይ «ተንሰኡ» በልዎም፣ ድሓር ነገራቲ ገልቢጦም ግምጢሎም «እምበኣርከሰ ኣነ'ውን ከማኻትኩም ኣብ ሰድራ ኢዩ፣ ካብኻትኩም ኣይበልጽን ኢዩ፣ ምስ ደቅኹም ደቀይ ከሕውሰ ክሰድድ ግቡአይ ኢዩ፤ ግቡአይ ብምፍጻም ከኣ ኣነ እንካብ ህዝበይ ኣይበልጽን ኢዩ፣ ስለዚ እኒህ ገብረመድህን ወደይን ለተኢየሱስ ዓለይን ንቐድሞ ኣነ ይህብ የወፊ ኣሎኹ» ኢሎም ቐርጺ ቻል

ምስ ተዛረቡ ጊዜ፡ ወ/ሮ ንግሳ ንልባህታ ሰበይቶም ብወገንን ስም ደቀን ምስተላዕለ ደንጊጸን ሃኒመን ንደገ ወጽኦ።

ላዕለዋይ ፖለቲከኛ መኰንን ጣልያን ብኣስተርጓሚኡ ኣቢሉ ኩሉ ዝዘረብ ዝነበረ ፈሊጡ ነበረ፡ ሞ፡ ኣስተርጓሚኡ (ትርጁማኑ) ኣኹቲሉ ደድሕሪኣን ሰዓቡ ንደገ ወጽኦ እሞ «እንኩስ ንሰብኣይኪ ጥራይ ድኣ ሕራይ ኣብልዮ እምበር ናይ ክልቲኣም ደቅኸሰ ኣይትፍርሒ ባዕለይ ኣለኹዎ፤ ኣይ ብልሓት ክገብረሉም ኢየ» እናበለ ናይ መታለሊ መጽናንዒ ቃል ተዛረበን።

ንሰን ግን «ልቢ ሰብኣየይ ባዕለይ ኣኣ ኢየ ዝፈልጠ፡ ንደቀይ መጀመሪያ ቅድሚ ሃገር ኣሕሊፎም ከምዘወፍድዎም እፈልጥ ርግጽኝን ኢየ» ኢለን ምስ ኣቕበጽኦ፡ ፖለቲከኛ መኰንን ጣልያን እንኳብ ኩሉም ተሰፋ ሰኢኑ መጓንጣኡ ፋሪሩ፡ ገጹ ብንህን ሕርቃንን ዝእክል መዓልቲ ዝሓለፈ ጸብሒ ኣቡን መሲሉ ብዝመጽእ መገዲ ሓሳባቲ ከየሰለጠ፡ ከየቃንዒ ንምጽዋዕ ተመልሰ ይበሃል።

ዘብ መፈት ኣገግጽ፡
ኣኣ ምዃንቲ ኪሰግ፡
የሰ ዘኣኣ እኣ፡
የሰ፡ ሕዝቢኡ ሕዝቢ
ወግጽ፡ ወግጽ፡ ሕዝቢ
ወግጽ፡ ወግጽ፡ ሕዝቢ
ወግጽ፡ ወግጽ፡ ሕዝቢ

ምዕራፍ 41

ናይ ደጊያት ባህታ ሰፊይቲ ክዳን

ደጊያት ባህታ ሓጎስ ሰፊይቲ ክዳውንቶም ዝነበሩ፡ ክልተ ኢያቶም፡ ንሓቶም ከኣ እዞም ኣብዙይ ታሕቲ ዝስዕቡ ኢዮም።

1. ኣይተ መስመር ዝበሃሉ በዓል ማዕረባ (ኣደግቲ) እንካብ ዓሌት ጋቡል፣ ናይ ደገዝማትን ሹማምንቶምን ሰፋይ ስረን እጂጠባብን ነበሩ። ብሻቡ ጊዜ፣ ኪኣላታት ወሓለታት ሰፊይቲ ክዳን ንምርካቦም ከም ዕጹብ ነበረ።

2. በጅሮንድ ጉባ ዝበሃሉ በዓል ዓድዋ (ትግራይ) ኣው በጅሮንድ ወልድሩፋኤል ነበሩ። በጅሮንድ ጉባ ሰብኣይ ወይዘሮ ደመቀሽ ኣትኖኢን ንወይዘሮ ዋጋዬ (ዓድዋ) ምራጭ፡ (ውርይቲ ፍልጥቲ ኮማሪት ኣስመራ ዝነበራ) ነበሩ።

ኣዝ/ጉሚ ግርመ ኣብ ዓድዋ ብስራሕ መንግስቲ ማልያን እንካብ ፩፱፻፱ ዓ.ም ክሳብ ፩፱፻፳ ዓ.ም (1912-1919) ኪቐመጡ እንከለዉ ጊዜ፣ ባዕለን ወ/ሮ ደመቀሽ ሰበይቲ በጅሮንድ ጉባ ብቻለን ነዙይ ዛንታ ኣዘንተዋለሎም።

ምዕራፍ 42

መሬት ኮንቸሲዮን ኮን

መንግስቲ ጣልያን ንመሬት ደቀባት ኮንቸሲዮን ገበፎ።

መቐም ከምቲይ እኒ እኒ እንካብ ፩፻፳፮ ዓ.ም ክሳብ ፩፻፴፮ ዓ.ም (1933-1938) ኣብ ቤት ትምህርቲ 'ቪቶርዮ ኤማኑኤል' ኣብ ኣስመራ ዝተመሃርኩዎ፡ ስፍሓት ሃገር ምሉእ ኢጣልያ ከፊት ኤርትራን ትግራይን እኒ ኣይኣክልን ኢዩ ስፍሓት ኤርትራ፤ ከምቲ ጽሑፍ ዝብሎ 119.000 ሜትር ትርቢዒት ኢዩ፤ ህዝቡ ዓፄ ኣይ ሚልዮን ጥራሕ ይበሃል። ስፍሓት ሃገር ኢጣልያ ኣብ ተርቢዕት ክኸውን ኣንከሎ፤ ህዝቡ ካብ 50 ሚልዮን ንላዕሊ ኢዩ። ስለዚ ህዝቢ ጣልያን ከም ስፍሓት መሬቱ መጠን እንተ ኢመዘበካዮ ኣዘዩ ብዙሕ ኢዩ። ከም ኣናጽ ከም ፍልሐ ኢዮም ዘፍልሓሉ እሞ መሬቶም ብጣዕሚ ስለዝጸበም ንዓዲ እንግሊዝ ንዓዲ ዩፒመን፤ ንዓዲ ኣመሪካ ኣፍርቃን ካልኣት ኣህጉር ኢውሮጳን ኢስያን ከኣል ዓለምን ከም ኣረስቶት ነደቕቲ ናይ ማዕድናት ምውጻእ ዕ ልቲቲ ስራሕተኛታት ናይ ባቡር ምድርን ባሕርን መገልገልቲ ጸረግቲ ባልኢ ዝይተረፉ እናኾኑ ይሰደዱ ነበሩ። ክሳብ ሎሚ'ውን ኣይተረፈን። ነቲይ ሰደት ሻቡ ዚረክብ ኣኒ ዕድለኛ ነበረ።

ስለዚ ኣብ ቀንዲ ነገርና ክንምለስ ጣልያን እቲይ ክፋእ ነብሞን ኣሳቦምን ዋና ዓላማኦምን ከስ መሬት ኤርትራን ኢትዮጵያን ኣብብ ርስተኛታት ደቀባት እናነጠቐ እናሕደጉ ነቲይ ናይ ህዝቢ መሬት ኣናመጾቐሉ ነቶም ሰደት ዝሰኣኑ ንደቂ ዓይም ካብ ኢጣልያ ኣናመጽኦ 'ኮንቸሲዮን' እናበሉ መሬት ንምዕዳልን ምውራርን ስለ ዘበኒ ሞያ ዓላምኦም እኒ መዓል 'ባርን ፍራንክቲ' ዝተባህሉ ርሳባትን መራሕትን ናይ ማሕረስ መሳርሕታትን ካብ ሃገሩ ኣምጺኡ ኣብ ጉልጉል ኣመስ(ጉራዕ) ኣብ ማይ ዓይኒ (እገላ ኣጺን) ኣብ ኮይረላሲ (ተኸላ ሰራዩ) ወዘተ. ኣብ ኣያሎ ልሙዕ ስፍራታት ከም' ኢስፐሪመንታል' (ናይ መሬት ምርመራ መደበር) እናበለ ኣወሓቲ ዝበቐሎ ዝኾነ መሬት ከሉ እናመርመረን እናመረጸን፤ ነቶም ካብ ኢጣልያ ዘምጽእዎም ድኻታት ኣረስቶት ደቂ ዓይምን ሞላንቲ ብጥሚት ከይሞቱ 'ኮንቸሲዮን' ብዝብል ጉልባብ ስም ዝሰጠ ዝረፈ ርስቲ መሬት እንዳማቲ እናማሰሐ እናልገሰ ደቀባት ኣናጥመዮ፤ ደቂ ዓዱ ምእንቲ ኪጸግቡ እግሪ የተኸኸሎምን መነባብሮ ኣናሃበ ዘድሊ ኣገዝ ከሉ እናወፈየ የመሓድሮም ነበረ እሞ፤ ደጊያት ብዚታ እዙይ ከሉ ብምርኣዮም ብርቱኦ ኣዘንን ዓህን፤ ፍቕሪ ሃዘምን ህዝቦም ውሽጢ ውሽጢ ሰራቱ ኣደሮም።

መንግስቲ ጣልያን በቲይ ጊዜ እቲይ ዔራ ግዝኣትና ኢዩ መን ከይደፍረና ከይጸረረና ከይጸብእና፤ ህዝቡን መሬቱን ናህና ኢዩ፤ ከም ጠለ-በጊዕ ክንሸጦ ክንልውጦን ክንዕድሎን ከነማስሐን

ስልጣንና፣ ዶ አይኮነን ዝብል ሳጥናኤላዊ መንፈስ ስለ ዝሓደሮም ረሲደንትታት (ናይ ኣውራጃ ወረዳ ገዛእቲ) ዝተባህሉ ምስቶም ፈላጣት ኤክስፐርት ሰብ መዚ ዝኾኑ ሃገር ሃሃገር እናፆዱ እናዞሩ መሬት ይድህስሱ፣ ሞ ፅሙር ለምለም ሰብ ዘይረኽቡሉ ቦታ (ሰብ ኣብ ዓዲ ኢዩ፣ ምበር ከም ኣራዊት ኣብ በረኻ ኣይኮነን) ከብቲ ዝጥቀማሉ ኣትክልትን ኣግራብን ኣእዋምን ዝፈረየሉ ቦታ ሰብ ዘይነብሮ ሰብ ዘይብሉ ቦታ ዋና ዘይብሉ መሬት ኢዩ ዝቕጽር ዝብል ሽፋን ሸፈጣዊ መንገዲ ብልሓት ብምፍጣር 'ዶማኒያል' ዴሳ እናገበረ እናኣወጀ ንደቂ ዓዲ ንጣልያን እቲይ መሬት ይዕድልዎ ነበሩ እምበር ንወዲ ዓዲ ንበዓል መሬትን እንኳን ከካፍልዎ ኣየጫንዎዎን እኳ ድኣ ነበሩ።

ሓደ ርስቲ ርስቲ ኣቡኡ፣ መሬት መሬት ኣቡኡ ዝተሓድገ ዝተቐምዔ ድኻ ሰብኣይ ንኣንቲ ደርሆ ጸጉራ ነጽዩ ብስወር ተሓቢኡ ከይተራእየ ከይተሰምዔን ንሸዋ(ንትግራይ) ከይዱ ኣመልከተ። ድሕሪ እዙይ መንግስቲ ጣልያን፣ ብሸፍትነት ደጊያት ባህታን ብኹሉ ክፋእ ነገራቶምን ተፈሊጥና ተቐሊፅና ኢና ኢላቶም ቁሩብ ዝሕል በሉ። ብፍቓድ ኣምላኽ ድማ ወዮም ኮንቸሲዮን ዝተቐበሉ ጣልያን መሳርሒ ጐዲልዋቶም ከም ደቀባት ብኢዶም ምሕራስ ተጸሊእዎምን ጸጊምዎምን ንደቂ ዓዲ ብገዛእ መሬቶም ከካርይዎም ተረኽቡ።

ወዮም እንካብ ዓዲ ጣልያን ኪበልፁ ናይ እንዳማቶም መሬት ንዘለዓለም ኪወርሱ ዝመጽኡ ሰባት፣ ገሊኦቶም ኣብ ክብ ዝበለ ናይ መንግስቲ ስራሕን ሹመትን ተቐመቲ፣ ኣማዕደዉ። እቶም ገሊኦቶም ከኣ ዘይለመድዎ ሃገር፣ ኣየሩ ከም ሃገሮም ስለ ዘይኮነ፣ ብጸሓይን ሙቕትን ብዝሓት ዝኣክል ከም ሸምዓ እናመኸኹ ስለ ዝኸዱ ንዓርሳቶም ከድሕኑ ንዓዶም ተመልሱ።

በዙይ ናይ መሬት ህዝቢ ጉዳይ እንካብ ካልኣት ሹማምንቲ ብሕልፊ ደ/ባህታ ይጸረሩን ይቃወሙን ንህዝቦም ይሓልዩ ነበሩ።

ምዕራፍ 43

ደገዝማቲ ብጥልያን ልቦም ከምዝቐላረ።

ደጊያት ባህታ ኣብ ስልጣኖም ኣንከለዉ ጊዜ ብመኳንንትን መኰንናትን ጣልያን ብዙሕ ይሓዝኑ ከምዝነበሩ፤ ልቦም ከምዝቐላረን ኣብ ገጸም ይፍለጥ ነበረ። ናይ መንግስቲ ጣልያን ጥልመትን ክሕደትን ዝኾነ ተግባራት ይረኽቡ ነበሩ።

ገዝእምን ገዛ (መቐመጥን ጽሕፈት ቤትን) ናይ ረሲደንተ ጣልያንን ጥቓ ንጥቓ ነበረ። ጥልያን ምእንቲ ኪሕልውዎምን ዚግበር ነገር ኩሉ ምእንቲ ክርእን ክዕዘብን ጐረቤቶም ኮነ ማለት ኢዩ) ብስራሕ ጉዳይ ናብኡ ብዝኸድዎ ቍጽሪ ልቦም ሓዚኑ ቅሒሩ ዓይኖም ደም መሲሉ ዓኽ ጡፍ ዓኽ ጡፍ እናበለ ይምለሱ ነበሩ። ንኣብነት ሓደ መዓልቲ ከም ቀደምም እንኳብ ጽሕፈት ቤት ረሲደንተ ጣልያን ወዲኦም ንገዛኦም ኪምለሱ ከለዉ ከም ኣመለዎም ዓኽ ጡፍ ዓኽ ጡፍ እናበሉ ንቤቶም እንኪኣትዉ ጊዜ ብርሌ ዝተባህለ በዓል ተራእሞኒ ዋጣኦም ከም ዝሓዘኑ ፈሊጡ ከምዘይ ኢሉ ገጠመ።

እንታ ወዲ ሓጐስ ወዲ ዓንዱ፤ ከም ሰይጣን ኣብ ክሳዱ፤ ወዲ ዓንዱ ሓቂ ፍርዱ፤ እንታይ ይበሉኻ ኣለዉ እዞም ጸዓዱ። ወዲ ሓጐስ ገባር ከምዝደለ፤ ኣከለጉዛይ ጠቐሊልካዩ እምበረ፤ ዓሳውርታ ኩላ ገዚእካዩ እምበረ፤ እንታይም ክብለካ ኣነ ዘይተባህለ።

ደገዝማቲ ቅሒሩ ስለ ዝነበረ ከኣ «ብርላዩ ብሓቕኻ ኢኻ እንታይ ድኣ ክትብለኒ ዘይተባህለ፤ ወዲ ዓንዱ ወዲ ሓጐስ እንድኣለይ ከም ሃገረይ» በልዎ። ደገዝማቲ ምስ ኣምጽኡ ምስ ነቐሉ ጨካን ኢዮም ዝነበሩ እምበር። ፈታው ጃህራ ፈታው ከንቲ ውዳሴ ኣይነበሩን።

ደገዝማቲ ነገሮም ከሱ ሓሲቦም ወሲኖም ከብቅዑ፣ ዓርቢ መዓልቲ ብወርሒ ታሕሳስ 1887 ዓ.ም (1894) ናብ ጽሕፈት ቤቱ ከይዶም ምስ ረሲደንተ ትልንቲ ሳንጉንቲ ናይ ጽልእን ቊርጽን ቃላት ብጋህዲ ብግልጺ ተነጋጊሮም ክልቲአቶም ተማላሊሶም ከብቅዑ፣ ደገዝማቲ «ሓዞ፣ እነ ሓው ግምጽ፣ ዋይዚ ጊሑ ዓይኒ ድሙ» ፊታውራሪ ህብትዝጊ ወዲ ድቡስ በዓል ዓዲ ፍኒዕ (ሰያሕ-ጽንዓደግለ) ሓዘዎ እሰርዎ። ምሳኡ ከአ 4ተ ጸዓዱን 5ተ ደቀባትን ከሉኹሎም ከሎ ንሱ ዓሰርተ ሰባት ተአሰሩ። እንካብ እሱራት ሓደ ሰልከኛ ነበረ። እንካብ ደቀባት እሱራት ከአ ሓደ ብላታ ገብረእግዚአብሄር ወዲ ጊላይ በዓል ጸዕዳ ክርስትያን (ሓማሲን) ዋና ትርጅማን ዝነበሩ፣ ካልኣይ ተዓረ ዝተባህለ መቀባበል ዘረባን (ኢንፎርማተር) ካልኣት ሰለስተ ናይ ረሲደንተ ሰራሕተኛታትን አገልገልትን ነበሩ።

ደገዝማቲ ንብላታ ገብረእግዚአብሄር ወዲ ጊላይ ይፈትውዎም ነበሩ፣ ሞ፣ ኣብ ቃሕ ዝበለካ ኪድ ነጻ ኢለካ ኣሎኹ እናበልዎም እንከለዉ፣ ንሶም ከአ ንጐይታይ ሓዲገ ናበይ ዓዲ ክኸይድ ይኸእል፣ ኣበዩናይ ዓዲ ክኣቲ ብሰላም ክቐመጥ ይኸእል? ኢሎም ተአማኒነቶም ብዘይምርሳዕ ብድላዮም ተአሰሩ ይብሉታ። እንተድኣ ነቲይ ተዓረ ዝተባህለ መቀባበል ዘረባን ሓሳዊን ግን ግብሩን ሰራሕን ይፈልጥዎን ብዙሕ ይጸልእዎን ነበሩ፣ ሞ፣ ተጠንቀቂ ነዙይ ጥሒላ መጥፍኢ ዓዲ ሞቐሕ አጽንዕሉ ከየምልጠኩም ከይትድህለሉ አጸቢቕኩም ተጠንቀቂ ኢሎም ኣዘዙ ይበሃል።

ዓርቢ መዓልቲ።

ከምዙይ እንምልከቶን እነንብቦም ዘሎና «ዓርቢ» መዓልቲ እትበሃል ዕለት ጐይታና ኢየሱስ ክርስቶስ ምእንታና ንዓና ንህዝቢ ከድሕን ዝተሰቐለላ ዕለት ግዲ ኮይኑስ ንደገዝማቲ ከአ ዘይመባልዕ ቶም ዕለት ነበረት ንማለት በቓዕና። ምክንያቱ ከአ

1. ዓርቢ መዓልቲ ንፊታ እምባዩ ወዲ ራእሲ ኣርኣያ ቀተልዎ።
2. ዓርቢ መዓልቲ ንረሲደንተ ትልንቲ ሳንጉንቲ አሰርዎ።

ምዕራፍ 45

ጉዕዞ ንትግራይ (መጀመርያ ጉጅለ)

ደጊያት ባህታ ቅድሚኛ ንሓላይ ምኻዶም ንእሱራትን ንሰድራ (ደጊያት) ንትግራይ ገጽም አንጻዝዎም። ንትልንቲ ሳንጉንቲ ዓርቢ መግልቲ ዝእስርዎ ንምሸቱ ነቶም እሱራት 5ተ ጸዓዱን 5ተ ደቂ ገዢን ዝሕልዉ ቀዳማይ ጉጅለ አብ ትሕቲ እሙን ዘማእም ባሻይ ተስፋማኒኤል ወዲ ባህታ በዓል ሰገነይቲ (ሓው ወ/ሮ ንግሳ ባህታ ሰበይቶም) ናይ 30 ብረት ሓለቓ መብዛሕትኦም ካብ እንዳ ባሕረነጋሲ ተመልሶ፣ እኒ ብላታ ተኪኢ ወዲ ባህታ በዓል ከንቲባ ኣይኮ ወዲ ተስፋ-ሓርያት እኒ ፊታ ተኸለ ወዲ አፍሓየት ካልኣትን ዘለዉዎም ሓለውቲ ነበሩ። ካልኣይ ክፍሊ ጉጅለ ከአ ሰድራ ቤቶም ዘሓዘ እሙን ሓሸከሮም ሻለቃ ሰለጥን ወዲ ከንቲባ ዘርኡ (ሓድጎማ) ዝምራሕ ነበረ።

መጀመርያ ክፍሊ ጉጅለ ባሻይ የዕብዮ ወዲ ትኩእን ፊታ ተኸለ ወዲ አፍሓየትን ንአዝ. ገ.ሚ.ግርመ (ዘበራቂት) ባዕ ሓቶም ብእፋቶም ከምዝነገርዎምን ከምዘጽሓፍዎምን ከአ ከምዘይ ነበረ። «ብዓርቢ መግልቲ ደጊያት ባህታ ንረሲደንተ ትልንቲ ሳንጉንቲ አብ ቤት ጽሕፈቶም አትዮም «ሓዞ እን ሓው ግምጃ ዋደ'ዚ ግሒ ዓይኒ ድሙ» ኢሎም እዘዙ እሞ ፊታ.ህብትዝጊ ወዲ ደቡስ በዓል ዓዲ ፍኒዕ ብኢዱ ሓዞ። ብሻቡ ጊዜ ሓለቓ (ደጊያት) ሚኒኤል ወዲ ተማኑ ናይ ረሲደንተ ተራ ጸሓፊ ነበሩ። አብ እንዳ ደ.ባህታ እውን አታዊ ወጻኢ ነበሩ።

ደገዝማቲ ንሳንጉንቲን 4ተ ጸዓዱን 5ተ ደቀባትን አእሲሮም ንግና ንእሙናት ዘማታቶም ዝተባሃልና ማለት ንደቂ ባሕረነጋሲ ተመልሶ ከንሕልዎም ሃቡና። ዋና ሓለቓ ባሻይ ተስፋማርያም (ተስፋንኪኤል) ወዲ ባህታ ናይ 30 ብረት ሓለቓ መሪሓሙና እሱራት ሒዝና አሰኒና ብጸልማት ንዓዲ ገጽና ከድና፣ ተጓዳዝና። ደገዝማቲ ግና ደጀን (ገጽ ማዕረባ) ንብላታ ዑቕባዝጊ ወዲ ብልዎ በዓል ዓዲፍኒዕ ንብላታ አደም (ካብ እንዳ ሙሳ) ሓለውቲ ሓዲጎም «ነቲይ አብ ሓላይ ዘሎ ሰራዊት ጣልያን ለኪመዮ ከርክበኩም ኢየ'ሞ ነዚአቶም እሱራት ሒዝኩም ሕለፉ ቀልጢፈ ከርክበካትኩም ኢየ» ኢሎም አፋኑውና። ዕለቱ ሰኑይ ነበረ። ክንከይድ ሓዲርና ሰለሰ አብ ሸኻ ሓዋጹ በጸሕና አብኡ ቁሩብ አዕሪፍና እንከሎና አብ ሓላይ ዝትኩስ ዝነበረ ጠያይቲ ንሰምዕ ነበርና። እንካብ ሓዋጹ ተላዲልና ንቈንጠጠፊ ዚበሃል ዓዲ ሃዲምና ከድና። አብኡ እውን ሓደርና። ንለይቲ ደቂ እቲይ ሃገር ክዘርፉና ይዕጠቑ ነበሩ። ግን ሓደ ቈልዓ አብ መጋርያ ሓዊ ኪስሕን መጺኡ ሓቲትናዮ እወ እዞም ዓ ድናስ ንሰለበም ንሕደጎም እናተበሃላ ይዝትዩልኩም ይማኸሩልኩም አለዉ በለና። ብለይቲ ሓሙስ ከካብ ምድቃስና ተንሲእና ንሃዘሞ

ገጽና ሃይምና። ዓርቢ ምድሪ ንሃዘሞ ወሪድና ኣብ ማይ ደማሙ እትበሃል ማዕዶ በለሳ ሰፈርና። ብዙሕ እውን ተጨነቅና። ወረ ኩሉ ጠፍአና። ብላታ ተኪኤ ወዲ ባህታ ወረ ክሓትት ኢሎም ሳልሳይ ርእሶም ንቐላይ በዓልቲት ከዱ። ኣብ ገዛ እንዳ ኣይተ ዓሊ ወዲ መንኪዕ ኣተዉ። ወዲ ኣይተ ዓሊ መንኪዕ እንካብ ኩናት ሓላይ ኣምሊጡ ገዝኡ ኣትዩ ረኽብዎ። ወረ ምስ ተወሃብ ርግጽነት ሞት ደገዝማቲ ሰሚያም ከም ውዕሎም ነብ ቀላይ በዓልቲት ነቐሎም ወረ ኩሉ ሓዞም ንጽባሒቲ ብዕለት ቀዳም ንግሆ ንሕና እንካብ ማይ ኣንስቲ ነቐልና ኣብ ዕሪት ጸኒሕናዮም። ኣብኡ ናባና መጽኡ፣ ሞ ተሓወሱና። ኣንካብ ወዲ ኣይተ ዓሊ ወዲ መንኪዕ ዝሰምዕዎ ኩሉ ነገሩና። ንሕና ድማ ትልንቲ ሳንጉነቲ ኣብ ማይ ኣንስቲ ዝሰርሐ ተንኩል ኩሉ ነገርናዮም። እቲይ ዝነገርናዮም ከኣ ማለት ብጊዜ ለይቲ ነንሓድሕዶም ዘጣፍእ ዘገራጨ ዘጋጨ ንርእሱ ዘውጽእ ዘድሕን ሞብብ ኣሊሙ ዝፈጸሞ ፊተና ነበረ። ብላታ ተኪኤ ብሞት ደገዝማቲ ብሰራሕ ሳንጉነቲን ሓዚኖም ንሳንጉነቲ ኪቀትልዎ ኣዕ ገርገሩ፣ ተገላገሉ። ነገር ግን እኒ ግራ ተስፋማርያምን (ተስፋንኪኤልን) ኣሕዋቶም ኩሎምን ግደፍ ኣብ ዘይደምና ኣይትምለሰና፣ ሃገርናን ቤተሰብናን ከይተወድአና ኢላቶም ሓዘዎም ኣረ ኣሰርዎም። ትልንቲ ሳንጉነቲ ምስ ብጸቲ ዓይኑ ቀሓጭልጭ ዮብል ነበረ እምበር። ብጋህዲ ሞት ደገዝማቲ ኣይፈለጠን ነበረ። ብልሂ ክኢላ ጉሓላ ኢዩ ዝነበረ፣ ሞ ብኣመትስ ብምልክትስ ኣይጠፍአን ግዲ ይኸውን። ኩልና ምስ ሓለቓና ተኣኪብና ናብኡ ቀሪብና ከነብቅዕ፣ ናብ ኣሕዋትካ ንዓድኻ ክንመልሰካስ እንታይ ትገብረልና» እናበልና በብተራ ሓተትናዮ። ንግራ ተስፋማርያም (ግራ ባሻይ ተስፋንኪኤል) ናይ ሰያሕ ምስሌን ክሸመካ ኢየ በሎም። ቀጺሉ ድማ «ኣነ ድሓን ኣብ ጥራሕ ባይታ እድቅስ እንካ እዛ ምንጻፊይ ንስኻ ተነጻፋ» ኢሉ ከኣ ሃቦም። ኣብ ትሕቲ ሕልቅነት ባሻይ ተስፋማርያም (ተስፋንኪኤል) ሰብ 30 ብረት ሒዝና ዝነበርና ክንከውን ከሎና ኣብ መንገዲ በብሓደ እናጥላለሙና ኣብ 18 ብረት ጥራይ ተረፍና። በዓል ንንጉል ብረ ከኣ 1 ጽዕነት በቐሊ ሕዞም ጠፍኡና። እቶም ዝተረፍና ኩልና በብሓደ እናቐላረብና ንሳንጉነቲ ሓተትናዮ። ንእገሌ ብረት፣ ንእገሌ ጭቅነት ንእገሌ ሹመት ንእገሌ መሃያ ክህበኩም ኪገብረልኩም ኢየ እናበለ እንካብ ጁባኡ ሓንቲ ንእሸቶ መስቀል ቀራንዮ ኣውጺኡ እናጠቐዔ፣ እናመሓለ «ጁሮ ክሪሰቶ ጁሮ ማዶና» እናበለ እናመሓለ እናጠሓለ ኣላግጽ ወዓለልና። ንኣብነት ንካሕሱ ወልዳይ ዝተባህለ በዓል ማይሓ፣ ንመሓሪ ዝተባህለ በዓል ዓደሕስኣ ምሳና ባንታት ነበሩ፣ ሞ ጭቅነት ዓድኹም ክህበኩም ኢየ በላቶም፤ ከይትጠልመና መሓል በልዎ፣ ንሱ ከኣ እንካብ ጁባኡ ወያ ተካል ንእሸቶ መስቀል

አውጪው እናጠቅሳለን፤ ብለው እናተሳሰብን «ጁሮ ክሪስቶስ
 ማርያም» እናበል ይምሕልን ይጥሕልን ነበረ። በል ናትናስ
 ማርያም አሎና ንኻልአት ሰብና ከአ ክትምሕሮም መሐል በልናየ
 አም «ቁልዓ ሰበይቲ ሕራይ ንሰብአይ ግን አይምሕሮን ኢየ»
 በልና። ንኹላትና ከከምኡ ዝበለ ሹመት ክህበኩም ኢየ ኢሉ
 ኣተሰፈወና። ጸኒሑ ከአ ከይርሰዎስ ክጽሕፎ የድሊ ኢየ ሞ ቀለም
 ሰለ ዘይብለይ ወረቐት ግን ሰለ ዘሎኒ ኣብ ክንዲ ርሳስ መጽሓፈ
 ካብ መጋሪያ ከሰል ፈሓም ሃብኒ በለ። እንተኾነ እቲይ ፈሓም ምስ
 ሃብናየ ብፈሓም ገይሩ እቲይ ዘሎናየ ቦታ ሩባ ጉቦ ከሉ
 ሰባራታት ሰሙ እናጠቅሰ ሰሓሎ ጸሓፊ አም ነዛ ወረቐት እዚአ
 አሎ ጉቦዝ ንፋዕ ሰብአይ በለና። እነ እኒሂኹ ኢሉ (ፊታ ተኸለ
 ኣሰሩለይ በትሪ እምበር ብረት ዘይብለይ ብእግረይ ካብ ማይዕ
 ሓት (ገዘሞ) ንበይነይ ነቐልኩ፤ ኣብ ሓዲዳ በጻሕኩ፤ እንዳ አይተ
 ነበረት ሞ) ሓሙና ኢየም ኢሉ ገዛኦም ኣተኹ። ንሳቶም ንርእሶም
 ፈራሓም ጸመይ ኣሕደሩኒ፤ ቁሩብ ቆሎ ቊጻር ነበራኒ እም ንዓኢን
 ቁራጢመ ማየይ ሰትየ ሓደርኩ፤ ንጽባሒቲ ኣንጊሂ ንስጊሰ ሰንይቲ
 ሰዓት 8-9 ኪኸውን ከሎ ኣተኹ። ከተማ ሰንይቲ ዓደይ፤
 ብእሸሓት ወተሃደር መብዛሕትኦም ደቂ ሰራየ መሊኦ ተኣኪባ
 ከምኡ ውን ኣቐሓን ንብረትን ሓዊ ክቃጸል፤ ሓለቓ (ደጊያት)
 ሚካኤል ወዲ ተማኡ ኸአ ናይ ጣልያን ባለሟል ኮይኖም ክነግሩ
 ኪምሕሩ ወተሃደራት ድማ ንዝወጽእን ንዝኣቱን ሰብ ብጽኑዕ
 ኪጥርጥሩን ኪፍትሹን ኪቋጸጸሩን ኪኸልክሉን ጸንሑኒ። እነ
 ንማእኸል ከተማ ክኣቱ ኢሉ ሃቀንኩ፤ ፈተንኩ። እንተኾነ እቶም
 ሓለውቲ ወተሃደራት ደቂ ርሑቕን ዘይፈልጡኒን ሰለ ዝኾኑ
 እንታዋይ ኢኻ? ኣበይ ዝነበርካ ኢኻ በዓል ኣበይ ኢኻ? ካበይ
 መጸእካ እንታይ ደለኻ ዝብል ጽኑዕ ሕቶ እናቐረቡ ብገዛእ ዓደይ
 እናጨነቁ ምእታው ኣብ ርእሲ ምኽላም ደፊኦም ዘቢጠም
 ንድሕሪት መለሱኒ። ምስ ጨነቁኒ ዝገብሮ ስለዝጠፍኣኒ፤ እንካብ
 ርሲደንቲ ትልንቲ ሳንጉንቲ ዝተለኣኸኩ ሰብ በዓል ወረቐት ኢየ፤
 ቀልጢፍኩም ኣእትወኒ ደሓር ከይትጠዓሱ፤ ከይትቐጽዑ ምስ
 በልኩዎም፤ ንውሽጢ ዓዲ ከይዶም ንጣልያን ነጊሮም ኣፍቂዶም
 ብመሰነይታ ኣሕለፉኒ ኣእትወኒ። ጣልያን ወረቐት ጽሑፍ ናይ
 ሳንጉንቲ ርእዮም ዓቢይ ፍስሓ ወሪድዎም እናሰሓቁ ካብ ሓደ ክፍሊ
 ቤት ናብ ሓደ ክፍሊ ቤት ካብ ሓደ ቤት ጽሕፈት ናብ ሓደ ቤት
 ጽሕፈት ይገማግሉኒ ይመላልሱኒ ነበሩ። ኣብ መጨረሻኡ ከአ እንካብ
 መኻዚኖ 1ፍርቂ ከንታል (ሓደ ትርንሸዋ ንእሽቶ ካሻ) ሓሪጽ ፊኖ

ንቕጫኝ፡ 1፡፳፫ መዝሙር ዓረቂ ንመስተኻ ኢሎም ሂሰምኒ ከብቅዑ ንርእሰኻ ከይትተሓዝ ገዛውትኹም ከይገሃስ ድማ እኒሂዉ ሰብ ደረባ ኢሎም ሓለውቲ መሰነይታ ሂሰም ኪድ ንገዛኻ እቶ ምስ ሰድራቤትካ አዕርፍ ተጻውት እንካ ድማ መለዮ መፈለጢ ናይ ባንዳ ቀይሕ ጨርቂ ጋማ ኣብ ርእሰኻ እሰሮ ኢሎም ሂሰምኒ ንገዛይ ከድኩ ደቀስኩ። ሻቡ ጊዜ ሓደ ወዲ ፈለማይ በኩረይ ወሊደ ጽጋበኛ ጎብዝ ነበርኩ» እናበሉ ፊታተኸለ ወዲ አፍሓየት ኣዘንተዉልና። ቀጺሎም ከኣ ብዕለት ቀዳም ወዮም ሓለውቲ እሱራት ኣሕዋተይ እኒ ግራ ተማ እንካብ ሃዘሞ (ዕረት) ተላዒሎም ነቐሉ። ትልንቲ ሳንጉኑቲ ከኣ ንኺድ ንገስግስ ብጊዜ ቀትሪ ብብርሃን ንዓደይ ናብ ሰበይ ምለሱኒ በሎም። ንሳቶም ከኣ እኒ ግራዝማች ምዒተልካ ዘገርጊስ በዓል ዳብር (መ.ሰ) ምስ ልጅ (ግራዝማች-ደጊያት) ገብረመድህን ወዲ ደጊያት ባህታ ሓሙኦም (ሰብኣይ ንሎም) ኣብ ቅድሚ መንገድና ንምድሪ መረታን ተድረርን ይገላብጥዎ ኣለዉ እሞ ብጊዜ ቀትርስ ክርእዩና ኪቃወሙና ኢዮም፣ሞ ብጊዜ ጸልማት ብለይቲ ድኣ ንንግዝ እምበር ኢሎም ኣበይዎ።

ምሸት ቀዳም ናብ ሰንበት ዘውግሕ ብጸልማት ብለይቲ እንካብ ዒረት(ዕረት) ሃዘሞ ተላዒሎም ንመረታ ንዩማን ሓዲጎም ብምድሪ ተድረር ገይሮም ብላዕላይ መረታ ብተውሮ ማይሓ ኣቢሎም ንሰገነይቲ ገጾም ክመጽኡ ከለዉ ባሕረነጋሲ ጎደፋ ወዲ ቀሺ ክንፉ በዓል ጉራዕ ሰሚዖም ተሓወስዎም። ከምኡ ድማ ከንቲባ ኣስበሮም ዕንቱራ በዓል ማዕረባ ተሓወሱዎም። ስለዚ እዚአቶም ኩሎም ዓጅቦም ሰንበት ንግሆ ሰዓት 8 ይኸውን ንሳንጉኑቲ ንሰገነይቲ ኣእተዉዎ።

መንግስቲ ጣልያን ብዛዕባ ሞያ እንዳ ዓሕረ ነጋሲ ተመልሶ ንደቂ ሓዎቦም (ደቂዓዶም) አጸዊዑ፡ ነዞም ሰብ ሞያ እንዳ ዓሕረ ነጋሲ ተመልሶ እንታይ ከምዝግበረሎምን እንታይ ከምዝግበእምን ሓተቶም እሞ ደቂ ሓዎቦምን ደቂ ዓዶምን ብቐንኣት ዝኣክል «እዚኣቶም ኣኮታት ልጅ (ደጊያት) ንብረመድህን ባህታ፣ ኣሕዋት ወ/ሮ ንግሳ ኢያቶም። ስለዚ ሓንቲ ሞያ ኣይተሓረረሎምን፡ ሓንቲ ነገር ብፍጹም ኪወሃቦም ኣይግባእን» ኢሎም ጸዮኹሎም። በዘይ መሰረት እዙይ ከስ መንግስቲ ጣልያን ኣሸምባይዶ ከም ሰብ ሞያ ሓሲቡ ዙተስፈዎም መዓርግ ሹመት ኪህቦም ይትረፍስ ካልእ ዘዴ ብምፍጣር «እንዳ ዓሕረ ነጋሲ ተመልሶ እሙናት ሰባት ኢኻትኩም እሞ ንዑ ድኣ ዕርዲ ኣስመራ ክትሕልዉ» ኢሉ ንኹሎም ኣኪቡ ናብ ከተማ ኣስመራ ኣውጺኡ ኣብ ዕርዲ ከም ሓለውቲ ዘይኮኑስ ከም ከብቲ ዳጉኖም። ልጅ ንብረመድህን ወዲ ደጊያት ባህታ ገዛውቲ ማዕረባ ሰገነይቲ ኪቃጸል ከሎ ጊዜ ደቂ ዓሕረ ነጋሲ ተመልሶ ኣብ ዕርዲ ኣስመራ ተዓጽዮም ኢሆም ዝነበሩ። ኩናት ከፍቲት ምስ ራእሲ መንገሻ ምስ ተቐራረቡ ጊዜ ትልንቲ ሳንጉኑቲ ከኣ ናብ ኩናት ከፍቲት ክምለስ ኢየ ኢሉ ከተተ። ንደቂ ዓሕረ ነጋሲ ተመልሶ ዘኪሩ ከኣ ኣበይ ኣለዉ ወዮም ዘድሓኑኒ ሰባት ኢሉ ሓተተሎም። ኣብ ዕርዲ ኣስመራ ተዳጉኖም ኣለዉ ምስ ሰምዐ ወዮም እሙናት ዘድሓኑኒ ተጠርጢርም እዞም ቀጣፎ ሓሰውቲ እንከ ተኣሚኖም ናብ ውግእ ከፍቲት ክኸዱታ ኸቲቶም? ኢሉ ሓዚኑ ድሕሪ ክልተ ሰሙን መዕጸውቲ ኣብ ዕርዲ ኣስመራ ኣጸዊዑ ኣውጺኡ ንዓዶም ተመልሶ። ናብ ኩናት ከፍቲት ከኣ ብግዲ ንቐሉ ምስ በልዎም መንገዲ ከፍቲት ድሮ ተዓጽዮ ንመረታ ገጸም ከይዶም ኣሰጣሕ ኣብ እትበሃል ዓዲ በጽሑ። ግራ ምዲተልካ ዘገርጊስ ምስ ሰብኣይ ጓሎም ምስ ልጅ ንብረመድህን ወዲ ደጊያት ባህታ ኮይኖም ወሬኣም ሰሚዖም ገስገሱዎም። እንተኾነ ከይተጋጠሙ ንድሕሪት ተመልሱ፡ ንዓዶም ኣተዉ። ደቂ ዓሕረ ነጋሲ ተመልሶ ዘርኢ ዝኾኑ እቲይ ኣሚኖም ዝነበሩን ዝሕግዞም ዝሓሰቡሎም ዝነበረ ትልንቲ ሳንጉኑቲ ኣብ ኩናት ከፍቲት ምስ ሞተ እሞ ተስፋኡም ኩሉ ከንቲ ቀረየ። ፊታ ተኸለ ወዲ ኣፍሓየት ብ1846 ዓ.ም ነዙይ ዝኾነ ርግጽ ነገራት ብኣፎም ንኣዝ/ ንብረሚካኤል ግርሙ (ዘበራቂት) ኣዘንተዉሎም ኣጽሓፍዎም።

ጉዕዞ ካልኦይ ከፍሊ ጉጅለ ከም ከምቲይ ኣቐዲምና ዝበልናዮ ስድራቤት ደጊያት ባህታ ዝሓዘ ክኾሉ ብእሙን ኣሻክሮም ብሻለቃ ሰለሞን፡ ከንቲባ ዘርኡ (ኣድጐማ) ዝምራሕ ነበረ። እዙይ ጉዕዞ እዙይ ብጊዜ ምሸት እንካብ ሰንይቲ ተላዲሉ ማይ ሰራው ምስ በጽሑ ንየማን ንጸረና ገጸም መንገዶም ኣቕንዑ። ቤት ሰማዕቲ ሎጎ ሳርዳ በጽሑ። ኣብቐኡ ቁሩብ ጊዜ ኣዕረፉ። ሻለቃ ሰለሞን ኣብ ቤት-ሰማዕቲ ሎጎ ሳርዳ ምስ በጽሑ ጠንጢኖምዎም ምስ ተኸተልቶም ንዓዶም ገጸም ተመልሱ። ከንቲባ ኣድጐ ዝተባህሉ በዓል ወደከለ መስሓል እንካብ ቤት ሰማዕቲ ንስድራ ደጊያት ባህታ ኣሰንዮም ናብ ዓዶም ወሰድዎም። ኣብ ማይ እዝጊ ዝበሃል ዓቢይ ናብ ሓቢኡም ኣቐመጥዎም። እንካብኡ ከኣ ኣደ ጽኑዕ መሬት ደግዒን ወሲዶም ኣብእዎም። ኣብ መጨረሻታ ከኣ ናብ ምድሪ ደብረ ዳሞ ወሲዶም ኣቐመጥዎም። ኣብ ምድሪ ደብረ ዳሞ እንከለዉ ጊዜ ሞት ደጊያት ባህታ ተረድኡ። ኣብ ማእከል ስድራ ቤቶም ዓቢይ ሓዘን ኮነ። ዓበይቲ ደቂ እቲይ ሃገርን ፈለስትን ካህናትን ኣብ ሰፈሮም ኣናመጽኡ ምስ ወ/ሮ ንግሳ ግፍዒ ገበሩ። ኣብ ከግዲት ኩናት ተገብረ። ራእሲ መንገሻ ተሳዕሩ፡ ሰራዊት ተበተነ፡ ንተኸተልቲ ደጊያት ባህታ ኣሻክር ራእሲ መኰንን መሪሖም ኣብ ተምቤን ኣብ ናብ ኩሳ ዝበሃል ርስቲ ራእሲ መንገሻ ኣቐመጡዎም። ቀኛ ሃይለማርያም ዝበሃል ኣርበና፣ እንካብ ኣጸይ ምኒሊክ ተኣዚዙ፡ ንራእሲ መንገሻ ኪሕግዝ መጽኦ፡ ንርእሱ ቈሲሉ ተታሕዘ። ራእሲ ግን ናብ ግዝኣት ዋግሹም ተጸግዑ። ንስድራ ቤት ደጊያት ባህታ ግን እንካብ ዓማጺ ወራሪ እናሓለውዎም፡ እንካብ ሰፈሮም እምብዛ ከዩርሓቹ፡ እምብዛ ከዩቕረቡ የስፍርዎም ነበሩ። ከምዙይ እናበሉ ክቐመጡ ከለዉ ኩናት ኣምባ ኣላጄ ኮነ።

ምዕራፍ 48

ገዛውቲ ማዕረባን ሰገነይትን ተቃጽለ።

ልጅ ገብረመድህን ወዲ ደጊያት ባህታ ሐኒ ብምፍዳይ ገዛውቲ ሰገነይትን ማዕረባን አቃጽለ። ቅድም ልጅ ገብረመድህን እንካብ ኩናት ሐላይ አምሊጦም፤ አቦይ አይሃድሙን ኢዮም ብድሕሪት ተሪፎም አለዉ እናበሉ ንርእሶም ምህዳም አበዩ። ሐሙስም ግራዝማች ምዲተልካ ከአ ንዓናይ ድአ ንመተተን ገጽና ንርሓቕ አቦኽስ ወጺኦም ንቕድሚት ሓሊፎም አለዉ እናበሉ ደፊኦም ደፋፊኦም ጠቢሮም ጠባቢሮም ናብ ጸድፊ መተተን ገጸም ከይዶም መሬት ማይ ዒላ ሰፈሩ። ቁሩብ ገለ 300 ዚኣኽሉ ወተሃደር እኪቦም አብ የማነ ጸጋም ክብሉ ቀንዮም ደገዝማቲ ሓመድ አዳም ከምዘለበሱ አረጋጊጾም ምስ አብቅዑ ከተማ ሰገነይቲ ጣልያን ሓዲጉዋ ሃገር ጥርሓ ከምዘላ ፈሊጦም ንዝባን ደግራ ወጺኦም ብቤተ ክርስቲያን እንዳ ቅዱስ ሚካኤል ሰገነይቲ አቢሎም ፍሩስ ሕሩስ ገዛውቶም ርእዮም እንካብ መኻዚኖ ጣልያን ዝተረፈ ቁሩብ ሓሪጭ ወሲዶም አብ ከውሒ ሰገነይቲ ብርኩታታት አብሲሎም በሊዮም ከብቅዑ ንምዕራብ ጸሓይ ገጸም ከዱ። አብ ማዕረባ አትዮም ንገዛ ከንቲባ አስበሮም ወዲ ዕንቱራ ሓዊ አቃጽለ። ንገዛ ባላ/ንጉሴ ወዲ ከንቲባ አስበሮም ግን ቤት ሓውቶም ስለ ዝኾነ ገደፍዎ። ቀጺሎም ንጉራዕ ከይዶም ንገዛ ባሕረነጋሲ ጐደፋ ወዲ ቀሺ ክንፋ ከቃጽሉ ሓሲቦም ነይሮምስ ግራ/ተኪኤ ወዲ ሃብተማርያም በዓል አሽፍር ግደፍ ረብሓ የብሉን ምስ ክንደይ ሰባት ክትጸባእ ክትጸላእ ኢኻ ኢሎም ንልጅ ገብረመድህን ስለ ዝመኸርዎ ሓደግዎ። እንካብ ማዕረባ ሰገነይቲ ተመሊሶም 1ይ ገዛ ሓለቓ ደጊያት ወዲ ተማኑ፤ 2ይ ገዛ ባሻይ (ደጊያት) ህብትዝጊ ወዲ ተማኑ ሓዊ አቃጽሎም ከብቅዑ ንደግራ ልብኤ ገጸም ሓለፉ። ነዙይ ዛንታ እዙይ ዘዘንተዉ ፊታተኽለ ወዲ አፍሓየት (ሰገነይቲ) ብ 1946 ዓ.ም ኢዩ። ልጅ ገብረመድህን ወዲ ደጊያት ባህታ በዘን ዋናታት እዘን ገዛውቲ እዚአተን ተቐይሞም ነይሮም ኢዮም እጥ ፍዳ እዮም ዝፈደዩ ይበሃል።

መቸም ከምቱይ ቅዱም ሐዘ ዝበልናዮ አባጥመር ደጊያት ባህታ ንትልንቲ ሳንጉነቲ ዓርቢ ምሸት ሰዓት ሸውዓተ አሰርዎ። ደጊያት ባህታ ከምቱይ እንምልኩቶ ዘሎና ዕለት ዓርቢ አይመባልዕ ቶምን አረ መስሓቲቶም መዓልቲ ኮይና ትርክብ። ብኸመይ ምኽንያት ኢሉ ንዝሓትት ለባም ሰብ ወይ አንባቢ ከአ እንካብ ብዙሕ ብሒደቱ ንጠቅስ። 1ይ ዓርቢ መዓልቲ ንፊታ እምባዩ ወዲ ራእሲ አርአያ ቀቲሎም አብ ዘይሓሰብዎ ጭንቅን መከራን ስደትን በጽሑ፣ 2ይ ዓርቢ መዓልቲ ንረሲደንተ ትልንቲ ሳንጉነቲ ስለ ዝአሰርዎ ስድራቤቶም ንስደት ንሶም ከአ ብዓቢይኡ ንሞት ኮይናቶም ተረፉ። አብ ቀንዲ ነገርና ንመለስ፣ ደገዝማቲ ንትልንቲ ሳንጉነቲ «ሓዞ አነ ሓው ግምጃ ዋይዚ ግሔ ዓይኒ ድሙ» አብ ዝበሉሉ ጊዜ ባዕሎም ብኢዶም እውን ጉንዲ እዝኡ ጸፍዕዎ፣ ንሱ ግን «ባህታ ግደፍ ትጋገ አሎኻ አነ ሓደ ኢየ ዝገበርካዮ ዝኾነ አይነግረልካን ኢየ፣ አብ መልእኽካ መንፈስካ ተመለስ፣ ይሕሸካ ኢጣልያ ዓባይ መንግስቲ ኢየ ወዘተ.» በሎም። ብሻዑ ጊዜ አብኡ ዝነበሩ ፊታውራሪ ህብትዝጊ ወዲ ፍስሃ ዓዲ ፍኝዕ፣ ብላታ ተድላ ወዲ ክፍሎም በዓል ሰንይቲ፣ ባሻይ ወልደሰላሴ ዝተባህሉ ነበሩ። ከምኡውን ንሓለቓ (ደጊያት) ሚካኤል ወዲ ተማኑ አቐዲሞም ደገዝማቲ ንኸፍአት ንጥፍአት ምስ ሓሰቡ ስለ ኪአሰርዎም ሰላይ ገይሮም አጸዊዖምዎም ነበሩ። ግን ከይአሰርዎም ተረፉ። ባሻይ የዕብዮ ወዲ ትኩእ በዓል ሰንይቲ ሓሸከር ልጅ ገብረመድህን ባህታ ነበሩ፣ ሞ ንሓለቓ ሚካኤል ቋረኛ ኮይኖም ኪሕልዉ ተአዘዙ። ባሻይ የዕብዮ ምሕላው ተሰልክይዎም ንልጅ ገብረመድህን ቀይሩኒ ስለ ዝበልዎም ንሓለቓ ሚካኤል ካልእ ሓላዊ በዓል ተራ ገበሩሎም።

ንሓላይ ዝኸለሉ መዓልቲ ንግሆ ሓለቓ ሚካኤል አምለጡ፣ አብ ማይ ምራኹት ዝበሃል ቦታ ዝነበሩ ዘብዒኛታት ሓለውቲ (ብላታ ዑቕባዝጊ ወዲ ብልዎን ብላታ አደም ካብ እንዳ ሙሳን) ደጀን ዝነበሩ ከይረአዩዎም ጢሒሶም ሓሊፎም ኩበቅዑ፣ ጣልያን ይመጸሉ አብ ዝነበረ መንገዲ ተራኺቦም፣ «ባህታ ሃዲሙ ኢዩ ንዓ ናይ ንዓዲ ንሰንይቲ እቶ፣ ሰብ የብሉን አንተድአ ሓንቲ ጥይት ተተኩሱልኩም ነዓይ ቅተል» ኢሎም መንግስቲ ጣልያን ኩሉ አረዲኦም ምስ ወተሃደራቱ መሪሖም ብማይ ምራኹት አቢሎም መጽኡ። አብ ማይ ምራኹት ጭፍራ ወተሃደራት ናይ ብላታ አደምን ብላታ ዑቕባዝግን ጸንሑ። ሓደ ሓለቓ ጭፍራ በዓል 30 ብረት ምኻኑ መቸም አቐዲምና ገሊጽና ነበርና። ስለዚ መንግስቲ ጣልያን ዓጢቂ ደልዲሉ ምስ መጽኡም ጊዜ ዓዲ እውን ጥራሓ ምኻና ሳላ ሓለቓ ሚካኤል አረጋጊጹ ስለዝነበረ ከይተጠራጠረ ሰተት

ኢሉ መንገዲ መንገዲ ጠኒኑ ምስ መጽአም ወዮም ሓለቓ ጭፍራታት ዝተባህሉ ክልተ ሓለውቲ ደጀን ከአ ኣብ ሃገር ሓብ ዝነበርናዮን ዘሕለፍናዮን ጭንቂ ከይኣኸለና ሎሚ ድማ ኣብ ማእኸል ዓድና ከንጭነቕ ኢሎም፣ ከምኡ ኸአ ደገዝማቲ ንሓላይ እኸይድ ኣሎኹ ከይበሉና ከይነገሩና መሊቆም ገዲፎምና ንሓላይ ከይዶም ኢሎም ሓዚኖም ነበሩ፣ ሞ እንታይ ኣእተወና እንታይ ገደሰና ኢሎም፣ ናብ ደጊያት ባህታ እኳ ጣልያን ይመጽእኩም ኣሎ ኢሎም መጠንቀቂ ከይለእኹ፣ ሓንቲ ጥይት ከይተኮሱ ሰላ ብረት ሃዲሞም ብእንዳ ቅዱስ ሚካኤል ሰገነይቲ ገቢሮም ንሰያሕ ቁልቁል ኣፎም ወረዱ። ኣብኡ ኣጣል ሓሪዶም ኪበልዑ ወግሉ። ደገዝማቲ ግና ቅድሚ ምንቃሎም ንፊታ/ህብትዝጊ ወዲ ፍስሓ «ሃዩ ንብላታ ዑቕባዝግን ንብላታ ኣደምን መገሻይ ንገርም ኢኹ፣ ካብ ማይ ምራኹት ለቂቆም እናተኻላኸሉ ደድሕሪኡም እናመጽኡ ኣብ ክሳድ ገረይ/ማይ ሓራሳት/ ክሳድ ክሕዙ ንገርም» ኢሎምዎም እንከለዉ ፊታ.ህብትዝጊ ከይነገርዎም ንርእሶም ምስ ሰቦም ሰዓብቶምን ንሓላይ ተጓዕዙ።

ጣልያን ምስ ተከሰሎም ሻቡ ፊታ. ህብትዝጊ ልኡኹም ከምዘይፈጸመ ከምዘይነገሩ ደገዝማቲ ተረዲእዎም ቶሎ ፊታ ህብትዝጊ ጸውዑ በሉ፣ ክልከምዎም ሓሰቡ። ነገር ግን ባሻይ ዑቕባዝጊ ወዲ ሓውቦኦም ወዲ ድቡስ ኣንታ እዙይ ዓቃቢቶ ኣንበሳ ከይልከመካ ይጽውዓኻ ኣሎ ህደም ኢሎም ኣህደምዎም። ሓለቓ ሚካኤል ወዲ ተማኑ ንጣልያን መሪሖም ንዛዳመ ሰገነይቲ ኣእተወዎም። ክሳብ እንዳ ደጊያት ባህታ ዝበጽሑ ጣልያን ኣይኣመኑን ነበሩ። ሓለቓ ሚካኤል ከይሃደመ ከዩላግጹሎም ብማለት ብብርቱዕ ጥንቃቄ ብቓፊራት ተኸቢቦም ጠበንጃ ኣብ ነብሶም ምስተተኸለ ይሕልዉ ነበሩ። ድሓር ግን ጣልያን ሰገነይቲ ምስ ኣተወ ዓዲ ጥራሑ ብሓቂ ደጊያት ባህታ ከምዘዩለዉ ኣመነ። ጣልያን ካብ ኩናት ሓላይ ምስ ተመልሰ ኣብ እንዳ ደጊያት ባህታ ዝነበረ መዓርን ሚስን መርዚ ፈውሲ ከይህልዎ ተባሂሉ ተጠርጢሩ ኣብ ባይታ ፈሰሰ። ኣቑሑ ደገዝማቲ ዝነበረ ግን እኒ በዓል ከንቲባ ኣስበሮም፣ ሓለቓ ሚካኤል ጐርጐሮም ዝመረጽዎ ሓያሎ ወሲዶም ይበሃል። ሓለቓ ሚካኤል ሓንቲ ዓባይ ጽብቕቲ ምንጻፍ ከምዝወሰዱ ንመረጋገጺ እኳ ልጅ ገብረመድህን ወዲ ደጊያት ባህታ ንሰገነይቲ ብዝተመልሱ ጊዜ፣ ረኽቦም ኣለሊዮምዎ ነበሩ፤ እንተኾነ ግን ምስቲይ ካልእ ጸንቢሮም ሓዊሶም ሓዊ ድኣ መለሰላ እምበር። ሓንቲ ዓባይ ዓቢት ወይ ዓይበት ዓሰርተ ኩንታል ዝኣኸል እተእቱ ዝነበረት ጥሪት ደጊያት ባህታ፣ ዳሕራይ ዘበን ባሻይ ባህታ ዝተባህለ በዓል ደግራ ልብኤ እኸለ የቐምጠላ ነበረ። ሰብ ደግራ ዝረኣደዎ ከአ ምንዋሓ ንሰራው ተርክቦ ነበረት ይብሉ።

ምዕራፍ 50

አብ ሓላይ ዝሞቱ።

አብ ኩናት ሓላይ ምስ መራሒእም ጅግና አባ ጥመር ደጊዖት ባህታ ሓጎስ ሓቢሮም ሻቡ መዓልቲ ዝሞቱ ሰባት ዝፈለጥናዮም ንሰሚ።

1. ባሻይ ምስጉን ወዲ ሃብተማርያም በዓል አኸሩር (ጽንዓደግለ)።
2. ከንቲባ ወልደሚካኤል ወዲ ፍስሓ በዓል አውህነ (ዓረት)።
3. ባሻይ ክፍሎም ወዲ ጊላይ በዓል ጉራዕ (እገላ ሓመስ)።
4. ከንቲባ ወልደጊዮርጊስ ወዲ ቀሺ ተኸላይ በዓል አውህነ (ዓረት)።
5. አይተ ዘርአይ ወዲ እማን በዓል አኸሩር ካብ ገዛ ሓድጎማ (ጽንዓደግለ-ሰያሕ)
6. አይተ ወልደጊዮርጊስ ወዲ ሃብተማርያም በዓል ደግራ ልብኤ ካብ ገዛ ገዓቲት (ጽንዓደግለ)።
7. አይተ ክፍሉ በዓል ድግሳ ካብ ዓዲ ሹም ጴጥሮስ (ደቂ-ድግና)።
8. አይተ ግደይ ወዲ ተስፋይ (ዘይሰመይ ተስፋይ ዓጋመ) ምቕማጢ ድግሳ፣ ሓዉ ገብሩ ጉራ ካብ ዓዲ ገብሩ (ጽንዓደግለ)።
9. አይተ ተስፋማርያም ወዲ ጋውሎ በዓል ዓዲባዑር (ሓደግቲ)።
10. አይተ ብርሃነ ወዲ ቅስማት በዓል አኸሩር ካብ ዓዲ ሹም ጐዳፍ (ሰያሕ ጽንዓደግለ)።
11. ልጅ ይሕደጎ በዓል ሮኽይቶ ወደከለ መስሓል 15 ዓመት ዝዕድሚኡ።
12. አይተ ሃይሉ ወዲ ወልደጋብር በዓል ሓዋጹ (ዓረት) ዓቢይ ለባም ሽማግሌ ዝነበሩ።
13. አይተ ወልደ መንቆርዮስ ወዲ ቀላት በዓል ተኸላቢ (መረታ ሰበነ) ብዘመን ራስ አሉላ ንመረታ ዝድሓን ጅግና ሰብአይ ዝነበረ።
14. ልጅ ሽፍታ ወዲ ባሻይ ብርሃነ በዓል መብረድ (እገላ ሓጺን)።
15. አይተ ብርሃኑ ዝተባህሉ በዓል ወደከለ መስሓል።

ዓረር አባራሪ ዝቐተሎም ሰባት፣ ፈቐዶ በረካን ዱርን ገደልን ዝወደቑ ከኣ ብዙሓት ኢዮም ይበሃል፤ ሰማቶምን ዓዶምን ስለዘይረኽብናዮ ብዘይምግላጽና ንሓዘን።

እንካብ ሰራዊት ጣልያን ዝሞቱ ከኣ፡ ባዕላቶም ከምዝበልዎ ከምዝጸሓፍዎን 11 ምዕታት 23 ቀሓላት ኢዮቶም። እንተኾነ ግን ፖለቲካ መንዝሒ ድኣ ኢዩ እምበር ካብኡ ከምዚበዝሑ ኣንባቢ ባዕሉ ኪዕዘቦን ኪግንዘቦን ይኽእል።

መዓልቲ ኩናት፡- ብዕለት 5 ኣባጋብር ታሕሳስ 1887 ዓ.ም (14/12/1894) ሰዓት ሰለስተን ፈረቓን ኪኸውን ኣንከሎ

ተሹሲ ተጀመረ። አብ ኩናት ዝወፃለ 5ይ ደሊያት ባህታ ሰራዊት ልክዕ ቀጽሩ ብዝሒ ኣይፍለጥን ኢዩ። ናይ ጣልያን ግን ከምቲይ ንሳቶም ዝበልዎን ዝጸሓፍዎን እንተድኣ ኮይኑ 1,500⁽¹⁾ ዕጡቓት ወተሃደራት፣ ዳሕራይ ረዳት ረዳኢ ዝመጽኡ ናይ ማጀር ቶዘሊ ሰራዊት 6ተ ኩባንያ 1 ባተርያ መድፍዒኛ (ብግብግን ቺኮዲኮላ ዝምራሕ) ኣብ ዕርዲ ሓላይ ዝነበረ ብግብግን ካስተላሲ ዝምራሕ 250 ሰብ ብረት ነበሩ።

¹ ሰራዊት ደሊያት ባህታ 1600 ከም ዝነበሩ ጣልያን ደጋጊሞም ሰኒዶም ኣለዉ። (ናይ ኢ.ሓ.)

ብዘመን ደጊያት ባህታ ዓመጽ እምበር ፍትሒ አይነበረን። (ቀዳማይ)።

ብዛዕባ ማይ። ደጊያት ባህታ ተሸይሞምሉ አብ ዝነበሩ ጊዜ ንሶም ይፍለጥዎ ኣይፍለጥዎ፣ ይስምዕዎ ኣይስምዕዎ፣ ክንምስክር ኣይንኸእልን ድኣ እምበር፣ በቲይ ጊዜ እቲይ፣ ጊዜ እንከሎ ጊዜ ኣይትጸበ ኮይኑ፣ ዓመጽ እምበር ፍትሒ ኣይነበረን ከብለና ዝኸኣለ ምክንያት፣ እንካብ ብዙሕ ብውሕዱ ክንጠቅስ። እንዳ ደገዝማቲ ንኣብነት ማይ እንተ ደለዩ እቶም ባሮት ሸቀልቶም ዝነበሩ፣ ኣብዛ ሎሚ ብጊዜና ጠሓኒት እኽሊ መኪና፣ ቈይማትላ ዘላ ቦታ ተጸብዮም ነተን ማይ ዝወረዳ ደቂ ዓዲ ኣንስትን ኣዋልድን ደልመን ገፊፎም ብሓይሎም ኣግዲፎም ንገዝእም ይወስድዎን ይጥቀሙሉን ነበሩ። መከረኛታት ኣንስትን ኣዋልድን ገባርን ኣብ ዕንጨይቲ ምውፋርን ኣብ ጸህያይን ኣብ ጐልጓልን ኣብ ዓድን ካልእ ናይ በረኻ ሰራሕን ውዒለን ንድራር ደቀን መግበሪ ኣብ ዝባንን ማይ ብደልሚ ተሸኪመን፣ ንዝመጽኣ ማይ ምክታርስ ዓመጽ ዶ ኣይቀጽርን?

ትምኒት ማሕራይ፡- ንኣብነት ሓደ ጊዜ ትምኒት ንል ማሕራይ እትበሃል ሰበይቲ፣ ነቲይ ኣብ ዝባና ተሰኪማቶ ጸይራ ዘምጽኣቶ ማይ ገፊፎም ከቲርም ንእንዳ ደገዝማቲ ኣእተውዎ። ንሳ ከኣ ደድሕፊኣም ኣብ ገዛ ኣትያ ከይፈርሖት ብድፍረት ነቲይ ማይ ዝመልኦ ደልሚ ኣብ ቅድሚኣም ፊቲሓ ከፊታ ትግምጥሎ ተመሲላ ኣብ ምድሪ ቤቶም ኣፍሰሰቶ። መንእያ፣ እንታወይቲ ደረቐኛ ኢያ ከምዚይ እትገብር፣ ተባሂላ ብቑጠዓ ተላዒሎም ተሓተተላ። ትምኒት ንል ማሕራይ ካብ ገዛ እን ዳክንቲባ ሹምደሓን ኢያ ተባሂላ። ብሓይሊ ብርትዕቲ ብዕድመ ከኣ ዳርጋኣም ኢያ ዝነበረት፣ ሞ፣ ካብኡ ንደሓር ኣዋልድ ናእሸቲ እምበር ኣንስቲ ኣይትግፈፉ ተባህለ፣ ሞ ተረፈ ይበሃል።

ብዘመን ደጊያት ባህታ ዓመጽ እምበር ፍትሒ አይነበረን። (ካልአይ)

ብዛዕባ ጤለበጊዕ ምኽታር፡- ባሻይ ገብረመስቀል ወዲ ሓገሱ፣ ባሻይ ወዲ እማን (ደቂ ደግራ) ናይ ውሽጢ ገዛ ደገዝማቲ ዋናታት ኣዘዘቲ፡ ገበርቲ ሓደግቲ ነበሩ፣ ሞ ብዘይካ ናይ ገዛ እገልቶ (እንዳ ደጊያት ባህታ) ሃብቲ፡ ናይ ካልእ ሃብቲ ጥሪት ከም ድላይካ ዝደለኻዮ ምኽንያት ዝመረጽካዮ ስብሕትን ጤለበጊዕን ኣምጺእኻ ሓሪድካ ምብላዕ ጥራይ ነበረ ሓይሎም። እዙይ ግፍዒ እዙይ ከኣ ኣብ ጽንዓደግለ ጥራይ ዘይኮነስ ዳርጋ ኣብ ኩለን ወረዳታት ነበረ ኪበሃል ይከኣል። ንኣብነት እኳ ሓደ ክንጠቅስ፡ ኣብ እትዋት (ድሕሪ መርዓ) ልጅ ገብረመድህን ወዲ ደጊያት ባህታ ኣብ ዳብር ዝበሃል ዓዲ (መረታ ሰበካ) ኣዕሩኽ ናይ ልጅ ገብረመድህን እኒ በዓል ባሻይ የዕብዮ ወዲ ትኩእ (ሰንይቲ) ዘለዉዎም ነበሩ፣ ሞ ንእትዋቶም ኢሎም ንዳብር ሓዘምዎ ዝኸዱ ላም፡ ብብሩንዶን ብዘሕላን ብጥብስን ሻቡ ስለ ዝወድእዎ፣ ገንዘቦም ምእንቲ ከዩውጽኡ ከይዕድጉ ካብ ማእኸል ዳብርን ካብ ካልእት ዓድታት መረታ እናሆሩ ስቡሓት መኻኸትን ኣጣልን መመሪጸም ዘዘሪፎም ሓሪዶም ከምዝወድእዎን ባዕላቶም እቶም ኣዕሩኽ ዝነበሩ የዘንትዉልና። ነዙይ ሃብቲ ጥሪት እንዳማትካ ብሓይሊ ምውሳድ ዓመጽ፣ ዶ አይቀላጽን?

ባሻይ እማን ወዲ ከንቲባ ዘርኡ።

ናይ ባሻይ እማን ወዲ ከንቲባ ዘርኡ ናይ ጥልመቱም ምኽንያት።

ደጊያት ባህታ ምስ እኒ በዓል ደጊያት ሓድገምበስ ወዲ ከንቲባ ጉልበት (ዓድተከሌዛን) ምስ መንግስቲ ጣልያን ተሓባቢሮም ዓድዋ ምስ ዘመቱ ጊዜ፣ ባሻይ እማን ወዲ ከንቲባ ዘርኡ ሓቢሮም ዘሚቶም ነበሩ። አይተ ምስጉን ዝበሃሉን አይተ ሶቛር ወዲ ባሕሮ ዝተባህሉ በዓል ድግሳን (ደቂድግና) ጭፍራ (አብ ትሕቲ) ብላታ ተድላ ወዲ ክፍሎም (ንደገዝማቲ ወዲ ግምጃ ሓውቶም) ነበሩ። ሞ፣ ባሻይ ባህታ ዝተባህለ ጭፍራ ባሻይ እማን አብ ሓደ ቤት አትዩ ንበዓልቲ ገዛ እንኪ ስንቀይ ቅለውለይ ኢሉ ጥረ ሃባ። መቐም እዙይ ቀንዲ መልዓል ነገር ኪኸውን ኢዩ። አይተ ምስጉን ከኣ አብ ልዕ ሊኡ አብ ርእሲኡ መጺኡ እንኪ ናተይ ቅለውለይ ኢሉ ሃባ። ባሻይ ባህታ ከኣ ግደፍ ጽናሕ ኣነ እቐድም ናተይ ትወድእ፣ ናተይ ንቐድም ሓቢርና ንብላዕ እሞ፣ እንተዘይኣኸለና ናትካ ድሓር ትቐልዎ። ሞ ሓቢርና ንበልዖ እንተበለ፣ አይተ ምስጉን እስኪ ሓዚ ንስኻ ከተድሕና ክርእዩካ ኢዩ ኢሉ ፈከረ።

ባሻይ ባህታ ከኣ ሕደግ ግደፍ፣ ነገርካ ብፍላይ ምሳይ እንተድኣ ኮይኑ ንዓናይ ንደገ ውጻእ ሰዓበኒ ኢሉ ወጽኤ። አይተ ምስጉን ብድሕራኡ ሰዓቡ ኣገሪሁ ኣርኪቡ ብሰላዕ ለምጠጠሉ። አይተ ባህታ ተገምጢሉ ተሸኪሙ አብ ባይታ ነፍነፎ። አብ ከብዱ ተቐማጢ ከኣ ብእምኒ ጨፍጨፎ። አይተ ሶቛር ወዲ ባሕሮ ዘራይ ኮይኑ መጽኤ። ንአይተ ባህታ ከግምጥሎ ከግልብጦ ተጋደለ ዓቀነ ፈተነ። ብማዕዶ ሓደ ሰብ ረኣዮም። ሞ ግደፍ በሎ፣ ኣስመዓሉ፤ አይተ ሶቛር ገዲፍዎም ናብ ጐይታኡ ሓለቓኡ ናብ ብላታ ተድላ ከይዱ ነገረ።

ደጊያት ባህታ ነገሩ ሰምዑ። ንኸልተ ሰብ ነገር ኣጸዊዎም እቐረብዎም እሞ ነገሮም ኣፍሰሱ። ደጊያት ባህታ ንብላታ ተድላ ወዲ ክፍሎም ማለት ወዲ ግምጃ ሓፍቶም ከሒጉሱ ኪብሉ ባሻይ ባህታ ይገረፍ ይቀጸዕ በሉ። ባሻይ እማን ወዲ ከንቲባ ዘርኡ ከኣ «አረ ፍትሒ ሃቡ ጐይታይ፣ ብድላዮም ተፈጸሊሞም ዝገበርዎ ጉዳይ ኢዩ ከመይ ኢሉ ባህታ ዚግረፍ?» እንተበልዎም እንተ ኣረድእዎም ዝሰምዎም ሰኣኑ።

ባሻይ ባህታ ከግረፍ ወደቐ። ገራፊኡ ከኣ ሓደ ሰብ ኮነ። ንጫፍ ኩርማጅ ሓለንጊ እናገረፈ ኣውደቐ። ሓው ግምጃ ዝተፈጸመ ተንኰል ፈሊጦም ከምዘይገረፍ ተረዲኡዎም ተቈጢዖም «ንዓ ፈረጅ ንስኻ በሎ ግረፎ» ኢሎም ኣግረፍዎ። ባሻይ እማን ከኣ «ሓሸከር ብላታ ተድላ ተዓዊቲ፣ ሓሸከር እማን ግን ተጋሂሱ ተናዒቐ ተገሪፋ» ኢሎም ብፍጹም ሓዘኑ። ከምኡ ውን ብሕርቃን ዝኣክል ዝተላዕለ ነብዑ ይበሃል። በዙይ ተግባር እዙይ ብዙሕ ትቐይሞም

ሩ። ጽልኢ ጽብኢ ደጊያት ባህታ ባሻይ እማንን ካብ ሻቡ ጀሚሩ
 ቆሮላ ኢዩ። በዙይ ዝተላዕለ ቂም በቀል ከስ፡ ባሻይ ኣማን ንወዲ
 ዐብኦም ንደጊያት ባህታ ምግልጋል ሓዲጎም ናብ ጣልያን ኣተዉ።
 ሊያት ባህታ ንትልንቲ ሳንጉንቲ ምስ ኣሰርዎ፡ ባሻይ እማን ናብ
 ሞባ ደቂ ተዓረ ምድሪ ኣፈልባ ሰፊሩ።

አይተ ጓጓጉል ባሮንጓይ በዓል አሸናፊ፡- ገንዘብ ናይ ደጊያት ባህታ ብዙሕ ቀጽሪ ስፍራ ዘይብሉ ከምዝነበረ ይዝንቶ፤ እንተኾነ ከምዙይ ሎሚ ባንክ ስለዘይነበረ ልክዑ ኪፍለጥ አይተኻእለን። ዝኾነ ኮይኑ ዛንታ አይተ ጓጓጉል ባሮንጓይ ዝተባህለ በዓል አሸናፊ ካብ ገዛ ሓድጎማ ክንጠቅስ። ደገዝማቲ ንረሲደንተ ትልንቲ ሳንጉኑቲ አሲሮም ንትግራይ ኪሰግርዎም እንክለዉ ጊዜ፤ ከምቲይ አብ ካልእ ምዕራፍ ዝጠቐስናዮ 7-8 ዝኾና አብቅልቲ አቕራሽ ዝተጸዕና ብወተሃደራት ተሰንዮን ይጎዓዛ ነበሩ። ካብዘን አቕራሽ ዝተጸዕና አጋስሰ፣ ሓንቲ በቕሊ ሓዝዋ፣ ጓጓጉል ዝተባህለ በዓል አሸናፊ ገዛ ካብ እንዳ ሓድጎማ ከዲዑ ንድሕሪት ተመሊሱ ጠፍኡ። ንሰለድ አትዩ አብ ምድሪ ሰለድ ነቲይ አቕራሽ አብ ሓጻ ሓብኦ ቀበሮ። ጸኒሑ ፊሒሩ፡ ገንዘብ ደጊያት ባህታ እኒ አብ በረካ ሓቢኡ አሎኹ ኢሉ ባዕሉ ከይዱ ንመንግስቲ ጣልያን ከምዝነገረ አፈዩ ዝተባህለ ጣልያን ይገልጸልና። ሓደ ሕማቕ ሰነፍ ከም ስሙ ጓጓጉል ከም ሳንኡ በሮንጊ ባሮንጓይ ኢዩ ዝነበረ እናበሉ ፊታ/ተኸለ ወዲ አፍሐየት (ሰንይቲ) ምስኡ ዝነበሩን ዝፈልጥዎን የዘንትዉ ነበሩ። ጓጓጉል መልክዑ ከደራይ ጨሓም ነበረ።

ብኢውሮጳውያን ወይ ምዕራባውያን አቆጻጽራ ብ1893 አቢሉ ይኸውን መንግስቲ ጣልያን ብዛዕባ ግብረ ግዝኣቶም ይመያየጥሉ ኣብ ዝነበረ ጊዜ፣ ንደጊያት ባህታ ወረቓት መልእኹቲ ልኢኹም «ንኣውራጃ አክለጉዛይ ግብረ ክንመልሰሉ ኢና እሞ ኣገሌ ዝበሃል ግብጣን ንሰደልካ ኣሎና ተቐበሎ» በሎም። ዝተላእኸ ግብጣን ብጊዜኡ መጺኡ ምስ ደገዝማቲ ተራኺቡ መልእኹቲ ኣብጽሖ። ዋና ናይ መልእኹቲ ቁምነገሩ ከኣ «ክርስትያን ዝኾነ ሕዝቢ ኣክለጉዛይ በዓል መሬት ኢዩ፣ ሞ ነቲይ ዝተወሰነ ግብረ ንጉስ ክርስትያን ዝኾኑ ጥራይ ይኸፈልዎ፣ እስላም ግን መሬት የብላቶም ንሶት ካብቲ እያቶም እሞ ግብረ ንጉስ ኣይኸፈሉ ነጻ ኢያቶም» ዝብል ነበረ። ደጊያት ባህታ በዙይ መልእኹቲ እዙይ ገሪሙዎም ሓረጃም ኣንጸርጸርም ኩበቅዑ መኳንንቲ ኣክለጉዛይ ኩሎም ኣጸዊዖም ኣኪቦም ከምዙይ ይብሉና ኣሎ ጣልያን ከመይ ንግበር፣ እስላም መሬትን ማሕረስን የብላቶም እሞ ክርስትያን ዝኾንኩም ጥራይ ግብረ ንጉስ ክፈልዎ ይብል ኣሎ። ስለዚ ባዕሉ ፈጸሙዎ ወዲእዎ ከይትብሉኒ፣ ምኽሩ፣ ሞ ሓሳባትኩም ብመልሲ ሃቡኒ በልዎም። እዚ ጠንቂ እዚ ምስቶም ኣሕዋትና ኣስላም ክፈልዩናን ጠንቅ ከምጽኡልናን ድኣ ደልዮም እምበር ነገር ጠቂ ኣይኮነን። እዞም ኣህባይ ኣብ ገዛእ መሬትና ክስታናይ፣ ኣስላማይ ኢሎም ሓረቓን ጉሃዩን። ሓው ግምጃ።

ደጊያት ባህታን ባሻይ ተስፋንኪኤልን፡- ደጊያት ባህታ ናብ ጣልያን ኣብ ምጽዋዕ ምስ ኣተዉ መጀመሪያ ኣብ ጣሕጣሕ እትበሃል ቦታ 6ተ ወርሒ ዝኣክል ተቐመጡ፡ ቀጺሎም ደግዓ ዓገመዳ ወጺኦም ሰፈሩ። ጽቡቕ ሰፈር ሓዞም ዕርዲ ብኳና ኣንዲቕም ነበሩ። ክሳብ ሎሚ ዕርዲ ደጊያት ባህታ ምልክት ፍልጢ ኣላ። ደቂ ባሕረነጋሲ ሓድጉ እውን ኣብ ሰገነይቲ ተቐሚጦም ደጊያት ባህታ ንዓዲ ከይኣትዉ ኢሎም ይተሓላለዉ ነበሩ። ኢጣልያዊ ጠቕላላ ኣዛዚ ገዛኢ ሓለቓ ጀነራል ጋንዶልፊ፣ ንዑ ናባይ እተዉ ክሸመኩም ክሸልመኩም እናበለ ይሓባብሎም ነበረ። ደቂ ባሕረነጋሲ ሓድጉ ግን ሓደ ነገርስ ንባህታ ድኣ ጽንዓደግለ ዓድና ኣሕሊፍካ ኣይትሃበልና እምበር ካልእ ዝደለኻ ግበረሎም፣ ንሕና ግን ኣይንደልን ኢና ኢሎም በዙይ ይመሳለሱ ነበሩ ይበሃል። ሓሻክር ደጊያት ባህታ ምድሪ ኪድህስሱ ካብ ዓገመዳ ተላኢኾም ብሰለድ ኣቢሎም ናብ ኣሹሩር ኣተዉ። ኣብ ኣሹሩር ድማ ባሻይ ተስፋንኪኤል ካብ ወዓ ሊታ መጺኦም ተጓነፉ። ጊዜኡ ጽድያ ነበረ።

ደቂ ዓንዱ ገዛ እገልቶ (ሰገነድቲ) ሓጎስን ጸድዋን
ኢያቶም። እዞም ደቂ ዓንዱ እንካብ አቦአም ዝወረስዎ ሃብቲ
ነበራቶም። እዙይ ከኣ ብጅግንነት አይተ ሓጎስ፣ ብሃብቲ ከኣ
አይተ ጸድዋ ይበላለጹ ነበሩ። ሓደ ጊዜ ክልተ አሕዋት ብሓደ
ሓቢሮም አንኪገሹ ከለዉ መቸም አዋልድ ሃገርና ዘይገጥማኦ ነገር
አይነበረን፣ ሞ ከምዙይ ኢለን ደረፋሎም።

«አያ ሓጎስ፣ ስኒ ጭርሓ፣ አሓስ እኳ ናይ ሓውኻ
ይበዝሓ፣ ጥራዴኻ ግን ሰብአይ ምሳሓ፣ ጅግና ኢኻ ርሑስ
አርሓ» ከምዙይ ኢለን አዋልድ ምስ ደረፋሎም አይተ ጸድዋ
መሊሶም ሃዩ በላ ከኣ እንደገና ድገማሉ በልወን እሞ አይተ ሓጎስ
ከኣ «ያህ ያህ ይኣኸለኒ» በሉ ይበሃል። ነዙይ ዛንታ እዙይ ወ/ሮ
ጋብሩ ንል ክፍሎም በዲኢን ከኣ ንል ወ/ሮ ግምጃ ሓውቲ ደጊዶት
ባህታ ዝኾና የዘንትዋኦ ነበራ።

ደጊያት ባህታን ግራዝማች ተኪኤን (አኹሩር)

ብዛዕባ ምስጢር - ብአውሎ፣ ግጥሚ ደገዝማቲ ንግራተኪኤ ወዲ ሃብተማርያም (አኹሩር) ዝበልዎ።

ደገዝማቲ ብዛዕባ ልጅ ተስፋ ወዲ አይተ ወልዱ (ሰገነይቲ) ብዛዕባ ልጅ ገብረመድህን ወዲ ከንቲባ ዑቕባዝጊ ወዲ ሰብሃቱ (ሰገነይቲ) ዝሓሰብዎ ዝመሃዝዎ ምስጢር ንግራተኪኤ ወዲ ሃብተማርያም (አኹሩር) የካፍልዎም ነበሩ፣ ሰማዒ ከአ ምስኣቶም ዓጽመ ሲጋ ዝምድና ስለ ዘለዎም ደገዝማቲ ዝሓሰብሎም ዝምህዙሎም ዝነበሩ ብምንጋር ምእንቲ ንህይወቶም ከድሕኑ ኪጥንቀቑ ይመኽርዎምን ይገልጹሎምን ነበሩ። ደገዝማቲ እዙይ ነገራት እዙይ ብገለ ወይ ብሓሳዊ ሰሚዖም ምስጢርም ከም ዝወጽኤ ከም ዝተበተነ ተረዲእዎም ሓደ መዓልቲ መኪንንትን ህዝብን ኣብ ኣደራሽ ተኣኪቡ ኣንከሎ ደገዝማቲ ኣውሎ ገጢሞም ግራተኪኤ ንህማም ስኢ ነበሩ፣ ሰማዒ ብኣሸሙር ከምዘይ በልዎም።

«ኣውሎ ኣውሎ፣ ኣንታ እስኪ ኣውሎ»

«እስኪ ይሰማዕ፣ ሰማዒ እንተሎ»

ኣንታ ወዲ ሃብተማርያም ወዲ ኣሰገደ፣ ኣንታ ወዲ ኣሰክሕ ወዲ ኣሰገደ፣ ሰያሕ ዝዓድኻ ዕንደ ዕንደ፣ ማይዶ ይሃርም፣ ደግዓ ከይነገድ፣ ምስጢር ዘውጽኤ፣ እንታይ ምተፈርደ፣ ወዮ ንህማም ሰንኻስ፣ ንፋስ ኣወደ» በሎም።

ግራዝማች ተኪኤ ከአ ፈሊጡኒ ግዲ ኢዩ ኢሎም ተሰኪፎም ሰሓቑ። ደገዝማቲ ከአ ባዕሉ ድኣ ይፈልጦ ኢዩ ግን ኣይፍለጥን ኢሎም ተጠራጢሮም ግዲ ኮይኖምስ ኢዶም ናብ ግራዝማች ተኪኤ ኣናመልኩቲ «ወዮ ንህማም ሰንኻስ፣ ንፋስ ኣውደ፣ ንፋስ ኣውደ» ኣናበሉ ደጋጊሞም ተናገሩ ይበሃል። ግራተኪኤ ቅድሚ ኩሉ ንምጽዋዕ ወሪዶም ምስ በዓል ልጅ ገብረመድህን ባሻይ ክፍሎም ንመንግስቲ ጣልያን ዝኣመኑ ኣብ ጣልያን ዝኣተዉ ዝተዓጥቁ ኢዮም። መንግስቲ ጣልያን ከአ ንደጊያት ባህታ ምሉእ ግዝእት ኣከለጉዛይ ኪህቡዎም ኪሸሙዎምን እንከለዉ ካበኡ ቈሪጾም ፈልዮም ኣኹሩር ዓዶም ምስ ሰያሕ ከባቢኣን ንግራተኪኤ ምስሌንንት ሂሶምዎም ነበሩ። እዙይ ማለት ከአ እቲይ ምሉእ ኣከለጉዛይ ገዛኢ ደጊያት ባህታ ንሰያሕ ኣይእዝዝዋን ኣይገዝእዋን ነበሩ ማለት ኢዩ። ደገዝማቲ በዙይ ኣመሓድራ እዙይ ሕጉስ ኣይነበሩን። ቀጺልና ኣብ ምዕራፍ 60 ዘመልከትናዮ ድሓር ወረዳ ሰያሕ ምስ ጽንዓደግለ ሓዊሶም ሓንቲ ወረዳ ኮይነን ጠቐለልዋ። ክልቲኣቶም ግን ፍቕራት ዝፋዩ ይመስሉ ነበሩ።

ብዛዕባ ሹመት ወረዳ ሰያሕ፡- ደጊያት ባህታን ግራዝማች ተኪኤ ወዲ ሃብተማርያም ምስሌንነት ወረዳ ሰያሕ ከም ዘሕደግዎም። ገሊአቶም መጣቕሳት ጸላእትን ቀንኣትን ሰባት (ስማቶም እንተዘይፈለጥናዮ ይሓይሽ) ናብ ደጊያት ባህታ ኣናኹዱን እናኣተዉን «ደገዝማቲ እስኪ ስምዑ፣ ኣድግና ገለባ ምላሽ፣ ኣክለጉዛይ ምስ ዓሳውርታ ጠቕሊሊ ገዚኤ እትብሉሰ፣ ንኣንቲ ኣብ ጥቓኹም ዘላ ንእሽቶይ ወረዳ ሰያሕ እኳ ዘይሓዝኩምን ዘይገዛእኹምን እንታይ ገዚኤ ክትብሉ ኢኹም፣ ኣብ ማእኸል ሰፊሕ ግዝኣትኩም ንእሽቶ ቀሰሊ በሰር፣ ኣበር ካብ ተረኽበኩም» ኣናበሉ ለይትን መዓልትን ኣሕሰርዎም፣ ነቐፍዎም፣ ድቃስ ከልእዎም።

ካብ ዕለታት ሓደ መዓልቲ ደ/ባህታ ሓደ ጋሻ ዛግሬን (ተኸታሊ ሓሽከር) በቐልን ነፍጥን በትርን ሓዞም ከይተራእዩ ብሰዉር ብለይቲ ካብ ሰገይቲ ነቐሎም ንኣኹሩር ወረዱ። ኣቐኒዖም ከኣ ኣብ ደምበ እንዳ ግራ/ተኪኤ ኣተዉ'ሞ፣ በዓል ገዛ ኣብ ገበላ ንበይኖም ደቂሶም ጸንሑዎም ረኽቡዎም። ዋና ገዛ ከኣ «እንታይ ድኣ ኣምጺኡካ ባህታየ?» በልዎም። ደገዝማቲ ከኣ «ናባኻ፣ ኣረ እስኪ ስማዕ ተኪኤ ብሓቂዶ ባህ ኢሉካ ተሓጉሰካ ኢኻ ዘሎኻ? ኣነ ብምሉኡ ሃገር ዓዶቦይ ኣክለጉዛይ ሓዘ እናበልኩ ከለኹ፣ ንሰኻን ብሰንክኻን ኣርባዕተ ዓዲ ሰያሕ ቈሪጽካለይ ትቐመጥ ትድቅስ ኣሎኻ? ኣነ ግን ካብ ምሉእ ኣካላተይ ሓንቲ ኣጸብዔይ እኳ እንተጐደለትኒ ጐደሎ ኣካል ንሰኻ ስለ ዝገበርካኒ ድቃስ ስኢኒ ኣለኹ» በልዎም። ግራ-ተኪኤ ከኣ መቐም ደገዝማቲ ሽናፋይት በትሪ ኣብ ኢዶም ጨቢጦም ሓዞም ኣብ ልዕሊ ምድቃሶም ደው ኢሎም ምስ ረኣይዎም ጊዜ፣ ንሓዉ እኳ ዘየናሕሰየሰ ንዓይ ድኣ ከም ሰብ ክቕጽረኒ ኢሉ፣ ክልክመኒ ድኣ እንተኾይኑ እምበር ኢሎም ፈሪሖም ሓሲቦም ከብቅዑ ብጥዑም ቃል «ባህታየ እዙይ ኩሉ ገፊሕ ግዝኣት ሓዝካ ኣብ ኢድካ ጨቢጥካ እንከሎኻስ ነዘን ቀላሽታት ሰያሕ ትቐንኣለይ፣ ተጸልኣለይ ትቐየመለይ እንተድኣ ኮንካስ ሕራይ ይትረፈኒ እገድፈልካ» በልዎም። ደገዝማቲ ከኣ በል ጽባሕ ንግሆ ሰገይቲ ወጺእካ፣ ኣነ ከምዘይበልኩኻ ንመንግስቲ ጣልያን ኣየድልየንን ኢዩ ግዝኣት ሰያሕ ኢልካ ኣመልክት ኢሎም፣ ልቦም ረገኡሎም ዝሓሉ፤ ብዝመጽእዎ መንገዲ ከይተራእዩ ብሰዉር ብጸልማት ንዓይም ሰገይቲ ተመልሱ ድቅስ ሓደሩ። ንጽባሒቲ ምስ ወግሖ ግራ-ተኪኤ ንበዓል ባሻይ ክፍሎም ኣሕዋቶም ጸዊዖም ባህታ ምሳይ ሓዲሩ ከምዘይ ኢሉኒ ከምዘይ ከኣ ኢሎዮ ብምባል ዝተንገሮም ጸገም ኩሉ ዘርዚሮም ኣካፈልዎም እሞ፣ ንሳቶም ከኣ ንምንታይ ዘይትኣብዮ እንተበልዎም «ኩናት ዘይወዓለ በሊሕ፣

ሸኖፋይት በትሩ አብ ኢዱ ጨቢጡ አብ ትርኢሰይ ደው ኢሉ
 እናተሰሣረበኒ ከሎስ እምቢ ማለት ከም ተመን ጨፍጭፈኒ ማለት
 ኢዩ፡ አሽምባይ ንዓይ ንሓወ እኳ ዘየናሕሰየስ ዘይገደፈስ ንነፍሰይ
 ድኣ እንታይ ዋጋ ኪቈጽራ ኢልኩም? እንታይ ዘይገበርኩ ትብሉኒ፡
 ዘይትመውት ማለትኩም ዲኹም በልዎም። ሰቦም ከኣ «መንግስቲ
 ጣልያን ዝሃበኒ ሹመተይ እምቢ ኣይገድፍን ኣይለቅቅን ዘይትብልዎ
 እንታይ ከየምጽእ አብ ልዕሊኡ ብርእሲኡዶ ጣልያን ኣየለን?»
 ኢሎም ጉህዮም ንጊዜኡ ተቈልዮም ተረፉ። ግራ ተኪኡ ግን
 ለባምን መስተውዓልን አብ ርእሲ ምዃኖም ቅንኣት ሹመት ዘምጽእ
 ዘስዕቦ ነገር ኩሉ ብምርዳእ ንጽባሒቲ ዝመጽእም ሳዕቢን ይፈልጡ
 ነበሩ፡ ሞ ነብሶምን ነብሲ ቤተሰቦምን ኣሕዋቶምን ዓዶምን ከድሕኑ
 ንግሆ ንሰገነይቲ ገሰጊሶም ወጺኦም ሹመት ሰያሕ ይትረፈኒ
 ኣየድልየንን ኢዩ ኢሎም ንመንግስቲ ጣልያን ነገሩዎ፡ ተፋኅዉ፡
 ተሰናበቲ።

ዕረፍቲ ደጊያት ባህታ፡ መንግስቲ ጣልያን ንደጊያት ባህታ ከምዝጠለምዎም።

መንግስቲ ጣልያን ከም ኣመሎም ከምቲይ ንኻልኣት ሹማምንቲ ኤርትራ ጠሊሞምዎም ዝቐተልዎምን ዝኣስርዎምን ኣብ ሞት ዘብጽሖዎምን፡ ከምኡ እውን ንደጊያት ባህታ ከምዝጠለምዎምን ንመረድኢ እንካብ ብዙሕ ጽሑፋቶም ሓደ እዙይ ትሕዝቶ እዙይ ዝሓዘ ይርከብ። ጀነራል ብራቲየሪ ናይ ኤርትራ ጠቐላሊ ኣመሓዳርን ናይ ጦር ላዕለዋይ ኣዛዝን ብራስ መንገሻን ደጊያት ባህታን ምንም እምነት ኣይነበሮን፡ እንተ ግዳስ ብጸገም መዓልቲ ራእሲ መንገሻ (ኣንጻር ሸዋ) ደጊያት ባህታ (ኣንጻር ሸፍታታት) ይጠቐመኒ ይኾኑ ብማለት ምስ ክልቲኣቶም ኣውራ ከኣ ምስ ደጊያት ባህታ ብጋህዲ ብግልጺ ክጸላእን ክጸባእን ጥርጠራ ልቡ ኪገልጽን ኣይደለየን ነበረ። ከምኡ ድማ ራእሲ መንገሻን ደጊያት ባህታን ብምስጢር ይለኣኹ ምስ ተባህለ ንረሲደንተ ንትልንቲ ሳንጉንቲ ምንም ኣኳ እንካብ ብዙሓት መኰንናት (ኦፊሰር) ናይ ድሓን ምርግጋጽ እንተ ሰማዕኹ፡ ብናይ ዝሓለፈ ጊዜ እምነቲን ዘርኣየና ሞያን እንተ ተዓ ዘብኩ፡ ነገሩ ኪልው የጠራጥረኒ ኣሎ፡ ሞ ሃየ ድኣ ንባህታ ሓጎስ ኣጸቢቐካ ሓልዎ ተጠንቀቐሉ ኢሉ ጥራይ ጀነራል ባራቲየሪ ኣዘውተሩ ይጽሕፈሉ ነበረ። ብዕለት 1 ታሕሳስ 1894 ዓ.ም ፈረንጂ ጀነራል ባራቲየሪ ንትልንቲ ሳንጉንቲ ዝጸሓፎ መልእኹቲ «ሃየ ድኣ ንባህታ ሓጎስ ብጽቡቕ ብኸብሪ ሓዞ ራኣዮ፡ ብጥንቃቄ ድማ ተመልከቶ» ይብል ነበረ። እዙይ ከምዙይ ዝበለ ጥርጠራ ከኣ ሓቂ ከይኮነ ኣይተረፈን። ከመይ ድሕሪ ቁሩብ መኣኣልቲ ማለት ብ14 ታሕሳስ 1894 ዓ.ም.ፈ. ረሲደንተ ትልንቲ ሳንጉንቲ ብድንገት ዘይተሓሰበ ተኣሲሩስ ንተኸንዓዕ ገጹ ከይዱ። ደጊያት ባህታ ድማ ኣነ ኢየ ናይ ምሉእ ኣከለጉዛይ ጠቐላሊ ገዛኢ ኢሎም ንህዝቢ ከላዕሉ ኣዋጅ ኣንገሩ ዚብል ወረ ናብ ጣልያን መጽኢ በጽሖ። በቲይ ጊዜ እቲይ ጀ.ባርቲየሪ ነዙይ ሸፍታ እዙይ ንምውጋእ ነገሩ ብጽኑዕ ከደራጅውን ከሰናድእን ክዳህልልን ኢሉ ኣብ ከረን ነበረ። ማጆር ናይ ሸሕ ሓለቓ ቶዘሊ (ድሓር ኣብ ኣምባኣላጀ ዝሞተ) ሻቡ ኣብ ኣስመራ ከተማ ሓላዊ ነበረ፡ ሞ ከምዙይ ዝብል ቴሌግራም ጀ/ባራትየሪ ለእኹሉ። «እንካብ በጦሎኒኻ ሰለሱተ ኩባንያ፡ (ግብጣን ጀንቲላ፡ ግ.ኣሊቤሪ፣ ግ. ጋሊና) ሓዝካ ናይ ግ/ቺኮዲኮላ ሓንቲ ባተሪያ (መድፍዒኛ) ወሲኽካ ንሰንይቲ ብቐልጡፍ ተለዓል ንቐል፣ ኣብ ልዕሌኻ ድማ ካልኣት ሰለሱተ ኩባንያ ኣንካብ ሕርጊኻን ዓዲተከሊዛንን ጊንዳዕን ዝለዓሉ ክሕወሱኻ ኪሕግዙኻ ክመጹኻ ኢዮም» ዝብል ትእዛዝ ኣመሓላለፈሉ። ብዕለት

16 ታሕሳስ 1894 ዓ.ም.ፈ ናይ ሺሕ ሓለቓ ቶዘሊ ካብ ኣስመራ ተላዒሉ ንማዕረባ (ሓደግቲ) ገስጊሱ ምስ ኣተወ ጊዜ ንደጊያት ባህታ ኢድካ ኣትሕዝ (እቶ ወይ ተማረኽ) ንትልንቲ ሳንጉንቲ ድማ ልቕቆ ኢሉ ለኣኸሎም።

ደገዝማቲ ከኣ እዙይ ኩሉ ኮይኑ ዘሎ ተፈጢሩ ዘሎ ነገራት ብሓጢኣት ብሰንኪ ብበደል ብገበን ሳንጉንቲ ዝኾነ ድኣ ኢዩ እምበር ብኣይ በደል ኣይኮነን፤ ከመይ ምኽንያቱ ከኣ ሳንጉንቲ ንርስተኛታት ደቀባት ደቂ ዓዲ መሬቶም ኣግዲፉ ምድሪ ወርቂ (ደማኒያለ) ስለ ዝገበር፣ ንሕዝቢ ዘቈጥዕ ዘናውጽ ዘሕዝን ተግባራት ስለ ዝገበረ፤ ህዝቢ ስለ ዝፋለለ ዝፈነነ ምድሪ ባዕላ ኣይግዛእን ኣይእዘዝን በለት እምበር ኣነ በዙይ በደልን ሓላፍነትን የብለይን። ሕዚ ድማ ነዞም ንዓይ ኪወግኡ መጺኡቶም ዘለዉ ወተሃደራትካ ሰራዊትካ ንድሕሪት ምለሶም፣ በትኖም እምበር ኣነስ ሕራይ ንሳንጉንቲ እለቆ ኢሎም መለሱሉ።

ብከምዙይን ከምኡ ዝኣመሰለ ነገራትን ብምልኣኣኽ እናተመላለሱ መንገዲ ጽርግያ ቅጥራንን መንገዲ ኣየርን ተሌፎንን ቲላግራምን ከምዙይ ሎሚ ስለዘይነበረ፣ ክልተ መዓልቲ ዝኣክል ኣብ ምምልላስ ኣብ ምልኣኽ ኣሕለፉ። ብዕለት 18 ታሕሳስ 1894 ዓ.ም ንግሆ ምስ ኮነ ጸሓይ ምስ በረቐ፣ ነዙይ ምድህላልን ምዝንግጋዕን እዙይ ንጣልያን ኣንጻርጸዎም፣ ሞ ኩነታቱ ከሕጽሮ ቁረጸ። ከምቲይ ኣብ ጽሑፉ ዝንበብ ከኣ «ሰገነይቲ ጽኑዕ ቦታ ስለዝኾነ ከመይ ገይርና ከም ኣንኣትዋ ከመይ ዝበለን ዝኣመሰለን ሓይሊ ጸላኢ ከምዝቃወመናን ከምዘንገፈናን ርግጽነቱ ኣጸቢቕና ኣይንፈልጠን ነበርና እዋ ብዙሕ ሸገረና ጸገመና። ብዛዕባ ምድንጓይ ማለት ምትሕልላፍ መዓልቲ ግና ሓገዝቲ ረዳእቲ ክሳብ ዘርክቡና ጠቕሚ ድኣ ኮነና እምበር ንበይንና ገጢምና እንተንኸውን ምተወዳእና ምተላሓስና ነበርና። ሓገዝትና ግን ብዕለት 18 ታሕሳስ ብገስጋስ መጽኡልና፣ ሞ ሹድሽተ ኩባንያ ሓንቲ ባተሪያን ተጠራቂምና ከነብቅዕ ምስ ኩባንያ ግብግን ካስተላሲ (ኣብ ሓላይ ዝነበረ) ንምልኣኣኽ ጠዓመልና፣ ኣብ ሓላይ ዝነበረ ናይ ግብግን ካስተላሲ ኩባንያ ናይ 3ይ (ሳልሳይ) በጦሎኒ ክፍሊ ምቃል ኢዩ።

ጽሑፍ ቀጺሉ ከኣ ባህታ ሰገነይቲ ጥራሓ ሓዲጉዋ ገዲፉዋ፣ ኣብ ሓድ ሓደ ክሳድ ቃፊራት ፍቅያታት (ሓለውቲ) ነገርቲ ሰለይቲ ገዲፉ ብለይቲ ከምዝሃደመ ካብ እሙን ሰብ (ደ.ሚካኤል ወዲ ተማኑ) ፈለጥና ሰማዕና ኣረጋገጽና። እንተኾነ ብዙሕ እምነት ድኣ ኣይሓደረናን እምበር። ናይ ሺሕ ሓለቓ /ቶዘሊ ድማ ባህታ ሓጐስ ብዙሕ ህዝቢ ክይክተሎ፣ ሓይሉ በርቲዑ ከይቃወመና ኢሉ ብቶሎ ብእግሩ ገስጊሱ ንሰገነይቲ ገጹ ገስገሰ። ብዘይ ሓደ ድንገት ፍርቂ መዓልቲ ንሰገነይቲ ኣተወ፣ ሞ ብኡንብኡ ንባህታ ከርክብ

ንኩባንያ ካስተላሲ ከረድእ ንሓላይ ገጹ ተበገሰ ገሰገሰ ቀጸለ። ናይ ሺሕ ሓለቻ ቶዘሊ ንግብጣን ፎልኪ (ሓለቻ ካልኣይ ኩባንያ) መራሒ ገቢሩ፤ ኣብ ማዕረባ ከኣ ንግብጣን ኣልፈራሲ (ሓለቻ ሓሙሻይ ኩባንያ) ቀስ ኣናበልኩም ደጀን ኮንኩም ሃገር እናተዓ ዘበኩም ሰዓቡኒ ኢሉ ኣዚዙ ሓደጎም። ሻቡ እቲይ መንገዲ ጥውይዋይን ገረብን ገደልን ዝመልኦ ጽጉም መንገዲ ስለዝኾነ ዳርጋ ሓሙሽተ ሰዓት ዝኣክል ተጓዲዝና ምስ ብዙሕ ድኻምን ጸገምን ፍርሓትን ሓላይ በጻሕና። ናይ ሺሕ ሓለቻ ቶዘሊ ቃል ኣሕሊፉ ስለ ዝነበረ ግብጣን ካስተላሲ ኩባንያኡ ሒዙ እንኳብ ዕርዲ ሓላይ ወጺኡ ናብ ዝባን 'መርፋሰሎ' ⁽¹⁾ ዚበሃል ንኹሉ ዘርኢ በረኽ ቦታ ከሳብ ማዕረባ ዘርኢ ቦታ ተዛዊሩ ወዲኡ ጸኒሑ ከብቅዕ፤ ጸላኢ ደፊኡ ናብ ዕርዲ ገጹ ኪጐዓዝ ምስ ረኣየ ጊዜ ውሽጢ ዕርዲ ኣትዩ ተሰሊፉ ገጠመ። ኣብ ጥቓ ዕርዲ ምስ በጽሑ ጠጠው በሉ። ናይ ዕ ርቂ ልኡኻት ካብ ባህታ ዝተላእኩ መጽኡ። ካብ ዕርዲ ብደሓን ብሰላም ከትወጽኡ ብነጻ ከንሰደኩም ብረትኩም ሃቡና ኣረክቡና ዝብሉ ሽማግሌታት ኢዮም ዝነበሩ። ግብጣን ካስተላሲ ነቶም ልኡኻት ባህታ ኣብ ዕርዲ ኣእትዩ ኣሰሮም። ግብጣን ካስተላሲ 250 ብረት ነበራ። ቁሩብ ብረት ድማ ንገሊኣቶም ደቂ ዓዲ ዘትሓዞም ነበራ። ባህታ ሓጐስ ግን 1500 (ሓደ ሽሕን ሓሙሽተ ሚእትን) ዝኸውን ብረት ነበሮም እሞ ግብጣን ካስተላሲ ብቶሎ ቀልጢፉ እምቢ ብረተይ ኣየረክብን ኢሉ ከምልሸሉ ኣይከኣለን። ረዳእቲ ይጽበ ነበረ። ዓቕሙ ርእዩ ከኣ ኣሸጋሪ ኮኖ። ነገር ግን ከም ልማድ ሓበሻ (ምትሓል) ምዝንጋዕ ዝበለጸ መሳርሒ ስለዝኾነ፤ ግብጣን ካስተላሲ እሺ ሕራይ እቕርበልካ ኣሎኹ ብረት ኣኪበ እቕጽርን እቕጸጽርን ኣሎኹ'ሞ ጊዜ ሃበኒ እናበለ፤ ከሳብ ሓገዝቲ ማጀር ቶለዚ ረዳት ዝመጽኦ መዘናግዲ ብልሓት ዘዬ ገበረ፤ ፈጠረ።

ባህታ ሓጐስ ግን ገሊኦም ረዳእቲ ብድሕሪት ከይመጽእዎ ከይዓብጥዎ ከይጐብጥዎ ኣብ ማእኸል ክልተ ሓዊ ከይኣቲ ተጠራጠሩ ሽማግሌታት ካብ ዝልእኹ ሓደ ሰዓት ሓሊፉ ነበረ'ሞ ክትኩስ ጀመረ። ከምኡ'ውን ግብጣን ካስተላሲ ብወገኑ ካብ ዕርዲ ጥይት ከሳብ ዝውድእ ዝትኩሰሉ መሲልዎ ነበረ ባህታ። ግብጣን ካስተላሲ ግን ብልሓተኛ ስለ ዝነበረ ቁሩብ ጠያይቲ ጥራሕ ተታኹሉ ሰቕ ኢሉ ኣጽቀጠ። ኣብ ዕርዲ ከይቀርብዎ ግን ብዝከኣሎ እናተኸላኸለ ስለስተ ሰዓት ዝኣክል ጸንሑ።

ከሳብ ረዳት ናይ ሻለቃ ቶዘሊ መራሒ ኣዝማች ዝነበረ ግብጣን ፎልኪ ዝምራሕ ኩባንያ ዝቕልቀልን ተኹሲ ዝጅምርን ከኣ ሰራዊት ባህታ ሓጐስ ንቕድሚት ግብጣን ካስተላሲ ካብ ዕርዲ

⁽¹⁾ ኣብ መሬት ሓላይ «መፈሰሎ» ወይ «መፈሰሎ» ዚበሃል ቦታ የልዎን። እቲ ኪኸውን ዚኸኣል ጠረር ብርቓቕ ኢዩ (ናይ ኣ.ሓ)።

እናተከሰብ፤ ብየማናይ ጎድኑ ድማ ሰራዊት ግብግን ፍሎኪ ምስ ተከሰሉ ብግንባርን ብጎድንን ምስ ተተከሰብ፤ ተስፋ ቈሪጹ ሰራዊት ባህታ ተበታቲኑ ሃደመ። ሻቡ ጊዜ ብርቱዕ ዕመር ዝኾነ ግመ ምድረ ሰማይ ሸፊኑ ስለ ዝነበረ ንዝሃደመ ሰራዊት ባህታ ክንስዕቦ ኣይተኻእለናን። ገሊኣቶም ምስ ባህታ ሞይቶም ጸንሑ። ገሊኣቶም ከኣ ሃዲሞም ጠፍኡ ተበተኑ። ገሊኣም ድማ ብረቶም ደርብዮም ተማረኹ።

እንካባና እንካብ ጣልያን 11 ምዉታት 22 ቊሱላት ነበሩ እናበሉ ጣልያን ባዕላቶም ዝጸሓፍዎ መጻሕፍቲ ይገልጻልና። እንተኾነ ብደራሲ ርእይቶ ዝሞቲን ዝቈሰሉን ጣልያን እዚኣቶም ጥራይ ከምዘይኮኑ ርግጽ ኢዩ፤ እንተወሓደ ነቲይ ዝተቈርሖ ቊጽሪ ምዉታትን ቊሱላትን ሓሓደ ባዶ (ማለት ኣብ ክንዲ 11 - 110 ኣብ ክንዲ 22 - 220) ክውሰኹም ምተገብኡ። እቲይ ጽሑፍ ቀጺሉ ከኣ ንጽባሒቲ ናይ ሻለቃ ቶዘሊ ቦጦሎኒ ንሰገነይቲ ተመሊሱ፤ ወዮ ሞይቲ ወይ ተጨወዩ ዝተባህለ ትልንቲ ሳንጉነቲ ከኣ ብሓደራ ሒዞም ዝኹዱ ሹመኛ ናይ ባህታ ዝኾነ ሰብ መሊሱዎ ብደሓን ኣብ ሰገነይቲ ኣትዩ ጸንሓና። ኣክለጉዛይ ካብኡ ንደሓር ሰላምን ርግኣትን ረኸበት። ትልንቲ ሳንጉነቲ ብጽኑዕ ተኣሲሩ እንከሎ፤ ብኸብረት ብጸባ ብርግኡ ኣብ ኢድ ባህታ ነበረ። ጸኒሑ ከኣ ኣብ ኩናት ኩዓቲት ግድነት ክሳተፍ ኢዩ ኢሉ ተላዲሉ ብሰራዊት ራእሲ መንገሻ ቈሲሉ ሞተ። ገሊኣቶም መኪንንቲ ኣዝማድ ባህታ ከኣ ንትግራይ ተሳጊርም ነበሩ፤ ሞ ራእሲ መንገሻ ዑቕባ ሂቡ ተቐቢሉ ንጊዚኡ ብጽቡቕ ኣቐመጦም» እናበሉ ጣልያን ባዕላቶም ጸሓፉ።

ደጊያት ሚካኤል ተማኑ ዝሕመይዎ።

ደጊያት ሚካኤል ወዲ ተማኑ (ሰንይቲ) ንደጊያት ባህታ ሓጎስ አባጥመር ሓው ግምጃ ከምዙይ ያኢ በልዎም ዝበሃል ዳርጋ ኩሉ ሓሶት ዛንታ ኢዩ።

መቸም ከምቲይ ኩሉ ዝፈልጦ አመል ሃገርናን ህዝብናን ስለ ዝኾነ እንኳን ሓደ ዓቢይ ሹመኛ በዓል መዚ ይትረፍስ ሓደ ማንም ተራ ሰብ እውን ይሕመ ኢዩ። ደጊያት ባህታ ንትልንቲ ሳንጉኑቲ ምስ አሰርዎ ጊዜ ሓለቓ (ደጊያት) ሚካኤል ወዲ ተማኑ ደው ኢሎም ሻቡ ይርእዩ ነበሩ ይበሃል አሞ ንደጊያት ባህታ «አንታ አሳር ጎይታኡ ከም ይሁዳ ጠላም ጎይታኡ» በልዎም ያኢ ተባሂሉ ከም ሓቂ ገቢራቶም ዘዘንትዉ ብዙሓት አይተሳእኑን። አውራ አውራ እኳ እንኳብ ዓዲ ከንቲባ (ሰንይቲ) አይሰኣኑን ይኾኑ። እንተኾነ ግን ንዙይ ዛንታ እዙይ ንምርጋጽ ንብዙሓት ዓበይቲ ሽማግሌታት ሰባት ዓበይቲ ዓዲ ደቂ ሰንይቲን ጽንዓደግለን አከለጉዛይን ብወገንና ሓቲትናስ ሓሶት ኢዩ መን አደይ ቅበጽኒ ዝብል በዓል ሓሞት ኢዩ ንደገዝማቲ ንሓው ግምጃ ደፈሩ ከምዙይ ዝብሎም? ንካሕሱ ሓዉ እኳ ንምቕታል ዘዩናሕሰዩስ ንሓለቓ ሚካኤል ግዳ ሕፊርዎ፣ ከምኡ እንተዝብሎ ብጥይት ዘይቈልቦ ወይ ከአ ብሸነፋይት በሩ ፈላሊጹ ከም ዕንጨይቲ ዘይድርብዮ አናበሉ መልሲ ሃቡና።

ስለዚ ንመካፍኢ ንመተሓማመዩ ድኣ እምበር ደጊያት ሚካኤል ንደጊያት ባህታ ደፊሮም እንኳን ክደፍርዎምስ ይትረፍ ከዛረብዎም እኳ ከምዘይክእሉ እንባቢ ባዕሉ ኪርድኦ ይኸእል። ንኣብነት ኪኾነና ሓደ ጊዜ ደ/ሚካኤል ተማኑ ቤት ትምህርትን ተመሃሮን ኪበጽሑ ምስ ከዱ ሓደ ተመሃራይ መጽሓፍ ጣልያን ብዙሓት አራዊት ዝተሳለሉሉ አርአዮም፣ ሞ ገንጸሎም መቸም ቃል አምሳያታት ተውህቦ ስለ ዝነበሮም ንመፍለስ እገሌ ይመስል ንነብሪ እገሌ ይመስል ንዝብኢ እገሌ ይመስል ንኣንጭዋ እገሌ ይመስል ወዘተ. እናበሉ ንኹሎም እንሰሳታት አራዊትን ምስ ዝፈልጥዎቶም ሰባት እናማሳሰሉ ተሃሪቦም ኩብቅቦ፣ አብ ስዕሊ አንበሳ ምስ በጽሑ «አዩ እዙይ ሓው ግምጃ ይመስል» ኢሎም ሓቂ ተናጊሮም ነቲይ መጽሓፍ ምስ ስእሉ ዓጺፎም ሓደግዎ እናበሉ በዓል ቀኛዝማች ዘርአይ ወዲ ሰቓር ባሕሮ በዓል ድግሳ (ደቂድግና) አዘንተዉልና።

ካልአይ ነገር ከአ ባዕሎም ደጊያት ሚካኤል ብኣፎም ዚናገርዎ ዝነበሩ ድማ «ህብትዝጊ ሓዎም ዘመድ ባህታ ሓጎስ ስለዝነበረ መሃያይ ብዙሕ (70 ቅርሺ) መሃያ ህብትዝጊ ሓወይ ግን ውሑድ (10 ቅርሺ) ስለዝነበረ ንሓውኻ (ደጊያት) ንህብትዝጊ ዓ ቢይ ሓውኻ ኢዩ፣ ሞ እንኳብ መሃያኻ ምቐሎ አካፍሎ ኢሎምኒ ኣነ ከአ አይመቐሎን «ኣኮ በሲበት ኣላ በኣእምሮ» ኢለዮምስ፣ እንታ

አኮ አኮ አይትበለኒ ምቕሎ ኢየ ዝብለካ ዘለኹ ኢሎም ምስ ኩረዩለይ ከይፈተኹ ፈሪሒ ካብ መሃያይ እመቐሎ ነበርኩ» እናበሉ ከዘንትዉ ከለዉ ዝሰምዑዎም ሰባት አዘንተዉልና። ስለዚ «ጠላሚ አሳር ጐይታኡ ከም ይሁዳ» ኢሎምዎም ንሓው ግምጽ ደፈርምዎም ማለትስ ሕልሚ አብ ርእሲ ምዃኑ ይበልዕ ማለት መዕ ሸዊ ጣልያን ካብ መስመር ዝወጽኤ ኢዩ እምበር ሓቀኛ ዛንታ አይኮነን።

ምዕራፍ 62

አንጻር ደረጃት ባህታ ዝመሓሉ።

ደረጃት ባህታ ሓጎስ ንኣክለጉዛይ ምሉኡ ኪገዝኡ ብመንግስቲ ጣልያን ተሸይሞም እንካብ ዓገመዓ ንሰገነይቲ ይወጽኡ ይመጽኡ ኣለዉ ምስ ተባህለ ጊዜ መኳንንቲ ኣክለ ጉዛይ ኪቃወምዎም ካብ ሻቡ ጊዜ ዝመሓሉ ዓበይቲ ሰባት እዞም ዚሰዕቡ ኪንጠቅስ ንፈቲ።

1. ግራዝማች ምዲተልካ ዘገርጊስ (በዓል ዳብር መረታ ሰበኒ) ሓሙስም ንደ/ግ.መ. ወዲ ደረጃት ባህታ ኪኾኑ ዘለዎም።
2. ግራዝማች ቀላቲ ሓጎስ፣ (በዓል ሰገነይቲ ጽንዓደግለ)።
3. ወዲ ባሕረኒጋሲ ጎሎም (ኣውሊዕጾሩ)።
4. ቀኛዝማች ፍስሓ ሞጎስ (በዓል ጉራዕ እገላ ሓመስ)።
5. ባሻይ ብርሃነ ወዲ ውሬታ። (በዓል መብረድ እገላ ሓጺን)።
6. ልጅ ገሹ ወዲ ገብራይ (ከዓቲት)።
7. ልጅ ተስፋ ወዲ ወልዱ እማን (በዓል ሰገነይቲ ጽንዓደግለ)።
8. ልጅ ገብረመድህን ወዲ ከን.ዑ.ቕባዝጊ

(በዓል ሰገነይቲ ጽንዓደግለ)።

ከምኡ 'ውን ዘይፈለጥናዮም ካልኣት ሰባት ይህልዉ ይኾኑ።

ዑና ቀራን፡- ዑና ቀናር እትበሃል ደጊያት ባህታ ሓጎስ ዝመከቲላ ዝወደቐላ ቦታ ኢያ። ካብ ዓዲ ንምዕራብ ዘርኢ ወገን ኢያ።

ምስሐቕ ንይላ፡- ምስሐቕ ንይላ እትበሃል ከኣ ሬሳ ደጊያት ባህታ ሓጎስ ካብ ዑና ቀራን ተላዲሉ ካብ ሰሌስ ናብ ሰሌስ ሰሙን ዝኣክል ዝተሰጥሓሉ ቦታ ኢያ። ኣብ ርእሲ ማይ ብርኽ ዝበለት ንማይሰራው ካብ ዓዲ ንምስራቕ ደቡብ ዘርኢ ወገን ኢያ።

ዝሒሐ፡- ዝሒሐ ዝተባህለት ቦታ ድማ ደጊያት ባህታ ሓጎስ ዝተቐብሩላ ቦታ ኢያ። ኣይተ ሰቓር ወዲ ባሕርን፡ ኣይተ ዑቕባሚካኤል ወዲ ባይሩን ክልቲኦቶም ሰብ ድግሳ ንሬሳ ደጊያት ባህታ ካብ ምስሐቕ ንይላ ኣልዲሎም ኣብ ዝሒሐ ብሕቡእ ምልክት ዝቢሮም ቀበሩዎም። ካብ ዓዲ ንምዕራብ ወገን ዘርኢ ኣብ ልዕሊ ዑና ቀራን ዝወደቐሉ ብርኽ ዝበለ ቦታ ኢያ።

ሺዳቶ፡- ሸዳቶ ዝተባህለ ቦታ ከኣ ከንቲባ ወልደንኪኤል ወዲ ፍስሓ (በዓል ኣውህነ-ዓረት) ከንቲባ ወልደጊዮርጊስ ወዲ ቀሺ ተኸላይ (በዓል ኣውህነ- ዓረት) ዝወደቐላ ቦታ ኣብ ወገን ምዕራብ ጸሓይ፡ ግራት በረካ ዝበሃል መቃይሕ ዝባውንቲ ኢያ።

ደጊያት ባህታ ሓጎስ ኣብ ምስሓቕ ዓይሳ ፊሳኦም ሰሙን ምሉእ ዝኣክል ተሰጢሑ ተዘርጊሑ ነበረ፡፡ ሓይተ ሰቓር ወዲ ባሕሮ በዓል ድግሳ ንሓው ግምጃ ዝወደቐሉ ቦታ መርሚሮም ሽንፋእ ቋጺሮም፡ እረቂ ከስኪሶም፡ ብትብዓት ብዘይ ፍርሓት መንግስቲ ጣልያን ከይፈለጦም ካብ ምስሓቕ ዓይሳ ኣልዒሎም ዝቐበሩን ዝመኸሩን ከምዝኾኑ ርግጽ ኢዩ። እንተኾነ ምስኦም ከኣ ኣይተ ዑቕባሚካኤል ወዲ ባይሩ (ወዲ ሓውብኦም ንኣይተ ሰቓር) ከምዝነበሩ፤ ኣውራ ፊሳ ዘልዓሉ ዝጸዓሩ ርግጽ ንሶም ኢዮም። ከመይ ፊሳ ደገዝማቲ ኣብ ጸሓይ ተደርብዩ ስለዝነበረ፡ ብፊሳ ሓው ግምጃ ዝወርድ ወቕፅን ጭንቅን ከይፈርሑ ዝባኖም ኣብ ዝባኖም ኣጋጢሞም፤ 7ተ ቀስሎም ደሙ ወዲኡ ማይ እናፈሰሰ እንክሎ፡ ሓደ ኪሎመትር ዝኣክል ተሸኪሞም ዝቐበሩ ስለ ዝኾኑ፤ ሽሕ፡ኳ ኣይተ ዑቕባሚካኤል እንተጸኑቴን እንተሞቱን ሞያኦም ኪዝከር ኪለዓ ሉ የድሊ እምበር፡ ኪርሰፁ ኣይግባእን።

አብ «ኢትዮጵያ» ጋዜጣ ቅጽ 1876 ብየካቲት ወርሒ 1945 ዓ.ም (26-2-1953) ተሓትመ፡፡ አብ ዝወጽእ ጽሑፍ ከምዘረድእና፤ አብ ዝባን ሓላይ ዝገጠመ ሰራዊት ጣልያን ከምቲይ አብ ምዕራፍ 61 ጣልያን ዝጸሓፍዎ ዘይኮነስ፡ ሰራዊት ጣልያን ኣንካብ ደገዝማቲ ኣዘዩ ዝበዘሕ ዝበልጽ ዕጡቕ ነበረ እምበር ዝውሕድ ኣይነበረን። የግዳኪ ጭፍራ ደገዝማቲ ባንዳ ብጨርቁ ክተቲ ወዲ ዓዲ ኢዩ ዝነበረ። ናይ ጣልያን ሰራዊት ግን 6ተ ጊዜ ዚኣክል ቦቶሎኒ ባሽቡዞቹ ብስርዓት ዝተማህረ ነበረ። ብሕልፊ ድማ 1 ባተሪያ (ግብጣን ቺኮዲኮላ) መድፍዒኛታት ዝነበረዎ ሓይሊ ጭፍራ ነበሮ። በዙይ ኢዩ ከኣ ዓወት ዝረኸበ። ኣባ ጥመር ባህታ ምስ ካልኣይ ሳልሳይ ርእሶም ጥራይ ሞቲ ማለት ሓሶት ዛንታ ኢዩ። ዓወት ድኣ ንክልተ ወገን ዘይትኸውን ጽይቕቲ መዓልቲ ኮይናቶም እምበር ጀጋኑ ደቂ ኣከለጉዛይ ምስ ጉይትኣምን መራሒኣምን ዓቢይ ሞያ ከምዝገበሩ ምውታቶም ይምስክሩ። ሓው ግምጃ ምስ ጀጋኑ ሓሻኸርም ደም ዘይጸገበ ኣንበሳ መሲሎም እናጨደሩ እንካብ ዕርዲ ዕርዲ ግብጣን ካስተሳሊን ጭፍራ ሻለቃ ቶዘሊን ዝኸለ ከም በረድ ዝኸነ ጠያይቱ ብቕድሚኣምን ብጐድኖምን ክዓለሎም ከሎ አብ ያና ቀራን መኪቶም ከምዝተቐበሉ ብገተ ጥይት ድማ ከምዝቈሰሉ ምሳእም ዝወደቁ ንጊዜኡ ኣስማቶም ዝፈለጥናዮ እኳ እዞም አብ ታሕቲ ዝስዕቡ ኢያቶም። ዓወት ከሊእዋቶም ረዳእቲ ትግራይ ዘንጊዑዋቶም ግመ ሸፊንዋቶም ፈቐዶ ዱርን ገደልን ዝወደቁ ኣዲእም ትቑጽርም ብዙሓት ኢያቶም፡ ክሳብ ሎም እንፈልጣቶም ግን፡

1. ባሻይ ምስጉን ወዲ ሃብተማርያም (በዓል ኣኸሩር ጽንዓደግለ)
2. ባሻይ ክፍሎም ወዲ ጉላይ (በዓል ጉራዕ እ/ሓ)
3. ከንቲባ ወልደንኪኤል ወዲ ፍስሓ (በዓል ኣውህን ዓረት)
4. ከንቲባ ወልደጊዮርጊስ ወዲ ቀሺ ተኸላይ (በዓል ኣውህን ዓረት)
5. ኣይተ ሃይሉ ወዲ ወልደጋብር (በዓል ሓዋጽ ዓረት ዓቢይ ለባም ሸማግለ ዝነበሩ)
6. ኣይተ ግደይ ወዲ ተስፋይ (ዘይስመይ ተስፋይ ዓጋመ፡ ምቕማጡ ድግሳ፡ እንካብ ዓዲ ገብሩ ጽንዓደግለ)
7. ኣይተ ወልደጊዮርጊስ ወዲ ሃብተማርያም (ደግራ ልብኤ ጽንዓ ደግለ ኣንካብ ገዛ ገዓቲት)
8. ኣይተ ዘርኣይ ወዲ እማን (በዓል ኣኸሩር ጽንዓደግለ ካብ ገዛ ሓድጎማ)
9. ኣይተ ብርሃኑ ወዲ ቅስማት (በዓል ኣኸሩር ጽንዓደግለ ካብ ዓዲ ሹም ጐዱፍ)

10. አይተ ክፍሉ ወዲ (?) (በዓል ድግሳ ካብ ዓዲ ሹም ጴጥሮስ)
11. አይተ ተስፋማርያም ወዲ ጋውሎ (በዓል ዓደብዑር ሓደግቲ)
12. ልጅ ይሕደጎ ወዲ (?) (በዓል ሮኾይቶ መስካል ወዲ 15 ዓመት ኮተት መንእሰይ ዝነበረ)
13. አይተ ወልደመቆሪዮስ ወዲ ቀላቲ (በዓል ተኸላቢ መረታ ሰበን፡ ብዘመን ራስ አሉላ ንመረታ ዘድሓኑ ጅግና)
14. ልጅ ተስፋ ወዲ ባሻይ ብርሃን ወዲ ውሬታ (በዓል መብረድ እገላ ሓጺን)፡
15. አይተ ብርሃኑ ወዲ (?) (በዓል ወደከለ መስካል)።
 ዘይሰመናዮቶም ምውታት እንተ ተረፉኒ ስማቶም ብዘይ ምፍላጥ
 ኢዩ፣ ከይከሱኒ ወይ ቢተሰቦም ከይፈርዱለይ ተስፋ አሎኒ፡ አናበለ
 አብዙይ ዝተጠቐሰ ጋዜጣ ነፍስሒር አዝ/ገ.ሚ. ግርመ (ዘበረጅት
 ዓባይ) አብሪሞም ገለጹልና።

እብ ቤት ማሕተም ኤም. ቤ. ሞይ.
ጳጳስ 1997 ቀ.ሐትጠ

A wakeup call

Many countries in the world honor their heroes and commemorate them eternally by erecting statues, naming streets, parks, schools, universities and all sorts of institutions in their names. Eritrea has failed to remember its heroes in all spheres of life and fields including statesmanship, military, scholarships, arts, literature, religion, music and sports. It would be too long to list all the great Eritrean personalities from antiquity to the present. Even the heroes of the last 50 years who have not been recognized and honored are very many.

I believe many will agree with me that Eritrea has many amazing individuals in history who have done something unique to their country in the field of politics, culture, education, sport etc, which we need to remember them for what they have done. It is disheartening though not to see biography books of Eritreans in the library shelves. Lately I have decided to open a section in my website that will be dedicated to the biography of individual Eritreans from all walks of life in history (www.emnetu.com).

To start with I have randomly established a list of possible candidates. I therefore ask you all to put additional names to the list and return it to me. The list has to accommodate only individuals who have passed away. In other words we will concentrate only on post mortem biographies. I will update the list when I hear from you. The list will remain open all the time for additional names.

If you are positive about this idea and you have the time I would challenge you all to write biographical sketch or find individuals who can be interested to write a biography on any in the list. If you come across anyone who has access to information but not ready to write, you can ask him/her to supply the information to me in any format (paper, diskette, gramophone dish, cassette, videos, photographs etc) so that I can send it to the one who is interested to write.

The size of the file is not important at all. What is important is remembering them and trying to document their history before it disappears all together. The size will be determined only by the amount of information available on these individuals. Of course the individuals in the list must have done something positive to the cause of our country or to the well being of our people and our culture.

Emnetu Tesfay